

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛУБКІВСЬКИЙ Д.Р.,
Заступник Міністра закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г. М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРПІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;
Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол № 08 від 17.06.2015 р. для «З.С.» №7 (політичні науки).
НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.
Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.
«Зовнішні справи», науковий журнал
2015, № 7. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП «Політика і час»
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2015.

*«Блаженні миротворці,
оскільки вони будуть названі синами Божими»
Євангеліє від Матвія*

Цікаво, про що думають птахи, коли спостерігають за нашим життям із висоти свого – пташиного – польоту? Яким крихким і беззахисним є наш світ, усвідомлюєш, коли дивишся на нього не в приціл смертоносної зброї, а з борту мирного літака, який несе пасажирів із одних розвіданих земель до невідомих інших. Адже кожний клаптик планети, незалежно від того, чи вистачило йому місця на створеній людьми мапі світу, таїть свої секрети, премудрості та історії.

Ця історія сталася багато століть тому. Кажуть, між народами двох держав, які тривалий час співіснували по сусідству в мирі й добрі, допомагаючи один одному, запалала зла і жорстка війна. І воїни обох народів зійшлися в рішучій битві. Перед її початком за старовинним звичаєм мали помірятися силою двоє найкращих воїнів із кожного війська. Тоді один із богатирів сказав своєму супротивникові: «Навіщо ви прийшли на нашу землю? Хіба ми не чекали на вас у гості з товарами як купців для торгівлі? Хіба на вас удома не ждуть дружини і діти? Хіба не ви несете іншим людям смерть, біди й нещастя?» Із тими словами він повернувся обличчям до свого війська і спиною до супротивника. Підступний ворог устроїв меч у його тіло і вбив.

Проте це не принесло перемоги війську загарбників – воно було розгромлене за волею Всемогутнього Господа. А подвиг сміливого і мудрого богатиря, за легендою, залишився назавжди в пам'яті нащадків.

Адже будь-яка війна завжди закінчується миром. І першим мир пропонує мудріший.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ «НВП „Ідея“, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;

або придбати вроздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 30 гривень.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Політичні науки».

Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforeignaffairs.com

6

16

ПОЛІТИКА

5 Люксембург головує в Євросоюзі і підтримує Україну

6 Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки (за матеріалами наукової конференції)

10 *Юрій Макар.* Що заважає українцям збудувати самодостатню державу?

15 Вручення дипломів слухачам Дипломатичної академії

16 *Сергій Троян.* Російсько-українські відносини в трикутнику «ліберальна імперія» – «руський мир» – євразійська інтеграція

20 *Алла Киридон.* Європейська ідентичність: «Європа без кордонів» і «Жало чужого»

24 *Іван Нагорняк.* Дезінтеграційні та міграційні виклики для Європейської солідарності

26 *Божена Тузяк.* Self-government as a condition for functionality of democratic system

32 *Анатолій Качинський, Дар'я Молоченко.* Індикатор могутності провідних країн світу: характер, тенденції та прогноз

36 *Ігор Дерев'янка.* Теорія асиметрії Б. Уомакка як нова світоглядна парадигма

СУСПІЛЬСТВО

39 *Павло Ігнат'єв.* Економічне диво Панами

44 *Ірина Крупеня.* Політика Малайзії щодо Південно-Китайського моря: «PLAYING-IT-SAFE»

53

59

20

ДИПЛОМАТІЯ

48 *Іоланта-Анна де Вріс.* Федеральні й кантональні вибори Швейцарії: використання соціальних медіа та електоральні тренди (політико-дипломатичний аспект)

53 *Вячеслав Ціватий.* Республіка Кенія в глобалізованому світі: інституційний і політико-дипломатичний потенціал XXI століття

КУЛЬТУРА

56 *Володимир Гонський.* Мистецько-просвітницький тур «Європа з Україною»

59 *МЗС Open Air.* «Нічні серенади» Міністерства закордонних справ України

ГДП

60 Пам'ятними місцями Полтавщини. Українська вишиванка – на згадку про Переяслав-Хмельницький

ЛЮДИНА

62 *Слава Потієвський.* Хемніц – друга любов

60

chemnitz

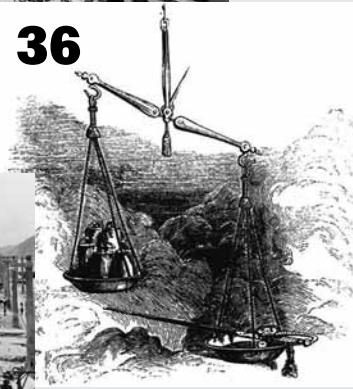

62

26

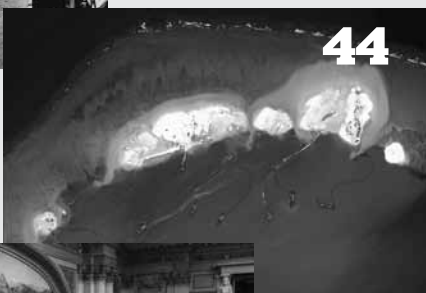
36

39

44

48

Люксембург головує в Євросоюзі і підтримує Україну

Цьогоріч 1 липня головування в Раді Євросоюзу перейшло від Латвії до Люксембургу.

Протягом шести місяців Люксембург очолюватиме Раду ЄС на засіданнях різних рівнів, допомагаючи забезпечити безперервність роботи Євросоюзу. Програма головування включатиме різні аспекти, у тому числі: стимулювання інвестицій задля збільшення економічного зростання і зайнятості, поглиблення соціального аспекту в ЄС, управління міграцією, питання свободи, справедливості та безпеки; поживлення єдиного ринку з наголосом на його цифровому вимірі; сприяння сталому розвитку тощо.

Крім того, під час головування Люксембург має намір особливу увагу приділити політиці розширення і сусідства.

Ця країна головуватиме в Раді ЄС уже дванадцять. Цього разу — до 31 грудня. Із 1 січня наступного року Раду Євросоюзу очолять Нідерланди.

Напередодні головування країни в Раді ЄС, 26 червня, відбувся візит до Києва Міністра закордонних справ Люксембургу Жана Ассельборна. На зустрічі з Президентом України Петром Порошенком він поінформував лідера нашої держави про порядок денний та плани Люксембургу на час головування. Під час розмови особливу увагу було акцентовано на важливості підтримки солідарної позиції Євросоюзу щодо України, імплементації

рішень саміту «Східного партнерства» в Ризі, запровадження зони вільної торгівлі та завершення процесу ратифікації країнами Євросоюзу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Цим пан Ассельборн підтвердив позицію країни, висловлену наприкінці минулого року перед зустріччю ради міністрів закордонних справ. Тоді політик заявив, що переговори в Мілані по Україні, з огляду на незначні результати, не були позитивно вражаючими.

«Я, як і всі громадяни Європейського Союзу і за його межами, хочу, щоб Мінські угоди «загнали музику». І це найголовніше», — сказав голова люксембурзького дипломатичного відомства, додавши, що, на його думку, для втілення мирного плану в Україні потрібні вибори і виведення російських озброєнь з української території. Жан Ассельборн висловив переконання, що для виконання мінських угод потрібна воля проросійських сепаратистів Донбасу. Він наголосив на тому, що санкції Євросоюзу сто-

совно Росії є чіткими і прямо залежать від виконання нею Мінських домовленостей, у тому числі — припинення постачання зброї на Донбас.

«Сепаратисти повинні погодитися з тим, що Україна має свою суверенність і що настав час умиротворити ситуацію», — заявив Жан Ассельборн.

Сторони також обговорили перспективу запровадження безвізового режиму для українців. При цьому Петро Порошенко наголосив, що Україна має чіткий план дій для завершення підготовки до запроваджен-

ня безвізового режиму з ЄС, який буде виконано у визначені строки. Сторони також обговорили перебіг реформ в Україні.

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін під час зустрічі з Жаном Ассельборном поінформував колегу про актуальну ситуацію на сході України та практичні заходи щодо її врегулювання на основі Мінських домовленостей.

У свою чергу, Жан Ассельборн запевнив: «Люксембург у повній мірі підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, а також зусилля Києва щодо розв'язання протистояння на Донбасі відповідно до Мінських домовленостей».

У контексті головування Люксембургу в Раді ЄС голови зовнішньополітичних відомств України та Люксембургу обговорили першочергові питання порядку денного Україна — ЄС, а також практичну взаємодію країн у рамках міжнародних організацій.

За інф. «З.С.» та інформагентств

Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки (за матеріалами наукової конференції)

Російська агресія проти України засвідчила крах сучасних систем міжнародних відносин і міжнародної безпеки. Анексія Криму, війна на сході України, тисячі біженців поставили перед світовою спільнотою та її лідерами непросте запитання: як бути далі? Адже йдеться про загрози, з якими стикається не тільки Україна, а й увесь цивілізований світ.

Про кризу сучасної системи міжнародної безпеки, її причини та наслідки говорили експерти вітчизняних і зарубіжних аналітичних установ, науковці та публіцисти, політики й дипломати під час міжнародної конференції, яку організували Центр дослідження Росії та Центр інформації та документації НАТО в Україні на початку липня в Дипломатичній академії України. Учасники заходу аналізували основні складові кризи сучасної системи міжнародної безпеки, можливості запобігти чи зупинити розгортання в Європі нового конфлікту, визначали різнопланові за своєю природою чинники, що зумовили такий розвиток подій, оцінювали роль ООН та ОБСЄ в урегулюванні міжнародних конфліктів, зокрема у війні на сході України, а також говорили про можливі сценарії вирішення російсько-українського конфлікту та нової системи міжнародних відносин.

Заступник Міністра закордонних справ України Сергій Кислиця сказав,

що агресія з боку постійного члена Ради безпеки ООН проти нашої країни, на думку багатьох, поставила під сумнів здатність Ради безпеки та організації в цілому досягти цілей, закріплених у Статуті ООН. Але якщо критикувати ООН і Раду безпеки зокрема, то тим самим ставиться під сумнів її легітимність. Заступник міністра погоджується з тим, що Рада безпеки і ООН заслуговують на критику, але він проти того, щоб ця критика сприяла діям Росії, яка намагається всіма засобами усунути міжнародні організації від урегулювання кризи (як її, на жаль, продовжують називати в міжнародних організаціях) на сході України. Так, за його словами, саме РФ робить усе можливе для того, щоб завадити реалізації звернення керівництва України стосовно введення миротворчих сил ООН на Донбас; блокує ініціативу Генерального секретаря ООН про створення спеціального офісу Організації в Україні, який допомагав би СММ ОБСЄ у виконанні мандата ОБСЄ і реалізації Мінських домовленостей.

Доповідач також частково погоджується з критикою про бездіяльність ОБСЄ. Так, організація не впоралася з тим, щоб запобігти придністровській кризі, війні в Грузії 2008 р., агресії на Донбасі 2014 року. Однак треба пам'ятати, що ОБСЄ і СММ – це цивільна місія. В історії першої ніколи не

було військових місій. Тому, на думку дипломата, ОБСЄ повинна існувати й надалі як сильна незалежна інституція, реформувати інструментарій, який накопичився за останні 25 років і який довів свою ефективність. Сергій Кислиця також наголосив, що попри критику на адресу Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, на сьогодні це єдина міжнародна організація, присутня в зоні АТО.

Професор Григорій Перепелиця заявив, що політика Росії – це крах повного безпекового устрою, зазначивши, що це вираз внутрішніх процесів, які відбуваються в Росії та російському суспільстві. Фактично російська політика є намаганням зберегти та закріпити пострадянську авторитарну модель розвитку, що базується на авторитаризмі, персоніфікації влади та патерналізмі суспільства. У зовнішньополітичному вимірі Росія намагається досягти статусу великої держави – повернути собі статус-кво. І сьогодні настає такий момент. Перш за все цьому сприяла динамічна зміна

системи міжнародних відносин у бік багатополарності. Наслідком такої зміни стало послаблення ролі США, зумовлене глобальною фінансовою кризою 2008 року. Це спровокувало боротьбу за сфери впливу, у тому числі в Європі. Цьому також сприяли цивілізаційні зміни, характерні для ХХІ ст., коли почали об'єднуватися великі конгломерати народів і держав на базі спільних культурних чинників. Росія не мала достатньої критичної геополітичної маси, щоб репрезентувати себе як державу-цивілізацію. Вона створила доктрину «Русского мира» і тепер силоміць повертає його. В інший спосіб, крім війни, вона не може цього досягти, адже економічно Росія не спроможна вести глобальну конкуренцію, політико-дипломатичним шляхом також не змогла досягти успіху. Тому РФ обрала шлях руйнації світового порядку. Це проявилось в дискредитації практично всіх інститутів міжнародної безпеки, руйнації угод, на яких базувалася постбіполярний світ: відмова від принципів

Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки (за матеріалами наукової конференції)

Хельсінського заключного акта; перегляд кордонів у Європі; відмова від Біловезької угоди, що фактично є відмовою від визнання державних суверенітетів пострадянських країн; перегляд правомірності об'єднання Німеччини; дискредитація і заперечення розширення НАТО та ЄС на Схід; інспірація радикальних проросійських партій у Центральній і Західній Європі; нейтралізація Вишеградської четвірки шляхом утворення в цьому об'єднанні групи проросійських країн; руйнація міжнародного права. Росія грубо порушила понад 300 міжнародних договорів і конвенцій, Статут ООН і Будапештський меморандум. На думку експерта, РФ хоче створити ситуацію світового хаосу і в цьому хаосі встановити новий порядок на своїх правах та умовах.

Григорій Перепелиця також наголосив, що сценарій встановлення нової системи міжнародних відносин і світового порядку залежать від результатів російсько-української війни. На його думку, сьогодні ситуація розгортається між сценарієм «сепаратного миру» і сценарієм «замороження конфлікту». Однак на сепаратний мир Україна не погодить-

ся, хоча до цього її підштовхує Захід і ЄС. Найбільш реальним є сценарій «замороження конфлікту». Але проблема в тому, що його неможливо заморозити, бо це не відповідає ні інтересам Росії, ні національним інтересам України. З іншого боку, цей конфлікт неможливо заморозити, оскільки він має форму гібридної війни без початку і кінця. Такі конфлікти не можна врегулювати. І це величезна проблема для України та світу. Науковець наголосив, що мир встановлюється тільки в одному разі – після рішучої поразки агресора. Він згадав тридцятирічну війну, яка закінчилася Вестфальським миром, наполеонівські війни, що закінчилися Віденським конгресом, Першу світову війну, яка закінчилася Вестфальським мирним договором, і Другу світову війну, яка закінчилася Ялтинсько-Потсдамською конференцією. Професор упевнений, що нова система міжнародної безпеки встановиться тільки після поразки Росії.

Український політик, академік Володимир Горбулін у своєму виступі зазначив, що модель багатополарності системи міжнародних відносин з'явилася ще у форматі двополярного світу, коли

Євген Примаков, будучи Міністром закордонних справ Росії, уперше запропонував трикутник Москва – Делі – Пекін як протилежність Північно-атлантичному союзу в усіх питаннях загальної політики, безпеки, економіки. І коли до влади прийшов Путін, ці ідеї почали втілюватися російським керівництвом з особливою настирливістю. Ідеться про створення БРІКС як системи, що охоплює держави, які могли б створити серйозну конкуренцію США як однополюсному лідерів. Доповідач також згадав свою зустріч із відомим соціологом і політологом Самуелем Хантінгтоном у жовтні 1990 р., під час якої американець сказав, що найбільшою загрозою для світу може стати цивілізаційна багатополарність, коли полюсами силової конгломерації можуть стати окремі спільноти цивілізації, засновані на різних ціннісно-релігійних системах. Він також дуже чітко висловив своє бачення нашої країни – найбільш гостра ситуація може виникнути в Україні тоді, коли вона намагатиметься серйозно наблизитися до західних європейських цінностей і вступу до ЄС чи НАТО.

На жаль, прогноз справдився. І зараз на порядку денному питання – як припинити російсько-український конфлікт із найменшими втратами для нашої країни? Політик виділяє п'ять базових сценаріїв, три з них радикальні, два – проміжні компромісні.

Перший – сценарій «тотальної війни». Він можливий, якщо російське керівництво вирішить розпочати відкриту збройну

агресії з метою отримання сухопутного коридору в Крим або безперешкодного доступу до свого військового контингенту в Придністров'ї. Такий розвиток подій означатиме для України повну мілітаризацію суспільства; економічну, політичну, культурно-ідеологічну й пропагандистську мобілізацію; запровадження воєнного стану; повне підпорядкування дипломатії збройним силам і військовій пропаганді. Україна має шанси на перемогу в тотальній війні, оскільки протистоятиме державі з обмеженими технологічними і фінансовими ресурсами, низьким «запасом міцності» політичної системи, населенням, якому властива негативна демографічна динаміка і нездатність протистояти агресивним національним меншинам, «недомодернізованою» армією. У разі поразки Росії в такій війні буде остаточно вирішено питання приналежності Донбасу і Криму. Згідно з таким сценарієм неминучим є втручання в конфлікт Заходу в тій чи іншій формі, запровадження нових, жорстких санкцій проти РФ, повна політична ізоляція російського керівництва, можливо, виключення Росії з Ради Безпеки ООН та інших міжнародних організацій.

Другий – сценарій «відтинання», або «стіни» – передбачає остаточної відмову України від окупованих територій і повний розрив із ними. Подальша історична доля цих територій цікавитиме Україну тільки з погляду забезпечення її власної безпеки, а саме – потужності оборонних споруд і достатнього рівня ізоляції цих земель.

Однак цей сценарій, на думку доповідача, ударить по престижу України на міжнародній арені. Крім того, він сприятиме транскордонній злочинності та корупції. З іншого боку, домогтися дотримання повної ізоляції окупованих територій буде складно. Адже в таких умовах терористи почуватимуться вільними від зобов'язань за Мінськими угодами і продовжуватимуть обстріли української території.

Третій — сценарій «сателітності» — передбачає пошук способів сепаратного миру з Росією на вигідних для неї умовах, нехтування інтересами західних партнерів, визнання автономії Донбасу та відмову від повернення Криму. Таке примирення позбавить зовнішню політику України незалежності, прив'яже її історичну долю до історичної долі РФ. Зрозуміло, що це не відповідає ні національним інтересам України, ні прагненням Українського народу, який чітко заявив про свій європейський вибір ще наприкінці 2013-го, заплативши за це високу ціну — людські життя. Спроба вирішити конфлікт за таким сценарієм може спровокувати новий Майдан з вимогою відставки українського керівництва, наслідком чого стане повна внутрішня дестабілізація в державі.

Четвертий — сценарій «заморожування» — полягає в «заморожуванні» конфлікту на кшталт Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії. У такому рішенні зацікавлені Росія, а також частина країн Євросоюзу. Суть його полягає в тому, що райони, котрі постраждали внаслідок конфлікту найбільше,

так звані ДНР і ЛНР, залишаються у складі України, можливо, на умовах надання їм особливих владних повноважень. Економічні зв'язки між цими територіями та рештою України повинні бути відновлені, а отже, наша країна муситиме взяти на себе економічний тягар відновлення зруйнованих районів Донбасу. Тим часом де-факто на Донбасі діятиме маріонетковий режим, контрольований із РФ. І хоча такий сценарій передбачає досить швидке припинення активних бойових дій на Донбасі, у перспективі Україна залишиться малопривабливою державою перманентної кризи зі значною кількістю представників різних міжнародних організацій, торгівлею гуманітарною допомогою, колосальним обігом контрабанди, нелегальної зброї та наркотиків і тисячами «блакитних касок» на лінії розмежування. Період існування конфлікту в «замороженій» формі невідомий, як і його результати.

П'ятий — сценарій «ні війни ні миру», або «обмеженої війни і перманентних переговорів» — передбачає обмежену і стримуючу війну проти Росії та колабораціоністів на Сході з метою завдати їм якомога більше демотивуючих втрат; постійний переговорний процес у вигляді різних домовленостей і форматів; нарощування військового потенціалу України і поступовий перехід від пасивної оборони до активної; зростання інтенсивності міжнародних санкцій і дипломатичної ізоляції Росії; послідовне й кардинальне реформування українського суспільства; зближення

з НАТО і Євросоюзом, а також формування низки оборонних союзів із частиною пострадянських і центральноєвропейських держав. Втілення цього сценарію потребуватиме політичних умінь і моральної витримки, збройних сил швидкого реагування та спеціального призначення, гнучкої й креативної дипломатії, витонченої пропаганди.

Як зазначив доповідач, жодного з наведених сценаріїв не можна виключати. Однак важливо знайти оптимальний баланс інтересів усіх сторін і учасників конфлікту. Хоча сценарій «заморожування» конфлікту небажаний та історично безперспективний для України, проте цілком можливо, що під впливом внутрішніх і зовнішніх обставин саме на цей сценарій нашої країні доведеться погодитися. У такому разі, на думку Володимира Горбуліна, баланс інтересів повинен полягати в тому, що Україна погодиться піти на певні ризики для себе тільки за умови врахування низки її вимог як компенсаторів ризиків.

Колишній Прем'єр-міністр України Євген Марчук зазначив, що російська агресія та дії В. Путіна поклали край ілюзорному світові, у

якому жила Україна 25 років своєї незалежності. Ейфорія незалежності, початок демократичних процесів у суспільстві і політикумі заважали усвідомити небезпеку, яка була поруч. А сигналів про неї з боку найбільшого сусіда, на думку політика, було чимало. Перш за все, необхідно було усвідомити, що в Росії у 2000 р. президентом став не просто Володимир Путін, а до влади прийшов політичний довгоживучий клан, сформований цілеспрямовано як клан агресивної політики експансії. У 2000-х роках Україна розпочала активну співпрацю з НАТО, що не могло не дратувати російське керівництво. Так, у 2001 р. Указом Президента України Л. Кучми було затверджено Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки, у 2002 р. Рада національної безпеки і оборони України ухвалила Стратегію України щодо НАТО, яка визначила кінцевою метою євроінтеграційної політики нашої країни вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської системи безпеки. Президент України взяв участь у Празькому саміті Ради євроатлантичного партнерства. Того ж дня під час засідання Комі-

Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки (за матеріалами наукової конференції)

сії Україна — НАТО було схвалено План дій Україна — НАТО та річний Цільовий план на 2003 рік. У 2003 р. було прийнято закон «Про основи національної безпеки України», у якому вперше законодавчо було закріплено, що наша країна в інтересах забезпечення національної безпеки може в майбутньому приєднуватися до систем колективної безпеки, зокрема Північноатлантичного альянсу. І саме у 2003 р. російсько-українські відносини загострив «Тузлівський конфлікт». За словами Євгена Марчука, який тоді був Міністром оборони України, військові були наготові з обох сторін. Тоді військового протистояння вдалося уникнути.

Серйозним сигналом агресивної політики очільника Кремля, на думку політика, стала промова В. Путіна у 2007 р. на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки. Саме тоді у своєму виступі Президент РФ різко розкритикував зовнішню політику США та «однополярний світ», а також «маріонеткову» політику європейських країн. Цей виступ багато політологів ще тоді назвали початком нового витка «холодної війни». Але, на жаль, такі

дії Кремля не були сприйняті як серйозний сигнал для перегляду системи європейської безпеки. На думку політика, сьогодні європейська безпекова спільнота повинна усвідомити всю небезпеку ситуації, яка вимагає рішучих, швидких та адекватних дій і рішень, а, отже, вимагає від світового співтовариства вироблення нових нестандартних підходів і практичних інструментів.

Євген Бершеда, Надзвичайний і Повноважний Посол, у продовження дискусії наголосив, що причина кризи сучасної системи міжнародних відносин і безпеки полягає в тому, що Захід і Європа неправильно оцінили, а точніше недооцінили синдром реваншизму в Російській державі. А також недооцінили роль України в політиці російської експансії. Історичний досвід свідчить, що природа Російської держави та її експансії не змінюються. Змінюється тільки ресурс для цієї експансії: внутрішній і зовнішній. Україна протягом століть була фактично внутрішнім ресурсом для російської експансії. А після 1991 р. формально стала зовнішнім ресурсом, але який змінився, еволюціонував. І 2013 р. виявився критичним. Якою може бути

модель «пацифікації» Росії? На думку дипломата, відповідь полягає в тому, щоб остаточно позбавити РФ спокуси Україною, незалежною демократичною державою. Для того, щоб Росія стала іншою, Україна повинна стати для першої недосяжною, як Польща і країни Балтії. Український ресурс для російської експансії повинен перетворитися на ресурс для Євросоюзу як нового перспективного світового лідера. Посол вважає, що Україні є що додати в геополітичних та інших аспектах до Євросоюзу. Нова Росія — це не просто Росія, яка втратила Україну, а та, яка збагнула, що втратила її назавжди. Він також додав, що РФ не піде з Криму, і не піде з Донбасу, допоки Україна не стане членом НАТО. І зараз, на думку Посла, є хороший шанс для цього. Тим більше, що підтримка вступу нашої країни до НАТО в суспільстві зростає.

Олександр Купчишин, Надзвичайний і Повноважний Посол, один з ініціаторів створення «Української асоціації зовнішньої політики», сказав, що повоєнна система міжнародної безпеки зруйнована і її вже не можна відновити. Адже вся система повоєнної безпеки ґрунтувалася на превентивній дипломатії. Ворог і агресор був знищений. І не було країни, яка здатна порушити цей світовий порядок. Зараз така країна є, а отже, треба змінювати систему безпеки і прописувати, як країнам поводитися з агресором, якими повинні бути санкційні заходи тощо. На думку Посла, путінська Росія не може бути учасницею цієї нової системи

міжнародної безпеки, оскільки протиставляє себе цій системі.

Наступна теза виступу дипломата стосувалася дій української влади. Так, Посол зазначив, що не зовсім впевнений у тому, що на гібридну війну, яку веде проти нас Росія, треба відповідати гібридною політикою, яку проводить українська влада. За його словами, сьогодні суспільство є дезорієнтованим, адже живе у двох паралельних реальностях, які не перетинаються. З одного боку, Україна офіційно визнала Росію країною-агресором. З іншого — українська влада продовжує співпрацю на державному рівні, відбуваються проплати боргів Росії, продовжують існувати дипломатичні відносини на рівні посольств, не скасований безвізовий режим з країною-агресором тощо.

Продовжуючи тему Україна — НАТО, Посол зазначив, що відмова від позаблокового статусу України — це величезне досягнення. Однак говорити про те, що зараз наша країна може стати членом Альянсу, не можна. Коли держави вступали в НАТО, вони себе позиціонували як контрибутори європейської і трансатлантичної безпеки. Україна зараз є реципієнтом. Тому, на думку доповідача, сьогодні треба форсовано нарощувати весь механізм наших Збройних сил, наближати їх до стандартів Альянсу і посилювати співробітництво з ним. Адже НАТО зараз є більш акцентований партнер України, ніж ЄС.

*Инф. «З.С.»
Фото надані Центром
дослідження Росії*

Що заважає українцям збудувати самодостатню державу?

Роздуми науковця

УДК: 327.94

Частина I

Вступні завваги

Ось уже понад рік Росія веде неоголошену війну проти України, безпрецедентно порушуючи міжнародне право, ігноруючи власні зобов'язання стосовно братнього українського народу, як полюбують говорити російські політики. До зламу 2013-2014 рр. Україна з Росією були нібито стратегічними партнерами, хоча ні в кого не було сумніву, що остання трактувала нашу державу як все ж молодшого брата, відводячи собі роль старшого. На тлі подій кінця 2013 – початку 2015 рр. в Україні і навколо неї на міжнародній арені мимоволі запитуєш себе: чи Україна після розпаду СРСР здобула всі атрибути незалежної, суверенної держави? чому Росія ставиться до нашої країни як до своєї вотчини? Зрештою, чи не найголовнішим є запитання: чому українці за багато століть так і не спромоглися створити свою національну державу, натомість інші – сусідні і віддалені – народи Європи такі держави збудували? Тривалий час в українському середовищі переважала думка про те, що цьому перешкоджали захланні сусіди, які намагалися підпорядкувати собі ті чи інші українські етнічні терени. Така аргументація не підтверджується життям.

Лише протягом минулого століття українці здій-

снили щонайменше дві спроби відновити власну державність. Уперше така спроба мала місце наприкінці Першої світової війни та по її закінченні в ході того, що вчені назвали Українською революцією. Шанси, судячи за тодішньою ситуацією, були. Сусідні народи на уламках Австро-Угорської та Російської імперій створили і розбудували свої національні держави. Україна – ні. Чергове: чому? Наступний шанс з'явився з початком Другої світової війни. Відверто кажучи, він одразу був приречений на невдачу. І не тому, що організатори українського опору не готувалися чи належним чином не воювала УПА. Здебільшого визвольна боротьба велася на західноукраїнських землях. Ті ж похідні групи, які подалися на схід України з метою підняття українців на боротьбу за визволення, ліквідували гітлерівські окупанти, які не були зацікавлені в утворенні незалежної Української держави. Таким чином, український незалежницький рух опинився, образно кажучи, між молотом і ковадлом. Боротися довелося на два фронти – як проти гітлерівських завойовників, так і проти радянських визволителів. Сподівання на те, що нам допоможуть західні держави, на той час теж виявилися марними. Після поразки Німеччини ніхто наразі не хотів остаточно псувати відносини з

Summary

The article analyzes the reasons which prevented the formation of the Ukrainian national state. The author seeks to answer the questions posed by today's Russian military aggression against Ukraine in the events of the past.

Keywords: nationalism, civil war, the Soviet Union, Ukraine's independence

Росією в особі Радянського Союзу. Тому останній зробив з українцями те, що не встигли гітлерівці – придушив національно-визвольний рух, як, до речі, й інших поневолених ним народів.

Третій шанс з'явився разом із розвалом так званої світової системи соціалізму та її натхненника і провідника – Радянського Союзу. Україна здобула незалежність не внаслідок докладення якихось особливих зусиль зі свого боку. Ми понад два десятиріччя пишалися тим, що здобули незалежність без пролиття крові, на відміну від інших колишніх радянських республік. Зате тепер розплачуємося немалою кров'ю, втратою частини території та величезними матеріальними збитками.

Генеza аналізу недержавності в українській суспільно-політичній думці

Провал правління Януковича і пряма агресія проти України з боку Росії змусили українців в усіх кінцях держави, насамперед російськомовних, замислитися над тим, хто ми такі і чому так безцеремонно з нами поводяться. Мимоволі доходимо висновку, що події, які понад рік забирають люд-

ські життя і руйнують економіку, а з нею і соціальну сферу, своїм корінням заглиблені в минулих часах. Власне тому походження всіх наших нинішніх бід слід дошукуватися ще в епосі Середньовіччя, коли відбувався процес формування націй і держав. У сучасній Україні, передусім після Євромайдану, що переріс у Революцію Гідності, українська суспільно-політична думка знову вдається до пошуків відповіді на все те ж палюче запитання: чому українці дотепер не можуть належним чином сформувати свою державність незважаючи на те, що неодноразово намагалися це здійснити, як це зробили суміжні народи – литовці, поляки, чехи, румуни, словаки, угорці?

У минулому це питання багаторазово порушувалося в українському суспільстві як на рідних землях, так і в діаспорі. З цього приводу багато сказано на різноманітних форумах та в численних публікаціях. Щоб не бути голосливим, назву хоч якісь публікації теоретичного характеру, передусім пов'язані з проблемою націоналізму, тобто поняття, яке стосовно українців надзвичайно спотворене свого часу в радянській ідеології. Якщо робити узагальнення, то від рівня національного

самоусвідомлення того чи іншого народу залежить його спроможність на власне державотворення. У цьому контексті доцільно нагадати про першу в незалежній Україні збірку суджень зарубіжних та українських авторів про націоналізм і його суспільне значення [1]. Добірку відкриває нарис упорядників «Націоналізм, нація та національна держава», у якому націоналізм вони трактують як засіб формування нації та національної держави.

Тут є кілька, як на мій погляд, повчальних положень. Автори пишуть, що в Україні дуже популярним є погляд, що «основою сучасної демократичної правової держави має бути громадянське суспільство. Але при цьому саме поняття громадянського суспільства розуміють тільки в площині інституційного та ідеологічного плюралізму, нехтуючи тим, що має об'єднувати це громадянське суспільство, аби воно було здатне виконувати свою суспільну функцію. А основне його призначення полягає в тому, щоб бути певною комунікативною спільнотою, яка умож-

ливилює прийняття політичних рішень». Розвиваючи думку далі, автори пишуть: «В контексті сучасних дискусій в Україні стосовно того, «яку державу будувати» і що має бути основою громадянської консолідації, корисним може бути досвід тих порівняно молодих націй, які починали з близьких до України історичних передумов (наприклад, Норвегії чи Чехії)».

Тепер перейдемо до бодай побіжного розгляду питання про погляди українських суспільствознавців на проблему в історичній ретроспективі. Хочу нагадати, можливо, про менш відомі, але важливі для з'ясування справи джерельно-дослідницькі публікації з різних періодів нашої історії, що стосуються надважливої проблеми українського буття. Належить, очевидно, сказати про кілька таких видань. Насамперед, то Історія Русів – важливе, але значною мірою призабуте видання. Публікацію приписують Григорієві Полетиці, українському діячеві на царській і церковній службі у XVIII ст., знаному укладачеві низки

документів, переважно про так звану Малоросію, як тоді називали Україну, яку енергійно прибирала до рук царська Росія. Рукопис упорядник отримав від архієпископа Білоруського Георгія Кониського, з яким нібито перебував у дружніх відносинах. В опублікованій праці впадає в око намагання на тлі вимушеного подання історії України у вигідному для російської влади висвітленні втиснути нотки окремішності українців від росіян. Щоправда, від перших сторінок публікації йдеться про те, що «край цей (тобто Україна. – Ю.М.) ніби створений або засуджений на руйну через часті напади чужоплемінників», але найчастіше через «внутрішнє поборювання зазнав руйнування» і став «забарвлений і перепосаний людською кров'ю» [2]. І так усі наступні століття. Дошкуляли чужоземні володарі тих чи інших українських земель. Але не можна не погодитися з автором (чи авторами) Історії Русів, що найбільшої шкоди на шляху будівництва власної держави українцям завдавали вну-

трішні чвари серед тих, хто мав би єднати суспільство.

Наступним твором, про який варто нагадати, є праця відомого українського вченого Олександра Мезька-Оглоблина під назвою «Люди Старої України», що вперше побачила світ за кордоном майже півстоліття тому, а в Україні видана 2000 року. На думку іншого відомого діаспорного вченого, послідовника Олександра Оглоблина, Любомира Винара, «це унікальний твір... в якому історик відтворює і аналізує український історичний політично-культурний процес другої половини XVIII століття, віддзеркалений у 23 біографічних нарисах українських діячів» [3]. Як зазначає О. Оглоблин, «Історія Русів», цілком імовірно, могла бути справою рук членів Новгород-Сіверського патріотичного гуртка кінця XVIII ст., а згодом видана. «Люди Старої України» – це розповідь про тих самих членів гуртка, про яких він написав книгу. Олександр Оглоблин «на основі довголітніх дослідів стверджував, що українське національне життя не вмерло з ліквіда-

цією Гетьманщини, але продовжувало своє існування у різних патріотичних середовищах,... які своєю діяльністю доправили до національного відродження української нації XIX ст., а згодом до відродження української національної держави у 1918 році. Отже, існує безперервність українського історичного державотворчого процесу у XVIII, а згодом у XIX і XX століттях» – так підсумував роль українських діячів XVIII століття Любомир Винар.

Природно, нас, нинішніх нащадків українців минулих століть, цікавить, а якої ж думки про них був сам Олександр Оглоблин? Відповідь на запитання знаходимо у його передньому слові до праці, про яку йдеться. «Люди Старої України» – це його своєрідна полеміка з працею Олександра Лазаревського, як він пише «заслуженого історика Гетьманщини» «Описаніє Старой Малороссіи». На думку Оглоблина, Лазаревський був глибоким знавцем «старого українського побуту, немов би наочний свідок того, давно відмерлого життя і добрий знайомий тих людей,... які давно вже підлягали судові історії, ... він судив їх, їхні соціальні та індивідуальні гріхи...». Лазаревський, як «людина щиро демократичних поглядів», як вважав Оглоблин, «пристрасно не любив старого українського панства, яке вийшло з народної маси, на його думку, головню для того, щоб ту масу визискувати, поневолювати і покріпачувати – будувати свою фортуна на поті і крові українського селянина. Він знав багатьох нащадків того панства,

глибоко байдужих до свого народу, його сучасного і минулого, безнадійних марнотратів українського людського та національного добра». Проте «він не помітив серед них «Людей Старої України», тих, що не пили крові свого народу, а навпаки, власну кров, власну працю, власну думку віддавали для його добробуту, його освіти та культури, його національної волі та державної незалежності». Із сказаного випливає, що українські панівні верстви, набуваючи російські дворянські привілеї, поступово втрачали національне українське обличчя і ставали носіями зросійщення України. Проте, як виявляється, не всі такими були, хоч, на жаль, українцями (не малоросами!), у розумінні національної totoжності, залишилася меншість української шляхти.

Що ж до особи самого Олександра Оглоблина, то його доля склалася, як і переважної більшості українських учених-суспільствознавців у міжвоєнні роки, трагічно. Вони мали два шляхи – або загинути у сталінських катівнях, або стати носіями ідеології «процвітання України... в союзі незламнім». Оглоблин у доволі ранньому віці заявив про себе як талановитий учений, досліджуючи суспільно-політичну та економічну історію України кінця XVII – початку XIX століття. У 1931-1932 рр. був ув'язнений. Працював у Київському та Одеському університетах. Під час Другої світової війни, не очікуючи на повернення визволителів, емігрував на Захід, де розкрився остаточно його талант ученого. Крім названої праці, його

перу належить низка монографій і безліч наукових статей українською та англійською мовами.

Сучасна суспільно-політична думка про вади українського державотворення. Хто винен?

Далі слід було б дещо сказати про висвітлення проблеми в умовах нинішньої України. Цілком зрозуміло, що автор цих рядків обрав праці, які, на його думку, менш відомі широкому колу читачів, але близькі за змістом до його задуму. В усякому разі, хотілося б насамперед звернути увагу на працю українського вченого-філософа і політолога – з Харкова Олексія Куця про етнополітичну свободу в українських реаліях [4]. Звернімо увагу на рік видання – 2013, у Харкові, тобто під час президентства Віктора Януковича, яке, щоправда, невдовзі закінчилося його втечею з України. Відомо, що час його правління був періодом гоніння в суспільствознавчій науці проти всього, що мало український характер і не відповідало ідеологічним потребам сусідньої держави, у якій знайшов прихисток президент, що затіяв війну з власним народом.

Попередніми роками професор Куць опублікував одноосібно чи у співавторстві низку інших праць про формування української державності, які стосувалися різних аспектів розбудови Української держави, мовної політики в державотворчих процесах, етнополітичної свідомості у тих процесах тощо. Кожна з них несе значне національно-усвідомлююче навантаження. Проте, на нашу думку, перша з названих праць має безпосереднє відношення до обраної нами проблеми, як зрештою, і за часом свого виходу, про що вже сказано.

На жаль, в українському середовищі як в самій Україні, так і поза її кордонами ще донедавна панувало переконання, що в усіх наших клопотах – національних, релігійних, державотворчих, економічних, соціальних, усіх сферах суспільного життя – винен хтось інший, а не самі українці. Про хибність цього уявлення українці мають можливість переконуватися вже не одне століття. Ми ніяк не можемо зрозуміти, що ніхто і ніколи не створить міцної, суверенної Української держави, крім нас самих. Сусіди – близькі чи далекі – можуть або сприяти, або протидіяти проце-

сам українського державотворення, і не більше. У нинішні трагічні для України дні переважна більшість українського суспільства дозріває до розуміння того, що першопричини поразок у формуванні державності, як рівно ж функціонування державних інституцій передусім залежать від внутрішнього чинника. Як в це дозрівання хотілося б вірити!

Отже, беручись за опрацювання проблеми походження і характеру сучасних подій в Україні, а також на арені міжнародній навколо них, автор цього матеріалу поставив перед собою мету дослідити їх першопричини. А вони, на наше переконання, криються передусім у самому українському суспільстві, яке протягом століть було частиною російського чи радянського суспільства. Ще деяка частина етнічних українців на своїх одвічних землях входила до складу суспільств інших країн. Але, оскільки все ж переважаюча частина українських земель перебувала під владою Росії або її спадкоємця Радянського Союзу, то, відповідно, українське суспільство розвивалося за загальноросійськими законами, помноженими на національний утиск.

Незважаючи на проголошення незалежності наприкінці минулого століття, Україна не звільнилася остаточно від впливу Росії. Тому є також низка причин. Автор жодним чином не налаштований песимістично стосовно своєї держави. Навпаки, повністю підтримує зусилля нинішньої влади України, спрямовані на досягнення реальної незалежності від сусідньої держа-

ви, яка бачить Україну у сфері своїх великодержавних інтересів і висуває до нашої держави вимоги політичного характеру, диктуючи їй, у якому напрямку вона повинна рухатися, до яких союзів повинна приєднуватися або ні. Разом із тим, варто зауважувати те, що стримує цивілізаційний поступ українського суспільства.

Коли пращури нинішніх українців втратили шанс сформування власної держави, можна дискутувати до безконечності. Чи сталося це після падіння Київської Русі, чи занепаду Галицько-Волинської держави? Чому Україна не стала третім членом Люблінської унії? Чому Богдан Хмельницький підписав шкідливу для України угоду з Московською державою, усупереч, як сьогодні бачимо, власним національним інтересам? Відповідей на ті та багато інших запитань дошуковуються українські вчені. Нинішні події гостро ставлять запитання: чи має існувати і якою повинна бути Українська держава? до якої цивілізації вона повинна належати – західної (європейської) чи східної (євразійської), культивованої в нинішній Росії? Про те, що українці є автохтонами Європи та частиною її суспільства, написано доволі багато.

Більшість українських дослідників сходиться на тому, що перебування переважної більшості українських етнічних земель після Переяславської угоди 1654 р. буцімто в союзі з Московською державою спричинило те, що вони просто стали територіальним надбанням північно-східного сусіда, який прибирав на

силі і зовсім не мав наміру поважно трактувати укладену угоду. Між іншим, в Україні як незалежній державі немає оригінальної версії Переяславської угоди, а копія, передана українській стороні у 1997 р. тодішнім Президентом Російської Федерації Борисом Єльциним, як виявилось, сфальшована.

У нинішній ситуації, внаслідок відвертої агресії з боку Росії, абсолютна більшість українців переконана, що фальшування історії їхньої батьківщини в колишній царській Росії, Радянському Союзі та нинішній Російській Федерації має спільне походження, спрямоване на привласнення собі історії України. Тут доречним було б навести для ілюстрації декілька зауважень Олега Ромарчука, висловлених ним на шпальтах тижневика «Шлях перемоги» кілька років тому з приводу українсько-російського стратегічного партнерства під час президентства Віктора Януковича. Стаття «Ідеологія «стратегічного партнерства», або Рік краденої історії» стала своєрідною відповіддю на указ тодішнього Президента Росії Дмитра Медведєва під промовистою назвою «Про проведення в Російській Федерації Року російської історії» з метою привернення уваги суспільства до російської історії та ролі Росії у світовому історичному процесі, який був датований 9 січня 2012 року [5].

За словами згаданого автора, відразу після появи указу в російських інтернет-коментарях не бракувало саркастичних відповідей, таких як: «Рік краденої історії. Буде бурхливе святкування надання

законної сили константинопольському двоголовому орлу, голландському триколюрові, радянському гімну, «запозиченню» київської історії Русі, спільним з татаро-монголами навалом на «матір городів руських», пограбуванню і спаленню Києва суздальсько-муромськими чужоплемінцями і т.д. і т.п. Рік російської істерії (гра слів історія – істерія чи істерика. – Ю.М.)».

Само собою, не забракло в російських засобах масової інформації і хвалебної риторики на адресу указу і дій державної влади ще до його появи. Кілька слів про те, як російські ЗМІ фальсифікують історію складних питань в українсько-російських відносинах. Серед таких питань однією з найжахливіших проблем, а zarazом і злочинном кремлівських правителів щодо українського народу, є Голодомор, тобто вбивство мільйонів українських селян у 1932-1933 рр. методом голодної смерті. З цього приводу радіокоментатор програми «Голос Росії» Михайло Шейнкман сконструював фальшиву українофобську передачу про масовий геноцид українських селян і розповсюджував її на коротких і середніх хвилях 38 мовами. Цілком зрозуміло, що фальшивка заперечувала факт свідомого винищення носіїв українства – селян. Це лише один приклад із багатьох тисяч наклепів на адресу українського народу. Інша справа, що подібною брехнею тепер нікого не вдається обдурювати стосовно намірів Росії щодо України.

Якщо говорити про історію Росії як цілісний процес, то, на думку українського науковця Сергія

Рудюка, «підручники історії Росії формують у свідомості учнів та студентської молоді Російської Федерації ненависть до всього українського». До сказаного він додає декілька зауваг про офіційний російський курс освіти і науки. Відповідно до того курсу «проголошення незалежності України у 1918 р. було проявом сепаратизму, не відповідало національним інтересам українців і не користувалося підтримкою загалу суспільства». Спитаймо себе: а чим же було тоді проголошення Донецько-Криворізької республіки по відношенню до Української Соціалістичної Радянської Республіки, яку створила більшовицька Росія, поваливши Українську Народну Республіку? Або: чим же є нинішні «Донецька народна республіка» або «Луганська народна республіка», які так турботливо підтримує Росія в їхній боротьбі проти України, яку визнав увесь світ, у тому числі й РФ? Неважко зрозуміти, що як у першому, так і в другому випадках нашому північно-східному сусідові розходилося тоді і розходиться тепер, щоб не допустити перетворення України в потужну європейську державу, а утримувати її у сфері своїх імперських інтересів – цілу або частинами.

Повертаючись до коментаря Сергія Рудюка щодо трактування історії України в сучасних навчальних програмах Росії, нагадаємо, що в них ідеться про громадянську війну в Україні, яка закінчилася правильною перемогою радянської влади над зрадниками українського народу. Важко стриматися, щоб не висловити свого ставлення і до громадянської війни, і до правильності більшовиць-

кої перемоги в ній на теренах України. Якщо говорити об'єктивно, то не була це громадянська війна, а швидше завоювання більшовицькою Росією України, з насадженням чужої українському народові влади, створеної спочатку на території Росії, а потім перенесеної в Україну. Через двадцять років по тому, розпочинаючи Другу світову війну, разом із союзником гітлерівською Німеччиною, СРСР приєднав до себе західноукраїнські землі, нібито турбуючись про знедолених українців у складі Польщі, Румунії і тодішньої Чехословаччини, об'єднуючи їх у єдину процвітаючу Радянську Україну у складі того ж СРСР. Дії радянської влади відразу після приєднання показали, що це було намагання приборкати до своїх рук ласий шматок етнічних українських земель, не дбаючи про долю тих, хто їх населяв. Прямим підтвердженням сказаного можуть бути новітні заяви відомого Володимира Жириновського чи інших кремлівських правителів, яким підспівував Міністр освіти і науки України часів правління Януковича Дмитро Табачник, про те, що західноукраїнські землі можуть відійти до тих держав, до яких належали до Другої світової війни. То навіщо ж було в такому разі проливати море крові, збираючи їх в єдину Українську державу? Іншими словами – намагання вирішувати долю українців, їх держави без їхньої участі.

Коментуючи справу російських навчальних планів щодо історії України, перший її президент Леонід Кравчук сказав, що вивчення в російських

школах історії нашої держави ведеться таким чином, що Україні не слід очікувати на рівноправну співпрацю з Росією. Власне йому належать слова: «Ті хлопчак і дівчатка, які сидять на лавах (шкільних. – Ю.М.) за 10 років прийдуть до влади в Росії... і вони будуть мислити так, як мислить Путін».

Звернімося ще раз подумки до минулих часів. Дослідження української історії підказує, що відсутність національної незалежності в минулому не сприяла усвідомленню українцями власної національної гідності, почуття гордості за своє минуле, сьогодення і впевненості в майбутньому. Це, у свою чергу, сформувало в українців почуття неповновартості, яке донині проявляється в таких формах, як: національне приниження, невпевненість, стидливість, розрахунок на зовнішню допомогу тощо. Комплекс приниження довів середнього українця, змушеного постійно боротися за самозбереження, до культивування синдрому пристосування або й зради. Видатний український письменник і громадсько-політичний діяч Іван Франко вважав таку рису своїх співвітчизників повною або частковою нездатністю до політичного життя. Якщо перенести-

ся з часів Франка до сучасності, в умовах якої модні різноманітні соціологічні опитування, то вже на початку нинішнього століття побачимо цікаву відповідь на запитання соціологів: яка риса українців вам найбільше не подобається? Третина з респондентів відповіли – комплекс меншовартості. До наступних негативних рис українців вони віднесли терпеливість і песимізм.

Список використаних джерел:

1. *Націоналізм. Антологія / Упор. Олег Проценко, Василь Лісовий. – К.: Смолоскуп, 2000.*
2. *Історія Русов или Малой Россіи. Сочиненія Георгія Конискаго, Архієпископа Беларускаго. – М.: Университетская Типография, 1846.*
3. *Оглоблин О. Люди Старої України та інші праці / Ред. Любомир Р. Винар. – Остроз – Нью-Йорк, 2000.*
4. *Куць О.М. Усвідомлена незалежність : як/чи реалізована етнополітична свобода? Українські реалії. – Харків: ХНУ, 2013.*
5. *Ромарчук О. Ідеологія «стратегічного партнерства», або Рік краденої історії // Шлях перемоги. – 2012. – 1 лютого.*

Юрій МАКАР,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри Чернівецького національного університету

Завершення в наступному числі «З.С.»

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано причини, що стали на заваді формування української національної держави. Автор шукає відповіді на запитання, поставлені сьогоденішньою військовою агресією Росії проти України, у подіях минулого.

Ключові слова: націоналізм, громадянська війна, СРСР, Україна, незалежність.

АННОТАЦІЯ

В статье проанализированы причины, которые помешали формированию украинского национального государства. Автор ищет ответы на вопросы, поставленные сегодняшней военной агрессией России против Украины, в событиях прошлого.

Ключевые слова: национализм, гражданская война, СССР, Украина, независимость.

Вручення дипломів слухачам Дипломатичної академії

Дев'ятого липня відбулися урочистості з нагоди чергового випуску слухачів Дипломатичної академії України. Присутніх привітали почесні гості, друзі, партнери, наставники навчального закладу. У виступах пролунали напутні слова випускникам і щира подяка на адресу професорсько-викладацького складу.

«У вас сьогодні дуже приємний і святковий день. І ви на нього заслужили», – звернулася до випускників Перший заступник Міністра закордонних справ України Наталія Галібаренко, відзначивши, що здобуті знання обов'язково стануть їм у нагоді.

«Ви обираєте складний шлях. Бо сьогодні дипломати, як ніколи в історії незалежної України, теж воюють», – зазначила пані Галібаренко, адже дипломатичний фронт не менш складний, ніж на сході країни. Перший заступник міністра вказала, що в цей тривожний час українським дипломатам вдалося виконати важливе завдання – змобілізувати міжнародну підтримку у світі. Вона також наголосила: «Ми будемо, безумовно, продовжувати йти цим шляхом, щоб разом зі світом боротися з тими наслідками, яких заподіяла

Росія на нашій території». Наталія Галібаренко звернула увагу на економічні виклики, що значно ускладнюють діяльність наших закордонних установ, коли дипломати змушені в дуже непростих умовах боротися за Україну, представляти її інтереси.

Пані Галібаренко побажала випускникам академії наснаги – перш за все, бути дипломатом у самому собі, своєму повсякденному житті. Це означає з одного боку – толерантність, виваженість, з іншого – тверду позицію в питаннях, які становлять інтерес для держави та кожної конкретної особистості.

Екс-міністр закордонних справ України, народний депутат України Борис Тарасюк зазначив, що з Дипломатичною академією у нього завжди були пов'язані хороші спогади, тим більше нині, коли заклад стоїть на порозі 20-річчя свого заснування. «Я вам бажаю, щоб усі свої знання ви спланували на практичні справи на користь інтересів Української держави», – сказав Б. Тарасюк. Принагідно політик нагадав присутнім формулу успіху української дипломатії Геннадія Йосиповича Удовенка, яка полягає у принципах трьох «П» – професіоналізмові, патріотизмові та

порядності. «Я додав би до цього ще четверте «П» – працьовитість. Це – формула успіху людини на будь-якій посаді, у будь-якій сфері діяльності», – підсумував виступаючий.

«Старші дипломати, які тут присутні або яких зараз немає з нами,

– продовжив думку Б. Тарасюк, – багато робили для того, щоб не лише спрямувати свій професіоналізм на користь Української держави, а робити це саме з патріотичних міркувань. Важко уявити українських дипломатів, які не несли б у серці образ своєї держави, заради якої працюють». Політик висловив сподівання, що нинішні випускники стануть справжніми професіоналами, що вони є порядними і працьовитими людьми: «Не забувайте про патріотизм, не забувайте про державу, на яку ви працювали і повинні працювати».

Після цих привітань перший проректор Вячеслав Ціватий зачитав наказ і випускникам були урочисто вручені дипломи.

Чимало теплих слів, привітань, цінних порад пролунало цього дня на адресу вчорашніх слухачів. Зокрема, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України у закордонних справах Іванна Климпуш-Цинцадзе побажала їм бути чесними перед державою, перед собою і перед тими завданнями, що є на часі. Надзвичайний і Повноважний Посол Румунії в Україні Корнел Іонеску, який чимало спілкувався з нинішніми слухачами академії, назвав їх колегами, за якими – май-

бутне європейських країн. Почесний доктор Дипломатичної академії, Надзвичайний і Повноважний Посол Юрій Кочубей від імені викладачів, професорів запевнив, що вони за ці два навчальні роки намагалися викласти все, що знають, щоб набуті знання та вміння пішли на користь слухачам, щоб вони могли фахово орієнтуватися в сучасних міжнародних відносинах.

Наприкінці урочистостей проректор з наукової роботи і міжнародних зв'язків Наталія Татаренко повідомила про започаткування нової традиції і вперше зачитала наказ «Про заохочення випускників 2015 року», згідно з яким за особливі успіхи і сумлінність у навчанні, активну громадську позицію, вагомий особистий внесок та утвердження традицій академії низці випускників оголошено подяку із врученням відповідного документа та книги ветерана української дипломатії, Надзвичайного і Повноважного Посла Олександра Сліпченка. Започаткування цієї традиції стало своєрідним заспівом до святкування 20-річчя Дипломатичної академії, що наближається.

Інф. «З.С.»

Продовження фоторепортажу – на 4-й стор. обкладинки

Російсько-українські відносини в трикутнику «ліберальна імперія» – «русский мир» – євразійська інтеграція

УДК 327.94 (477)

Створення в грудні 1991 р. Співдружності Незалежних Держав (СНД) не лише підсумувало остаточну дезінтеграцію СРСР, а й визначило особливості генези та еволюції інтеграційних процесів на пострадянському просторі в контексті становлення нової «постбіполярної» системи міжнародних відносин. Постає також проблема визначення векторів розвитку, у тому числі інтеграційних, у рамках СНД, вибору та зайняття пострадянськими міжнародними акторами своєї ніші в новій конфігурації міжнародних відносин і світового порядку. Звідси – у теоретичному та прагматичному ключі – така пильна увага до змісту і спрямованості інтеграційних процесів взагалі та на пострадянському просторі зокрема, а також ролі в цих процесах Російської Федерації не лише як надпотужного регіонального геополітичного актора і донедавна держави-учасниці G-8 (участь Росії в роботі держав «Великої вісімки» була призупинена після російської окупації Криму), а й визначального чинника інтеграційних процесів на просторі СНД, євразійської інтеграції загалом. Пріоритетним фактором успішної реалізації такої політики офіційна Москва розглядає безумовну участь у цій інтеграції України, а, отже, для такого залучення можна і треба скористатися з усього комплексу

можливих методів, не виключаючи, – свідченням чого є події рубежу лютого - березня 2014 р., – відвертої агресії та прямого невмотивованого втручання у внутрішні справи України, здійснення провокацій і шантажу. З боку Російської Федерації це стало грубим порушенням норм міжнародного права, базових положень низки міждержавних договорів і домовленостей.

«Ліберальна імперія» і «русский мир» як концептуальні засади російського пострадян- ського простору

Увесь спектр російсько-українських відносин після 1991 р. завжди перебував у залежності від російського доктринально-концептуального бачення як перспектив розвитку двостороннього міждержавного співробітництва, так і російського впливу на пострадянський простір загалом. Концептуально цей простір завжди розглядався і розглядається Кремлем як «природна зона міждержавної інтеграції Росії» [1]. Принагідно зауважимо, що ще 1997 р. російські політологи К. Затулін і А. Мігранян запропонували здійснювати керування пострадянським простором шляхом маніпулювання конфліктами на його території. При цьому Російська Федерація чітко усвідомлює ризик того, що глобалізаційні процеси поширюються на пострадянський

Summary

The purpose of the submitted scientific message is to determine the main scientific peculiarities of integration component's development through the scope of Ukrainian dimension. At the same time its realization means solving the following tasks: finding the specifics of Post Soviet integration processes (European integration has been selected the criteria); setting the place and the role of the "Ukrainian factor" and "Ukrainian perspective"; modeling under that basis the respective variants of integration development in the frames of the CIS. Keywords: integration, Post Soviet space, Ukraine, Commonwealth of Independent States, Russia.

простір і його країни «будуть включені у периферію інших центрів інтеграції, в рамках яких вони розвиватимуться абсолютно за іншим вектором» [1].

Не дивно, що в якості альтернативи пропонується так звана багатополарна модель глобалізації як така, що відповідає національним інтересам Росії. Водночас стверджується про невідповідність російським економічним інтересам європейської (а тим паче – євроатлантичної) моделі економічної та політичної інтеграції. Специфікою інтеграційних проектів РФ є те, що «Росія претендує на статус самостійного центру інтеграції на євразійському просторі. Йдеться про стратегію створення єдиного економічного та гуманітарного простору без формальної інкорпорації у західну систему, у тому числі у структури ЄС» [2].

Базові положення російського економічного експансіонізму, які не лише підтримуються Кремлем, а й творчо розвиваються і слугують основою для неспівставної з нормами міжнародного права відкритої агресії проти держав-сусідів – як-от України, були оприлюднені восени 2003 р. головою

правління РАО «ЕЭС России» Анатолієм Чубайсом на шпальтах «Независимой газеты» у вигляді концепції «ліберальної імперії». У своїй концепції російський політик виходить з того, що Росія є єдиним і унікальним лідером на всьому просторі СНД за обсягом економіки і рівнем життя громадян, а впродовж наступних 50 років може і повинна зміцнювати свої позиції. Місія Росії повинна полягати в побудові ліберальної імперії на основі ідеології, що відповідає як історичним, геополітичним і моральним засадам держави, так і духовному відродженню народу.

Разом із тим «ліберальний імперіалізм» як місію РФ у ХХІ ст. не треба розглядати з точки зору класичного імперіалізму. Чубайс обґрунтовував це тим, що Росія не має наміру порушувати принцип недоторканності кордонів і територіальної цілісності своїх сусідів, а також загальновизнані норми міжнародного права. Звідси сфери і канали впливу на сусідні країни майбутньої російської ліберальної імперії повинні бути іншими.

Насамперед ідеться про сприяння розвитку росій-

ської культури та культури інших народів РФ, захист прав і свобод росіян і російськомовних громадян у сусідніх країнах. Це фактично ставить ліберально-імперіалістичний підхід на одну площину з ідеологією і практикою «русского мира», теоретики якого вважають, що форми геополітичної реалізації цієї концепції повинні відповідати реаліям ХХІ ст. і базуватися на інтеграційній складовій. Вона, у свою чергу, з необхідністю включає Україну як невіддільну частину простору «русского мира» і російської економічної експансії. Тому, безумовно, РФ може і повинна сприяти експансії свого бізнесу в сусідні держави, насамперед в Україну.

Поряд з тим, для успішного розвитку інтеграційних проектів на пострадянському просторі, включаючи Україну, провідники «русского мира» не тільки не обмежуються економічною складовою, а й активно використовують потенціал гуманітарної сфери у форматі російської культурної дипломатії. Оновлена Концепція зовнішньої політики Російської Федерації, затверджена 15 лютого 2013 р., констатує, що «русский мир» – це об'єкт зовнішньої політики російської держави, і водночас партнер у впровадженні цієї політики, своєрідна «м'яка сила» в її інструментальному вираженні, яка спирається на можливості громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні класичній дипломатії методи і технології.

Російське керівництво,

коли йдеться про посилення впливу РФ на інтеграційні процеси на пострадянському просторі, обов'язково вказує на необхідність застосування культурних та інформаційних механізмів. Так, у виступі перед керівництвом МЗС РФ 11 лютого 2013 р. президент В. Путін закликав за допомогою механізмів «м'якої сили» зміцнювати позиції російської мови, просувати позитивний імідж країни за кордоном і використовувати для цього глобальні інформаційні потоки. В іншому виступі, аналізуючи інтеграційні процеси на пострадянському просторі, він наголосив на використанні «м'якої сили» противниками євразійської інтеграції: «...Ми можемо зіткнутися зі спробами загальмувати інтеграційну роботу. І тут можуть бути використані найрізноманітніші інструменти тиску, включаючи механізми так званої м'якої сили». І далі: «Суверенне право Росії і наших партнерів вибудовувати і розвивати свій інтеграційний проект має бути надійно захищене» [2, с. 63-64].

Варто особливо наголосити, що проект «русского мира» від початку консти-

тувався як стратегічний. Він має яскраво виражене соціокультурне обрамлення, але зміст пов'язаний із просуванням насамперед геоекономічних і геополітичних інтересів Росії. Про це дуже чітко говорить відомий російський методолог і політтехнолог П. Щедровицький: «Сьогодні як ніколи актуальна розробка геоекономічної стратегії ядра російського світу – Росії як країни-системи. Система Росії повинна не тільки створити єдину торгово-промислову стратегію, а й сформувати нову культуру геоекономічного наступу, захисту і конкуренції, яка враховує зростання ролі людського капіталу та інноваційної економіки в умовах неоіндустріального розвитку». Відповідно, основи стійкості та затребуваності така російська державність може і повинна шукати як у межах «русского мира», так і в політиці конструктивного розвитку його світової мережі. Прихильники концепції «русского мира» стверджують, що цей проєкт може стати базисом нової цивілізаційної стратегії, побудованої на культурних цінностях. «Русский мир», на їхнє перекон-

нання, здатний забезпечити новий тип цивілізаційної ідентичності. У результаті цього РФ зможе отримати принципово нову державність, яка спирається на простір культури. Прихильники такого підходу вважають, що якщо Митний союз спрямований передусім на побудову економічної платформи співробітництва, то Євразійський Союз як більш розвинений інтеграційний проєкт ґрунтуватиметься на засадах всебічної культурної та гуманітарної взаємодії центру з ідейними периферіями, що поділяють його цінності. Звідси, стратегічна мета Росії – стати системоутворюючою, стрижневою державою «русского мира» [2, с. 67-68].

Окреслене ідеологічне підґрунтя пояснює поведінку РФ у сучасних умовах. З одного боку, вона ставить за мету розвинути-ся в нову імперську державу на базі Єдиного економічного простору, а також Євразійського Союзу, як інтеграційного об'єднання нового покоління, що включав би не лише Російську Федерацію, Білорусь, і Казахстан, а й Україну і в якому житимуть за продуктивними Москвою спочатку економічними, а потім і політичними правилами. З іншого боку, Росія прагне повернути собі притаманні Радянському Союзу в епоху «холодної війни» функції наддержави.

Такі обставини і підходи мають як мінімум три принципових наслідки. По-перше, активно розробляються концепції формування навколо Росії альтернативного – євразій-

ського – центру впливу. По-друге, інтеграція на пострадянському просторі набула своїх специфічних рис, значною мірою зумовлених першим наслідком. По-третє, Москва прагне максимально протидіяти поширенню європейського і євроатлантичного інтеграційних векторів на Україну, яку розглядає як виключно свою сферу економічного, політичного і культурного впливу.

Євразійські інтеграційні плани Кремля і Україна

Проаналізовані вище російські концептуальні засади інтеграції пострадянського простору Москва прагнула втілити в конкретні проекти. Це знайшло продовження у відповідній політиці РФ і з огляду на неї в зростаючому тискові на Україну внаслідок створення Митного і Євразійського союзів, а також використання в російських інтересах енергетичного (насамперед – газового) чинника. Першим кроком до формування митного об'єднання було підписання в січні 1995 р. Угоди про Митний союз між Російською Федерацією і Республікою Білорусь, до якого пізніше приєдналися Казахстан і Киргизстан, а в 1999 р. – Таджикистан. Десятого жовтня 2000 р. було підписано Договір про створення Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС). З травня 2002 р. статус спостерігачів при ЄврАзЕС мали Україна і Молдова, а з січня 2003 р. – Вірменія.

Такий статус надано також Міждержавному авіаційному комітету (МАК) і Євразійському

Мал. Отто Дікса, 1924 р.

банку розвитку (ЄАБР). Швидкі зміни процесів економічної інтеграції на просторі СНД під впливом Росії були пов'язані з появою в січні 2010 р. і прискореним розвитком Митного союзу і Єдиного економічного простору Росії, Казахстану та Білорусі.

На думку вітчизняних експертів, зокрема економіста і політика П. Гайдучького, залучення України до Митного союзу було вигідне Російській Федерації з кількох міркувань. «По-перше, не допускаючи зближення України з іншими інтеграційними формуваннями, передусім з ЄС, Росія обмежує зміцнення конкурента. По-друге, втягнувши Україну у свої інтеграційні формування – Митний союз, ЄврАзЕС, Росія зміцнює свої конкурентні позиції».

У такому разі становлення проросійського євразійського центру інтеграційного впливу повертає увагу з огляду на низку концептуальних схем і практичних кроків з російського боку. Зокрема, сфокусуємо увагу на точці зору Р. Грінберга про мож-

ливість двох сценаріїв розвитку пострадянського простору: I – економічний розвиток у ролі периферії; II – розвиток на основі інтеграційних процесів відтворення «на євразійському просторі самостійного ядра економічної могутності». Азійський інтеграційний вектор пов'язується з відновленням статусу Росії як наддержави і, відповідно, самостійного центру сили. У якості інституціональної оболонки для реалізації такої ідеї розглядається варіант саме ЄЄП.

Сама розробка і початок реалізації цього проекту (Україна у вересні 2003 р. підтримала його впровадження спільно з Росією, Білоруссю і Казахстаном, а на Ялтинському саміті 23 листопада 2003 р. чотири держави підписали угоду про створення ЄЄП. Вона була синхронно ратифікована 20 квітня 2004 р. Верховною Радою України та Федеральними Зборами Російської Федерації) фактично стали логічним продовженням прагматичного курсу Кремля, спрямованого на зміцнення економічних позицій Росії на

пострадянському просторі. Це показово ілюструють слова президента В. Путіна, який наголошував, що важливим прагматичним елементом угоди про ЄЄП «повинна стати відмова від прагнення до суцільної інтеграції всіх пострадянських держав і орієнтація на посилення інтеграційного ядра», а, відповідно, «створення єдиного економічного простору є стратегічним завданням для Росії, головною метою чого є підвищення конкурентоспроможності кожного з членів ЄЄП». Фактично подібні засадничі положення щодо ЄЄП Путін, тоді ще прем'єр-міністр, виклав у газеті «Известия» в статті, приуроченій до старту 1 січня 2012 р. «надзвичайно важливого інтеграційного проекту – Єдиний економічний простір Росії, Білорусі та Казахстану».

Як резонно зазначає відомий український економіст А. Гальчинський: «Запропонована російською стороною модель формування ЄЄП виходить за межі суто економічного співробітництва. Його реалізація передбачає неодмінну політичну (а також військову) інтеграцію чотирьох країн. У даному разі фактично йдеться про утворення на чолі з Росією функціонально відособленого, за своєю суттю – протилежного ЄС інтеграційного об'єднання, розширене відтворення ЄврАзЕС».

На базі ЄЄП ЄврАзЕС Росія пропонувала створення Євразійського економічного союзу і потім – Євразійського Союзу, як інтеграційного об'єднання нового покоління, відкритого для вступу в нього інших держав Євразії.

Декларація про створення Євразійського Союзу була підписана 18 листопада 2011 р. в Москві державними лідерами Росії, Білорусі та Казахстану. Натомість підписаний 29 травня 2014 р. в Астані Договір про створення Євразійського економічного союзу в складі трьох держав – Російської Федерації, Білорусі, Казахстану – вступив у силу 1 січня 2015 року. Він гарантує вільне переміщення товарів, послуг, капіталів і робочої сили на спільному економічному просторі з населенням 170 мільйонів осіб. Це повною мірою відповідає оновленій Концепції зовнішньої політики Російської Федерації від 15 лютого 2013 року. Там відзначено, що «Росія вважає пріоритетним завдання формування Євразійського економічного союзу, покликаного не тільки максимально задіяти взаємовигідні господарські зв'язки на просторі СНД, а й стати моделлю об'єднання, яка визначає майбутнє країн Співдружності, відкритої для інших держав. Новий союз, що будується на універсальних інтеграційних принципах, покликаний стати ефективною з'єднувальною ланкою між Європою і Азійсько-Тихоокеанським регіоном». При цьому відносини з Україною передбачалося вибудовувати як із пріоритетним партнером у рамках СНД, а також сприяти її підключенню до поглиблених інтеграційних процесів.

Обережне ставлення України до подібного роду проектів зрозуміле, разом із тим ми не можемо відмовлятися і від ефективної співпраці з Російською Федерацією та інтеграцій-

ними об'єднаннями, що створюються під її егідою. Безумовно, така позиція України з огляду на зростання ролі євроінтеграційного вектора в зовнішній політиці нашої держави викликала занепокоєння Кремля, що розглядав її як серйозну загрозу реалізації своїх євразійських інтеграційних планів. Оскільки організаційна робота зі створення фундаменту Євразійського Союзу мала завершитися, на думку офіційної Москви, до 2015 р., то стає зрозумілим, чому Росія не лише прагнула, щоб Україна до того часу визначилася з вектором інтеграції, а й вчинила небажаний тиск на нашу державу, включаючи збройну агресію і відторгнення частини території.

Пріоритетність для Росії геополітичної складової, як визначального чинника стимулювання, прискорення і скеровування у відповідному руслі інтеграційних процесів на переважній частині пострадянського простору веде до намагання Москви розглядати його як зону своїх «легітимних» життєво важливих інтересів. «Війни Путіна» [3] і особливо «битва за Україну» [4] повинні, таким чином, сприяти відродженню регіонального і глобального лідерства Російської Федерації в межах реструктуризації системи світопорядку після «холодної війни».

Отже, як результат, Україна на двадцять п'ятому році незалежності опинилася у складній і навіть загрозливій для цілісності держави та суспільства ситуації. Постає навіть питання майбутнього для сучасного україн-

ського державницького проекту. Звідси, актуальність і життєвість сценарію/сценаріїв виходу на нову якість у контексті збереження інтегральності України та її європейського вибору. На наш погляд, прийнятним був би такий сценарій «м'якої сили», за якого Україна, не відмовляючись від Криму і неконтрольованої наразі частини території Донбасу, не буде брати на себе жодної відповідальності за ситуацію там до повернення цих інтегральних частин під свій контроль.

Натомість держава активно й ефективно здійснюватиме реальні комплексні реформи, результатом яких повинно стати помітне піднесення рівня життя її громадян і якісний суспільний розвиток у всіх сферах. Найефективнішою для цього сценарію моделлю національної безпеки в умовах кризового періоду розвитку розглядається «реактивна модель безпеки». Саме вона передбачає швидке й ефективне реагування держави на різного роду загрози і виклики на мікро- (людина, громадянин, індивід, підприємство), мезо- (колективи, спільноти, окремі сектори і галузі управління та господарювання) і макро- (суспільство і держава)

рівнях. На перспективу це створить не лише базу для повернення тимчасово неконтрольованих (частина Донецької та Луганської областей) і відторгнених Росією (Крим) територій, а й, на противагу російським політичним і господарським імперським євразійським проектам, реальні засади вступу України до європейських економічних і євроатлантичних безпекових інтеграційних структур.

Список використаних джерел:

1. Стенограма засідання Європейського клубу «Інтеграція на постсовєтському просторі» 28 лютого 2005 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kreml.org/other/90630818> (доступ – 24.05.2015).
2. Україна та проект «руського миру». Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2014. – С. 70.
3. Van Herpen Marcel. *Wojny Putina. Czeczenia, Gruzja, Ukraina 2014* / Marcel Van Herpen. – Warszawa: Prószyński i S-ka, 2014. – 407 s.
4. Felsztinski J. *Trzecia wojna światowa? Bitwa o Ukrainę* / Jurij Felsztinski, Michał Stanczew. – Wyd. I. – Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2015. – 432 s.

Сергій ТРОЯН,
доктор історичних наук,
професор кафедри
зовнішньої політики і
дипломатії Дипломатичної
академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено специфіку сучасних інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Вказано на особливу роль Росії в його підпорядкуванні своєму домінуючому впливу. Відзначено особливості реалій і перспектив України в контексті європейських і євразійських інтеграційних векторів.

Ключові слова: інтеграція, пострадянський простір, Україна, Співдружність Незалежних Держав, Російська Федерація.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована специфика современных интеграционных процессов на постсоветском пространстве. Отмечена особая роль России в его подчинении своему доминирующему влиянию. Определены особенности реалити и перспектив Украины в контексте европейских и евразийских интеграционных векторов.

Ключевые слова: интеграция, постсоветское пространство, Украина, Содружество Независимых Государств, Российская Федерация.

Європейська ідентичність: «Європа без кордонів» і «жало Чужого»¹

УДК: 327.94

Тридцять років тому було підписано Шенгенську угоду, що започаткувала процес створення «Європи без кордонів». У середині 1980-х під час пошуків місця для укладення угоди про скасування кордонів у Західній Європі прагнули віднайти таке, де б межували Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди та Люксембург. А оскільки останній саме головував у Європейському Союзі, честь було надано люксембурзькому Шенгену. Неподалік містечка на річці Мозель кинув якір пароплав «Принцеса Марі Астрід», і на його борту 14 червня 1985 р. було підписано історичну угоду. Автором тепер уже крилатого терміна/виразу «Європа без кордонів» є колишній Міністр закордонних справ Франції Б. Кушнер. «Я винайшов термін «без кордонів», і це початок глобалізації, це сонячна сторона глобалізації, тож давайте йти в цьому напрямі», – зазначив він в інтерв'ю газеті «День». Так, дійсно, Європа нині ліквідує кордони в їх політичному, військовому та економічному розумінні, проте, це зовсім не означає, що кордони в Європі перестали існувати. Навпаки, стає очевидні-

шим, що зазначена проблема залишається, тільки переходить із політичних і військових відносин у сферу громадського, культурного, індивідуального життя.

Характерною рисою сьогодення є те, що людство стикається з парадоксом, описаним німецьким соціологом У. Беком: «У міру розвитку глобалізації зростає значення кордонів і увага до них, посилюється контроль за кордонами, хоча, звичайно, вони вже не виконують тих завдань, які виконували раніше. Сьогоднішні кордони все

Summary
Modern integration processes in Europe have put in the forefront the question of the formation of European identity. Creation of a «Europe without borders» has changed the perception of the own borders. They not only determine the demarcation of public education, but also determine the mental, identity differentiation of national character in a multi-ethnic European environment. Relevance to a united Europe is the problem of «we» – «they», «his» – «alien». Keywords: European integration, European identity, «his» – «alien».

більше нагадують швейцарський сир: у них системним чином вбудовані «дірки» у вигляді всякого роду винятків із правил, покликані гарантувати переміщення інформації, капіталу, людей та послуг з одного місця в інше по першому ж натисканню на комп'ютерну мишу». Загалом формування «Європи без кордонів» хоча й зна-

чною мірою змінило сприйняття кордонів, але вони продовжують відігравати не лише роль чинників, що окреслюють межі державних утворень, а й визначають ментальні, ідентичнісні розмежування національного характеру в умовах поліетнічного європейського середовища.

Відбувається як глобалізація світової політичної системи, так і внутрішня трансформація національних держав з точки зору переосмислення традиційних концептів національної ідентичності та громадянства. Ця тенденція реалізується в явищах нівелювання кордонів між національними державами, зростання рівня людської мобільності, збільшення впливовості національних меншин у різних країнах світу. У результаті описаних процесів характеристики «етнос», «народ», «нація» все більше розмиваються, а реальний онтологічний статус цих спільнот постійно піддається сумніву. Належність індивіда до тієї чи іншої групи визначається, у першу чергу, його ставленням до однієї або одночасно кількох із них. Часом дуже важко визначити, до якої спільноти належить особа, а тим більше встановити чіткі межі внутрішньої однорідності соціаль-

Бернар Кушнер

¹ «Жало Чужого» (*der Stachel des Fremden*) – одна з основних метафор сучасного феноменолога Б. Вальденфельса, яка підкреслює момент спонукання, виклику, нападу з боку Чужого, тобто – не Свого (німецьке слово «anstacheln» означає, зокрема, «підбурювати»).

ної структури. Л. Грінфелд, зокрема, вказує на зв'язок між кризою ідентичності та зростанням націоналістичних настроїв (структурна фаза), описуючи це так: усередині провідної суспільної (соціальної) групи відбуваються структурні зміни, які призводять до кризи її традиційної ідентичності й пошуків нових форм саморефлексії, що відповідатимуть цим структурним змінам (економічним, соціальним, культурним). Ідеться передусім про те, що взаємозалежність сучасного світу, руйнування традиційних імперативів класичної геополітики, поступове стирання кордонів між державами, культурна динаміка, активізація комунікацій, зміни структури європейського простору та принципів функціонування соціальних спільнот вимагають переосмислення політичних і соціокультурних процесів у сучасній Європі.

Це потребує також осмислення, з одного боку, вузлових аспектів загального дискурсу європейської ідентичності в контексті геополітичних змін і трансформаційних зрушень останніх двох десятиріч, а, з іншого, осягнення складності та поліаспектності парадигми «свій» – «чужий» у вимірі як сучасної загальноєвропейської конструкції, так і космополітичного і національних шляхів розвитку держав і суспільств – членів європейської спільноти.

Звичайно, безперспективно (принаймні дивно) в умовах глобалізації говорити про закритість суспільства для сприйняття впливів ззовні з метою збереження в первісному

вигляді власних вихідних ідентифікаційних ознак. Євроінтеграція та глобалізація викликали необхідність пристосовуватися до зростаючої культурної неоднорідності. Невипадково для багатьох інтелектуалів, «чия професія передбачає ідентифікувати світ», постали «питання креолізації, мішаниці, постмодерного популізму та того, що інші називали «культурною гібридизацією» [1]. Як зазначає З. Бауман, епоха глобалізації запропонувала новий вид цінностей – цінність «зрізаного якоря», тобто відсутності просторової та майнової прив'язки людини до місця і новий соціальний поділ на мобільних і немобільних «туристів і бродяг».

Відтак можна порушити ще одну проблему в розрізі формування «нової регіональної ідентичності» – проблему експансіонізму – у подвійному вимірі:

– прагнення поширити ідентифікаційні ознаки власної групи (етносу, нації, релігійної конфесії тощо) «центру» на інші групи всередині держави (наддержавного об'єднання) або

– на інші держави (поза ЄС) і домогтися їх сприйняття іншими групами (населенням інших держав) як власних ідентифікаційних ознак.

У процесі взаємодії етнічних культур виразно викристалізуються чинники, що впливають на культурну дифузю. З одного боку, це ступінь інтенсивності контактів. А з іншого – це умови контакту. Вони можуть бути як природними, так і насильницькими. Насильницьке нав'язування культури неминує викликає

відторгнення і подальший розвиток подій – надмірну акцентуацію власної самобутності, історичної пам'яті, мови. За таких обставин етнічна культура має здатність відповідати на дискомфорт, викликаний появою інноваційних елементів своєю внутрішньою перебудовою.

Етнічна культура завдяки певним нормам, цінностям, ідеалам формує свій особливий культурний соціум, свою соціально-культурну форму, спілкування, свої морально-етичні засади суспільного життя, включаючи власні типи мислення, ціннісні орієнтації, що спираються на притаманне конкретно-етносу самобутне світосприйняття. Однак це не спростовує можливостей діалогу між різними культурами, що має стимулювати процес їхнього саморозвитку, оскільки між ними постійно відбуваються процеси соціальної акультурації. Діалог (як спільність культурологічних взаємодій) поступово формує їхні загальні цінності. Як підкреслює Х. Ортега-і-Гассет, діалог при цьому набуває багаторівневого глибинного загальнолюдського характеру. Діалог культур, який базується на толерантності та взаєморозумінні, дає можливість збереження ідентифікаційних національних особливостей кожної з культур.

Країни Західної Європи надають (зокрема, останнім часом і особливо, зіткнувшись із міграційними викликами) великої ваги створенню умов для конструювання міжкультурного діалогу представників традиційних для своїх країн культур. Ідеться про рівень сприйняття

та ставлення. Роль акторів міжнародного діалогу визначається такими чинниками:

1) бажання і готовність вступати в діалог і вести його;

2) рівень усвідомлення важливості безконфліктного співіснування представників різних народів і носіїв різноманітних культурницьких традицій;

3) рівень інформованості про інші народи й культури;

4) рівень культурної компетентності [2].

Трансформація культурно-ціннісного досвіду минулого в сучасність можлива за допомогою концепції інтерсуб'єктивності, яка передбачає визнання культурних епох, що досліджуються, і яка досліджується як вияв Іншості. За Х. Гадамером, діалог є своєрідною аплікацією свого та чужого. Як доволі резонно зауважує Д. Вояковський, апелюючи до Ф. Знанецького, чуже (як і своє) це не риса, яка слугує певному класу людей, виокремленому на основі тих чи інших властивостей. Чужими стосовно досліджуваної особистості або спільноти є ті й лише ті, кого особистість або спільнота приймають за чужих. На думку експерта Міжнародного інституту гуманітарно-політичних досліджень В. Брутера, реакція на побутовому рівні «свої-чужі» завжди має місце. Навіть у найблагополучніших громадах присутнє насторожене ставлення до чужих, хоча, звичайно, рівень політичної коректності є досить високим.

Влучне тлумачення «свого» і «чужого» дає український філософ С. Дацюк. Свій означає не

приналежність до одного кола, а ототожнення в якихось спільних цінностях. Глибоко приховані цінності проявляються тільки в конфліктах або в інших пограничних ситуаціях. Свій – це той, чий засадничі цінності є ідентичними самості, а не просто схожими. Просто схожість завжди дасть збій, завжди призведе до конфлікту. Чому такі важливі спільні цінності і чому вони стають такими принциповими в ситуації конфлікту? Бо конфлікт чи війна означає зміну світу, появу нової перспективи. Тільки з людьми тотожних засадничих цінностей ми маємо спільну перспективу. З людьми чужими ми маємо різну перспективу. Тобто, якщо ви маєте відносини з ближнім своїм, який став чужим, то його перспектива – віддалення від вас, інше майбутнє, з чужими людьми, у іншому колективі. І коли це відбувається, чужий завжди каже – подивись, я ж свій, я не змінився, ми ж із тобою маємо спільне минуле, нам є що згадати, нам разом було добре. Можна сказати, що це все так – чужий завжди апелює до минулого. А той, хто хоче визначитися, апелює до майбутнього.

Прикметно, що діалог культур одночасно базується на імперативах «чуже» та «своє». Світ минулого розглядається не через призму зовнішньої накладеної системи законів і закономірностей як способів осмислення історичного буття, а вживаючись у внутрішній світ історичних персонажів конкретної епохи, що постають співрозмовниками в діалоговій взаємодії з сучасністю. Історичний

досвід пращурів розглядається з позицій культуроформуючого потенціалу сучасності, презентує нові обрії її поступу, зумовлює вихід на одвічні цінності людського буття. Людина, здивляючись у пільму віків, не лише пізнає Інший світ буття, а й зіставляє його зі своїм культурно-ціннісним світом, що зумовлює постійні взаємовпливи, перегукання історичних епох і засвідчує своєрідний конструктивний діалог поколінь різних часів.

Створення в пізнавальному процесі спільного аксіологічного поля є основою діалогу минулого і теперішнього, що сприяє вирішенню болючої проблеми нашого суспільства – примирення з власною історією. Е. Сміт висловлює сумнів з приводу існування «хоч якихось спільних загальноєвропейських міфів і символів, які мали б значення й силу для жителів європейського континенту і могли б прислужитися їхньому об'єднанню», констатуючи, що в Європі існує занадто багато лакун, забагато зон виключення й нерозуміння. Залишаючись прихильником націоналізму, дослідник зазначає: «Найпотужніші «міфосимвольні комплек-

си» на європейському континенті набагато більше національні за походженням і контекстом, ніж загальноєвропейські ...». «Без спільних спогадів і значень, без усім зрозумілих символів і міфів, без святинь, церемоній і монументів, за винятком гірких нагадувань про голокості й війни, хто почуватиме себе європейцем у глибині свого ества, хто добровільно пожертвує собою заради настільки абстрактного ідеалу? Коротше кажучи, хто помре заради Європи?» – порушує питання Е. Сміт [3].

Отже, для появи будь-якого типу колективної або особистої ідентичності повинен з'явитися образ «іншого», на тлі якого й відбувається процес самоідентифікації. На думку У. Бека, космополітизм виключає ієрархію відмінностей та всезагальну рівність, сприймає інших як відмінних, але одночасно рівних. «Інший» у такому разі не сприймається із загрозою чи застереженням. Очевидно, що з огляду на існування чітко визначених кордонів ЄС «інший» автоматично з'являється за його межами. Тому об'єктивно основою постановки європейської ідентичності є дихотомія «ми - вони», яка

виражається в протистоянні «ми – громадяни ЄС, а вони (ті, хто за кордоном) – ні».

На підтримку цього підходу можна навести думку Б. Гізена, який вважає, що процес створення будь-якої колективної ідентичності відбувається так: «Створення кордонів є першою стадією, тому що вони позначають різницю між внутрішнім та зовнішнім, чужим та своїм, рідним та нерідним, друзями та недругами, культурою та природою, просвітництвом та варварством». Підкреслимо також, що колективна ідентичність «європейська», що ґрунтується на усвідомленні особливості географічного положення та відокремленості території Європи певними (нехай навіть уявними) кордонами, є укоріненою в історії субконтиненту та свідомості народів Європи. Із цього приводу С.П. Карпов пише: «Поряд з формуванням націй одним із феноменів раннього нового часу було усвідомлення європейцями своєї культурно-політичної спільності. Поняття «Європа» стало актуальним на фоні відкриття нових континентів та знайомства з іншими цивілізаціями, релігіями і культурами. При всіх етнічних та конфесійних відмінностях європейські народи об'єднувала спільність історичного походження, території, християнської віри, культурних та політичних традицій».

Нині в контексті актуальної проблематики конструювання європейської ідентичності загалом ідеться передовсім про зміни, що охопили сучасну Європу, окремі держави у

форматі співвідношення національного і наднаціонального, культурного і полікультурного, «свого» і «чужого» тощо. Окрім традиційних національних, локальних і регіональних кордонів з'являється новий поділ на особи, групи та спільноти, які інакше розуміють саму сутність новітніх кордонів – територіальних і ментальних/ідентичнісних, невідворотність їх змін під впливом викликів і загроз

сучасного світу, урешті – еволюції Об'єднаної Європи як глобалізаційно-інтеграційного проекту, що постійно трансформується. Отже, нагальною є потреба в нових соціогуманітарних підходах як до переосмислення конструкту «європейська ідентичність», так і до окреслення перспектив її формування, зокрема в контексті врахування позитивів, негативів і викликів «жала Чужого», європейської перспективи

України в контексті втілення в життя Угоди про асоціацію з ЄС.

Список використаних джерел:

1. Фрідман Й. Глобальна система, глобалізація та параметри модерності / Й. Фрідман // Глобальні модерності / За ред. М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертслана; Пер. з англ. Т. Цимбал. – К.: Ніка-Центр, 2008. – С. 127-128.

2. Євтух В.Б. Концептуальні конструкти етносоціальних реалій: досвід трьохлітніх досліджень (три роки в НПУ імені М.П. Драгоманова): моно-

графія / В.Б. Євтух. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 98-106.

3. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е. Сміт / Пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Ніка Центр, 2009. – 320 с. – (Серія «Зміна парадигми»). – С. 193.

Алла КИРИДОН,
директор Державної
наукової установи
«Енциклопедичне
видавництво», доктор
історичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Сучасні інтеграційні процеси в Європі поставили на порядок денний питання про формування європейської ідентичності. Формування «Європи без кордонів» змінило сприйняття кордонів. Вони не лише окреслюють межі державних утворень, а й визначають ментальні, ідентичнісні розмежування національного характеру в умовах поліетнічного європейського середовища. Актуальною для Об'єднаної Європи є проблема «ми» – «вони», «свій» – «чужий».

Ключові слова: європейська інтеграція, європейська ідентичність, «свій» – «чужий».

АННОТАЦІЯ

Современные интеграционные процессы в Европе поставили во главу угла вопрос о формировании европейской идентичности. Формирование «Европы без границ» изменило восприятие самих границ. Они не только определяют размежевание государственных образований, но и определяют ментальные, идентичностные разграничения национального характера в условиях полиэтничной европейской среды. Актуальной для Объединенной Европы является проблема «мы» – «они», «свой» – «чужой».

Ключевые слова: европейская интеграция, европейская идентичность, «свой» – «чужой».

Передумови для того, щоб говорити про членство в НАТО

Із публічних висловлювань Ігоря Долгова

Заступник Міністра оборони України Ігор Долгов багато років працював на дипломатичній ниві, майже п'ять років очолював місію України при НАТО

...Завданням номер один є перемогти. Вистояти й перемогти, забезпечити територіальну цілісність, недоторканність кордонів України і реформувати оборонно-безпековий комплекс нашої держави. Тим самим ми створимо передумови для того, щоб говорити про членство в НАТО. Ідеться про те, що головна робота повинна бути зроблена тут, у нас вдома, за допомогою, безумовно, Альянсу, але це – наше завдання...

...Агресія проти України

багатьом відкрила очі на Заході, і те, що ще півтора року тому здавалося для них малоймовірним, нині є реальністю. Політики й аналітики не тільки оцінюють ситуацію, а й роблять конкретні пропозиції, які керівництво НАТО вже втілює в життя – у документах Уельського саміту Альянсу чітко записано, що і як робити. Звернімо увагу, як змінила стратегію провідна держава, – теж наш великий союзник, – Сполучені Штати Америки...

...Ніхто, крім України і народу України, не має жодного права вирішувати наше майбутнє. Виключно компетенцією керівництва держави і народу є визначення того, якими засобами забезпечувати власну

безпеку. Це неодноразово підкреслював генеральний секретар НАТО – і попередній, і чинний. І це є одна з непохитних норм міжнародного права. Ми знаємо, що для Російської Федерації зараз норм міжнародного права не існує. Але це не означає, що для інших великих гравців ці норми кудись зникли – без них не може існувати світовий порядок. Не може також бути безпечної Європи без стабільної і безпечної України.

На мою думку, треба суттєво збільшити рівень поінформованості суспільства, щоб воно було готове до референдуму стосовно Альянсу... Міністерство оборони це робить і має намір докласти ще більше зусиль. Цим

займається також Міністерство закордонних справ, Міністерство інформації. Згадую часи, коли як співробітник МЗС я відвідував столиці Польщі й Угорщини, що готувалися стати членами Альянсу: масштаб охоплення – від комп'ютерних ігор для дітей у школах до спеціальних курсів при НАТО...

...Ми переможемо з тією допомогою, яку маємо, і з тими реформами, які плануємо. Сподіваюся, що це можна вкласти в часові рамки, визначені президентом... Але якщо ми будемо дуже старатися і якщо будемо дуже ефективними, то зможемо разом із громадянським суспільством цей час наблизити.

Дезінтеграційні та міграційні виклики для Європейської солідарності

Сьогодні Україна як ніколи зацікавлена у збереженні цілісності, солідарності та економічної сили Європейського Союзу. Це пояснюється не тільки її євроінтеграційним курсом, а й тим, що єдина позиція ЄС в українсько-російському конфлікті залишається одним із ключових факторів збереження територіальної цілісності нашої держави. Однак останнім часом разом із економічними викликами перед Об'єднаною Європою постала низка складних і проблемних завдань, які по-різному сприймаються національними урядами країн-членів, тим самим підриваючи основоположні принципи європейської інтеграції.

Grexit & Brexit

Перспектива виходу Греції з Єврозони є наразі найактуальнішою темою діалогу серед експертних кіл Європи. Боргові зобов'язання Греції оцінюються близько 324 млрд. дол., або 175% ВВП країни. Така ситуація спричинена світовою фінансовою кризою 2008 р. та неефективною кредитною політикою попередніх урядів країни, тому задля її вирішення було створено програми економії бюджетних витрат, ініційовані Міжнародним валютним фондом і Європейським центральним банком.

Однак після приходу до

влади в Греції лівих сил на чолі з партією СИРІЗА її голова Алексіс Ципрас відмовився виконувати заходи економії бюджету і тим самим загострив відносини з міжнародними кредиторами та Німеччиною, яка є найбільшим позичальником країни. Проблема в тому, що в разі невиконання заходів суворої економії та досягнення домовленості з кредиторами до кінця липня поточного року Греція може оголосити дефолт і тим самим підірвати економічний стан ЄС. Проте нинішня еліта країни, замість того щоб розпочати конструктивний діалог з кредиторами, переводить дискусію в медіальний вимір і погрожує своїм виходом із зони євро та навіть із Європейського Союзу.

Однак, на думку відомого економіста Анатолія Калецькі, після реформування ЄЦБ і створення програми кількісного пом'якшення Європейський центральний банк забезпечить країни ЄС від ефекту доміно у разі

дефолту Греції чи навіть її виходу з Єврозони, тому непокоїтися, на його думку, варто насамперед самій грецькій еліті, оскільки вона може опинитися у фінансовій і політичній ізоляції, що перетворить її на європейську Аргентину.

І якщо проблеми Греції є більше в економічному вимірі, то зовсім іншого масштабу і якості набирає обговорення можливого виходу Великої Британії з ЄС.

Попри те, що Британія вважається батьківщиною євроскептицизму, основні проблеми з розумінням подальшої долі європейської інтеграції прийшли на континент у 2005 р. з провалом референдумів у Франції та Нідерландах стосовно прийняття Європейської Конституції. Тому нинішній стан кризи ідеї Об'єднаної Європи далеко не повною мірою є результатом діяльності британських інтелектуалів.

Велика Британія протягом останніх 2 років пережила дві надзвичайно важ-

ливі політичні події. Ідеться про референдум щодо незалежності Шотландії у 2014 р. та парламентські вибори 2015 року. Референдум увінчався збереженням цілісності Сполученого Королівства, хоча цю перемогу не можна назвати абсолютною, оскільки

44,7% громадян Великої Британії та ЄС, що мають оформлене постійне місце проживання в Шотландії, проголосували за її незалежність.

У травні цього року пройшли вибори до палати громад Великої Британії, де за їх підсумками Консервативна партія отримала достатню кількість місць у парламенті для формування однопартійного уряду. Однак задля завоювання електорату Партії Незалежності Сполученого Королівства, лідеру консерваторів Девіду Камерону довелося загравати з націоналістичним крилом партії та включити до передвиборчої програми пункт про референдум щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу, який повинен відбутися до кінця 2017 року.

Експерти відомого наукового центру Європейської ради зовнішніх справ (ECFR) вважають, що питання виходу Великої Британії з ЄС становить небезпеку для цілісності Союзу та є економічно

невигідним для самого Сполученого Королівства, яке досить активно користується вільним ринком товарів і послуг із континентальною Європою. У світлі зовнішніх викликів із Близького Сходу та Росії Європа повинна демонструвати цілісність і тільки спільними діями має змогу їм протистояти. Тому після складних виборів до Європарламенту, де євроскептики, хоча й залишилися в меншості, змогли набрати досить велику кількість голосів, потенційний вихід Великої Британії з ЄС підтримує позиції Союзу на міжнародній арені.

Так, заступник директора ECFR у Мадриді Франсіско Де-Борха Ласгерас вважає, що головною проблемою для чільного Прем'єр-міністра Великої Британії у його відносинах із ЄС є те, що він сам не знає, чого хоче. В інтерв'ю дворічної давнини для відомого інтернет-видання Bloomberg Девід Камерон поділився своїм баченням ЄС, як «об'єднання країн на основі добровільної співпраці, що не сумісно з більш комплексним ядром Союзу». Він описав Європу гнучкої та динамічної кооперації замість прямолінійного руху до «все більш тісного Союзу» народів, які самі не знають, чи хочуть цього. Однак ніякого суттєвого прогресу ця ідея поки що не має, оскільки не було розроблено конкретного плану її втілення, що міг би замінити нинішню надскладну бюрократичну машину ЄС, яка десятиріччями формувалася з метою врахування в рішеннях Союзу позиції кожного його члена.

Тому Британський Центр європейських

реформ (Centre for European Reform) у своїх пропозиціях для Камерона пропонує розширити ідею, озвучену у згаданому інтерв'ю, однак не заходити надто далеко в питанні нового договору членства в Євросоюзі, оскільки це може викликати негативну реакцію в європейських столицях у зв'язку з необхідністю, в такому разі, нових референдумів щодо членства в ЄС у всіх країнах Європи, що може відкрити небезпечну скриньку Пандори для цілого континенту. Основна експертна пропозиція для прем'єр-міністра полягає в активізації Сполученого Королівства на європейській арені, особливо щодо питань безпеки, екології, енергетики та внутрішніх справ. Це, на думку аналітиків Британського Центру європейських реформ, продемонструє громадянам країни зацікавленість самого уряду країни у співпраці з ЄС.

Міграційні квоти

Боротьба з нелегальною міграцією з Африки триває в Європі вже не перше століття. Однак нової актуальності питання набуло внаслідок трагедії 19 квітня, коли біля узбережжя Лівії понад 800 мігрантів загинуло в корабельній катастрофі. Через три дні в Брюсселі відбувся надзвичайний саміт лідерів країн-членів ЄС, на якому обговорювали цю проблему, оскільки за даними FRONTEX (Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів ЄС) з початку року в подібних катастрофах загинуло більше 1750 осіб. Нелегальна міграція є також каталізатором таких явищ,

як торгівля людьми та наркотрафік, що негативно впливає на криміногенність прибережних регіонів Євросоюзу.

На саміті було запропоновано програму з 10 пунктів. Зокрема збільшення бюджету FRONTEX та її ресурсів і можливого розгортання військової операції ЄС, спрямованої на пошук, захоплення та знищення суден-перевізників мігрантів, для чого необхідна спеціальна резолюція Ради Безпеки ООН. Однак найбільш дискусійним було питання розподілення прибулих нелегальних мігрантів серед країн-членів ЄС за квотним принципом. Така ідея була відкинута Угорщиною, Великою Британією, Францією та Польщею. Це завдало досить сильного удару єдності Союзу в міграційному питанні та шквал гострих суспільно-політичних дискусій серед націоналістичного крила країн-членів.

На думку експертів Ради з міжнародних відносин (CFR), від реакції ЄС на міграційну кризу залежить те, наскільки він здатен захищати свої ж принципи прав людей та їх вільного руху, закріплені в основоположних документах Союзу, а також рівень можливостей ЄС на міжнародній арені. Оскільки з більш далекоглядної точки зору криза міграції є результатом явища неспроможних держав (failed states) унаслідок «Арабської весни», тероризму «Ісламської держави», громадянської війни в Сирії та низкою конфліктів у Африці. Тому перш за все варто вживати заходів з усунення цих явищ, на що сьогодні ЄС та інші країни Заходу, на жаль, мало

спроможні. Тим часом, за даними FRONTEX за 2014 р. у Європу прибуло близько 170 тис. осіб, і якщо не вживати комплексних заходів, цей показник може збільшитися, адже тільки в Італію щодня морем прибувають близько 500 осіб.

Загалом Об'єднана Європа сьогодні стикається з багатьма викликами, пов'язаними, наприклад, із переговорами та прийняттям Угоди про Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство (Зони вільної торгівлі між США та ЄС), також нерідко Європейську солідарність підриває питання української кризи та санкцій проти Росії, що виділяє групу кількох держав, які лобіюють більш ліберальну позицію Євросоюзу щодо РФ. Так, у січні цього року в місцевості Славков (Чехія) було укладено угоду між Австрією, Чехією та Словаччиною про спільну координацію дій на європейській арені та в енергетичних питаннях. Так званий «Славковський трикутник» стає прямим конкурентом Вишеградської четвірки, яка завдяки впливові Польщі зберігає лояльність до України серед країн Центрально-Східної Європи.

Тому для ЄС надзвичайно важливо замінити локальну і недалекоглядну політику стосовно низки зовнішніх і внутрішніх викликів, які негативно впливають на стан солідарності серед країн-членів Союзу і становлять загрозу безпеці цілого континенту.

Іван НАГОРНЯК,
експерт з питань
зовнішньої політики,
стипендіат Варшавського
університету (Польща)

Self-government as a condition for functionality of democratic system

УДК 94: 327

The self-government in the institutional dimension

Identification of a local community with its own local authority is an important value of the socio-political life. In most cases it is a result of functioning of democratic mechanism concerning socio-political relationships in gmina, in the framework of which the fundamental role is played by: openness of public life; consistent, fair and comprehensive information; and versatile and effective social whistle-blowing linked to responsibility of the local authority before the local community. Tasks, competences, organisational structure, and operational methods of the local government serve the above listed elements of local democratic mechanism.

The local government is a public institution in which elected members of the community have entitlement to carry out and co-ordinate socially significant measures related to satisfaction of public needs of inhabitants of given territory.

The local government can be defined as an internal organisation, or a corporation of local community, having its own structure and legal personality, executing tasks commissioned by the state, and subject to supervision of the state. The subject of

the local government is the community inhabiting a defined area and organised into a local self-governing union created by the state.

That way, local communities become subjects of the authority. The whole of inhabitants of given area represents a self-governing community of gmina (elementary administrative district), powiat (county), and voivodship (province), respectively. These entities realise their own tasks in an autonomous way and are entitled to manage all matters important for the local community. Self-government communities of various levels are independent of each other and there are no superiority or subordination relations between them. Organisational diagram of political responsibility for self-government authorities represents a micro-scaled copy of the parliamentary system. The governors are appointed by means of direct or indirect elections, with legislative and executive authority being separated.

To enable gminas carrying out self-dependent and effective realisation of their tasks, a portion of state treasury possessions consisting in estate property and enterprises has been marked out and transferred to them in the form of municipal property. The self-government

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанню самоврядування як основної передумови для ефективного функціонування демократичної системи. Вона включає характеристики самоврядування в інституціональному аспекті, орієнтовані на презентації формальних і юридичних факторів, що визначають структуру і діяльність установ місцевого самоврядування в Польщі. Питання самоврядування стали предметом аналізу з точки зору форм і сфери громадянської активності як основного доказу суб'єктності та участі самоврядних громад у формуванні соціально-економічної реальності на місцевому рівні.

Ключові слова: самоврядування, демократична система, громадянська активність.

bodies acquire funds necessary for their operations by participating in state tax inflows, collecting local fees and profiting from their own property. Self-governments are subject to supervision and inspection, but only in scope of lawfulness of their operations. Supervision in the framework of relevant regulations is executed by Regional Clearance Chambers with respect to finance and accounting, and by voivods (provincial governors) in other areas of activity. Inspections can be executed also by the Supreme Chamber of Control.

In formation of local self-government in Poland after 1989, three important periods can be singled out marked by the following dates:

the Act on local government, followed by general election in 1990;

amendment of the country's territorial division and appointment of powiat- and voivodship-level self-governments in 1998;

first direct elections of town mayors and borough leaders in 2002.

Rebirth of the local gov-

ernment is one of the greatest successes of Poland's democracy. Reconstitution of the local government turned out to be a fundamental issue for political transformations. New statutory regulations concerning self-government were expected to contribute to creation of new political organisation model of the community on the lowest level. Only within the system of civic democracy, the state „shares” its authority with the society, and straight out it can be said that its functioning is based on civic activeness and executing of the said authority (local, regional, national) by the citizens. The Act on local government of 8 March 1990 was expected to prepare conditions for development of democracy on local level. Decentralisation of state authority and creation of opportunities for optimal utilisation of potential of local communities was an expression of trends aimed at reactivation of local government at the lowest level of territorial division, i.e. in gmina (municipality).

In the Act of 8 March

1990 on amendment of Constitution of the Republic of Poland, local government has been recognised as the fundamental form of organisation of public life in gmina, appointed to satisfy collective needs of the local community. The Act introduces, as one of fundamental principles of social justice, the rule of local self-government. The legislator, by counting the constitutional rule of local self-governance among basic political rules, admitted that the self-government, as an universal one, is not any representative of group interests, represented by e.g. professional self-governing bodies or associations, but regulates all (as a rule) public tasks of local significance. Adopted rule of local self-governance gives local communities right to execute public duties directly by the citizens and right to decide freely on local matters by residents of the

community through democratically elected councillors.

It follows from the content of applicable acts of law that gmina is a legal entity and executes public tasks in its own name and on its own responsibility acting on the grounds of statutory rules. Making gmina a legal entity and putting its self-dependence under protection of the court of law, serves execution of its own tasks, without possibility to intervene in gminas' activities without well-justified legal reasons for central government bodies which, however, are entitled to execute supervision. Gminas carry out also selected commissioned tasks of central government administration.

Making gmina's community and its self-government subject of the law have found specially strong expression in the

most important body of local authority, which is gmina's council (town council). The Act on local government decides that in democratic mechanism of functioning of gmina's society, the ways of executing the authority are: general voting, executed for purpose of elections or referenda, and activity of gmina's bodies.

Gmina's council, as the most important institution of local democracy and government, representing gmina's legislative and review body, manages all matters remaining in scope of operation of the gmina unless acts of law provide otherwise. Legal position of gmina and its level of subjectivity, democracy and self-governance, are determined by the scope of matters which can be decided by the gmina council. Some of them concern appointment of the gmina council for running local economic and

financial policy and thus create possibility to exert significant influence on local socio-economical development. These competencies include: voting on acceptance of gmina's budget; acceptance of gmina's financial reports and related acknowledgement of the fulfilment of duties by the board; approval of local physical development plans; voting on acceptance of economic programmes; passing resolutions on local taxes and fees in scope defined in applicable acts of law; passing resolutions on matters concerning communal property; and carrying out control function with respect to activities of the board and its subordinated entities.

A specific entitlement of gmina council, which follows from its right to pass resolutions, consists in making decisions on ranking important local needs among public issues and including them among gmina's own tasks. Extending the scope of own tasks, gmina council must observe tow rules. The first concerns compliance of local regulations with national legislation. The second rule consists in passing only such resolutions and undertaking only such ventures for which financial and substantial means are provided for.

The above listed competencies constitute legal, economical and financial grounds of the local government, thanks to which the self-dependence, as the attribute of gmina's autonomy, can exist factually. Practice of socio-political and economical life as well as satisfactory level of

meeting gmina inhabitants' needs confirm that decentralisation and democratisation together with autonomy and independence of operation of gmina's bodies create favourable conditions for moulding creative attitudes and behaviours among members of local community. The residents, seeing that they can significantly influence important local issues, become more socially involved, active and responsible.

Julita A. Rybczyńska rates the following among main trends in civic activeness on the self-government level in Poland in the period 1989–2000:

1. development of local media and information policy managed by self-government bodies, which is related to the constitutional right of any Polish citizen to be informed on activities of public government bodies, including local self-government ones. The self-governments realise their information policy e.g. by means of: organisation of spokesman bureaux; press conferences; information bulletins; issuing free municipal newspapers; editing Internet websites and permanent columns in local media; managing information campaigns; running gmina's information offices and business hatcheries. Moreover, integrated public communication programmes occur in some gminas, joining elements of information policy, collection of poll opinions and activities supporting co-operation of the gmina with civic groups and organisations.

2. Consultations of gmi-

na's inhabitants (understood as: individual citizens, organisations, associations, foundations, committees made up of local residents). Consultations as an obligatory procedure should be realised in cases provided by the Act on local government and other acts governing functioning local level public administration. The Act does not provide for any particular form or procedure of carrying out consultations, leaving such decisions to gmina councils. The most popular forms of consultations are: meetings with the whole communities or with target groups (businessmen, teachers, elderly people, inhabitants of a housing state, parents etc.); meetings of councillors with electors; meetings with professional self-governing bodies; monitoring of gmina's legislation process; joint committees and problem teams.

3. Referendum. That is the form which is being used especially in special cases where there is discontent with operation of self-government bodies, conflicts of interests, and particularly controversial decisions of the self-government. Referendum is carried out in "any other matter that could be important for the gmina". Initiative of carrying out the referendum "shall be carried out with respect to any matter important for gmina". The initiator for carrying out referendum can be either gmina council or at least five citizens who are entitled to elect legislative body of the local government.

4. Co-operation of the self-government with

extra-governmental organisations. They become more and more visible in co-operation with local government in recent years. That results from the fact that these organisations combine successfully the function of representing citizen's interests with the function of rendering them services. They are usually better informed about their needs, expectations and opportunities of the local community and are able to quickly adjust their operations to the above. They know also how to mobilise and acquire financial means from different sources.

5. Civic task groups, organised usually as informal „coalitions” organised for certain causes or for solving a problem (e.g. building a school; investing in local infrastructure such as telephone network or sewerage system); their size, objectives and methods of operation depend on organisers; frequently, such groups are able to win co-operation of the self-government for their activities.

Self-government as an expression of civic activeness

Development of self-government and progressing decentralisation in many areas of public life creates favourable conditions for activation and organisation of individuals and social groups, which express their interests publicly and realise them. Local initiatives are carried out most frequently in well-organised communities in credit of goods and values appreciated by the general public, such as e.g. construction of road, water supply and sewerage systems, creation of new jobs etc., and by individuals and groups conscious of the importance of organising for solution of their own problems.

Social civic activeness consists in common and conscious articulation, realisation and protection of interests (needs, aspirations) of a social group by its members. Scope of civic activeness may include, among others, activities in

favour of formation of civic identity and those fulfilling typical civic functions such as: articulation of interests of given social group; control of activities of the authority; civic protest; participation in the process of decision preparation and making on various authority levels (consultations, access to information, participation in advisory bodies, analysis of draft legislation solutions, membership in decision-making bodies etc.); whistleblowing in case of public issues and problems; elaboration of alternative drafts of decisions, social programs etc.; self-contained development definite public spheres — direct satisfaction of social needs (projects, campaigns, realisation of specific programmes, services, education etc.); social self-education.

One can single out four dimensions of social civic activeness: verbal activeness; potential activeness; enclave activeness; empirical (poll-based) activeness.

«Verbal» activeness has little to do with the activeness carried out in favour of development of the democratic society. Representatives of such type of activeness express in their statements a kind of “civic willingness” and will to understand social phenomena and to determine their position in respect of them. Moreover, they articulate their need to participate in social life, however at the same time they express very strongly their lack of confidence in possibility to exert real influence on public life. The attempt to join public life is realised on a level of

declarations, recipes and advises. That attitude is characterised by declarativity and verbalism.

Dimension of the „potential” activeness consists in a declared (in polls on public opinion) need for establishment of new institutions representing civic interests and willingness to support and/or participate in them. Authors of such position represent that there are no organisations acting in their interest and there is necessity to establish new organisations dealing with their problems. They seem to have, permanently conscious but still not satisfied, need for institutional representation of their interests. Moreover, they declare readiness to use possible new institutional opportunities of social participation, expressed in the form of willingness to access new organisations and active engagement in operation of possible new structures in case they are established. Representatives of such attitude are characterised by easiness to formulate irrational and irresponsible statements, „trained helplessness”, tendency for complaining and disavowing responsibility for their fortune on others. Their civic activeness is of purely declarative character, while the activation potential can be easily transformed into the state of social frustration.

However, on that level one can see positive thinking about self-organisation of the society on a local level.

The empirical (survey-based) activeness is a civic attitude which emerges from survey research and public opinion polls. The

results confirm a claim, frequently quoted in research analyses of the present phase of transformations in Poland, about passiveness and retreat of modern Polish society; they demonstrate low level of declarations concerning social involvement and limited scale of participation of civic character. On the background of mass social behaviours, the civic activeness manifests — in that context — as a phenomenon which is no more of enclave, but rather of marginal character. Actions which have the character of social activeness of various types are selected most rarely in polls concerning extra-professional activeness of Poles. Citizenship activeness depends positively on the education level, socio-professional position, character of the social environment, needs, performed public roles and age of respondents.

According to research done by the European Institute for Regional and Local Development, if a gmina is successful, this is usually not an effect of public mobilisation, but of presence of a local leader and an elite gathered around him/her. Factors of local success should be perceived not only in social participation and civic activeness of the majority of inhabitants. The need to engage citizens as a precondition of local development turned out to be a myth having very little to do with the reality. People do activate only when their interests are directly endangered or when they have to fix a specific issue. Authors of the research admit the

possibility that the so-called civic society consisting in creation of voluntary associations which are expected to result in self-organisation of the society is only a myth.

In the process of system transformation occurred in Poland, extra-governmental organisations (enclave activeness) play specific role of grassroots formation of the modern civic society, creation of which was one of main objectives within postulated political transformations. Paradoxically, the process goes on basically without rational support of government and political elite, being rather one of the few grassroots mechanism of social changes. As a result, few enclaves of the „participating” civic society are created in Poland. At present, typically civic methods of operation dominate, such as: whistleblowing related to activities of the authority, participation in processes of preparation and making decisions (cooperation with the administration, mainly on local level; whistleblowing in case of issues to be solved; consulting draft legal solutions; lobbying etc.), and autonomous management of „extra-state” social spheres (realisation of various projects, preparation of alternative solutions for specific public issues).

In Poland, extra-governmental organisations, according to provisions of applicable regulations (Act on Foundations of 1984 as amended in 1991, Act on Associations of April 1989), can take two fundamental organisational forms: foundations and associations. According to

the Extra-Governmental Organisations Information Bank KLON/JAWOR, number of extra-governmental organisations operating in Poland amounts to about 36 thousand (data of the year 2001 coming from the report entitled "Basic facts...2002"). About 58% of all registered organisations operate actively; 91% of them were established after 1989, and about 30% of organisations operate less than 3 years. Most of independent entities base their activity on spontaneous activeness of volunteers. Activeness of members of extra-governmental organisations manifests itself in carrying out educational and welfare function, especially with respect to weakest members of the society. In the face of emerging new public threats such as unemployment, new areas of poverty, and homelessness, the extra-governmental organisations, despite their weakness, take over many functions from the state, thus substituting, supplementing, or supporting public institutions.

Research on activeness of extra-governmental organisations carried out by, among others, by Piotr Gliński (1993, 1996), as well as by the Extra-Governmental Organisations Data Bank KLON/JAWOR prove that civic „enclave activeness” in Poland is limited to several definite social groups and circles. First of all, it encompasses groups of people permanently socially handicapped (directly or indirectly), social circles found in the state of a specific endangerment; the intelligentsia connected

to the ethos of civic mission; a portion of alternative and counterculture circles (who, in the transformation period, have broken through their environmental isolation and translated their original rebel into positivistic work); certain youth circles linked to environmental movements; some professional groups; last but not least, gradually forming groups of professional officers of the third sector.

P. Gliński formulates a thesis on civic immaturity of Polish society. The author claims that none of categories of activeness creates undoubted premise for carrying out social civic actions in broader scale. “Nor verbal (“moralising”) or “potential” activeness, neither intensive development of the third sector, having only the enclave character, do not inspire — up to now — any massive increase of civic participatory activeness which is co important for creation of civic society in Poland. The civic society in Poland has therefore only verbal, potential and enclave character”. The author looks for rationale behind lack of actual civic activeness in facts such as:

- lack of sense of individual's influence on its own and the society's future, lack of confidence in effectiveness of civic actions;

- low level of citizenship consciousness (lack of civic and democratic traditions and skills, legacy of late real socialism);

- lack of organisational, managerial, technical and other skills related to operation of the third sector;

- lack of information

- about possibilities to participate in activities of extra-governmental organisations (poor mobilisation activeness of existing organisations);

- lack of strong “new middle class” in Poland, which would represent a natural powerbase for extra-governmental organisations;

- lack of financial, organisational and institutional support for organisations of the third sector provided by state administration;

- low level of contacts and support for the third sector from the side of the business and media.

Analysis of research results inclines towards conclusion that Poles are, in general, aware of benefits related to co-operation with others. Definite majority, amounting to 78% declare that by acting with others one can achieve more than acting by itself. 48% of Poles would engage themselves in the area of public work, 39% in economical activity, and 33% in political actions. Readiness to co-operate with people other than the family is most rarely declared by the elderly (47%), pensioners (44%), the less educated (39%) and the poorest (31%) (25% in total). Women are more prone to co-operation than men.

Involvement and willingness act in favour of consciousness of profits following co-operation with others, but first of all, belief in effectiveness of such action as well as trusting attitude to people. “Confidence in people” is an important indicator of “doing civil duties” and an element of social capital. 19% of Poles

declare that most people can be trusted. Distrustful attitude to others is related to socio-economical position (low income, poor financial condition of family, low education level). It shows more frequently among inhabitants of villages and small towns than in people inhabiting larger urban environments.

The democracy means high level of participation of citizens in public issues. By active participation in public life, members of the self-governing community obtain possibility to express their will and influence its realisation. Social role of local government enables realisation of humanistic values making up the ideas of civic and self-governing society in an democratic and law-abiding state. These values include first of all: freedom, which creates conditions for dignity and full subjectivity of a human; self-improvement, as well as creative activeness of humans, taking different forms of self-government, collective resourcefulness and enterprise which enables a human taking care of his/her own good to serve, at the same time, the good of others.

Robert D. Putnam claims that participation in voluntary organisations increases resources of social capital, consisting of a network of interrelations, trust, and reciprocity standards, which facilitate co-ordination of collective activities and act in favour of their effectiveness. The social capital is directly proportional to citizens' activeness in associations of different kind. That social capital,

making possible co-operation in a scale exceeding family ties, creates a culture of reciprocity standards and civic virtues, which reinforce democratic government and its effectiveness.

Civic virtues, according to B. R. Barber, flourish mainly in a democratic civic society. A genuine democracy is based on real citizenship, and participation of citizens in public life contributes to formation of a real democratic community expressing such values as: freedom, autonomy, and self-fulfilment. Democratic community grows thanks to the participation and, at the same time, makes it possible. Civic activeness instructs an individual, how to think publicly as a citizen, and citizenship equips an individual in an indispensable sense of what is public, justice and self-government.

Quality of the civic society depends to significant degree on the quality of

human or social capital. That type of capital gains special importance in countries which saw deep system changes in recent years. Attempts are therefore made to measure the level of adaptation of individuals and social groups to changes by means of amount of the socio-cultural capital and its quality and then, on the grounds of such measurement, to formulate claims concerning social costs of transformation. The measures used in such analysis are various aspects of social organisation, including number of associations and organisations, density of interpersonal links network, convictions, standards and behaviours such as e.g. trust, openness to others, tolerance and sense of security.

In a democratic state, activeness of civic society assuming various institutional and organisational forms, represents a counterbalance for the state

authority. It is generally accepted that the more active citizens, organisations and civic groups operate in a society, the more democratic is the character of the state. The local government provides a plane for moulding civic attitudes and creating civic activeness. It creates sound base for involvement in public issues, development of civic

activeness and practical realisation of rules of the democracy on local community level.

References

1. AMBROZIK W., Włodarek J. (1996): *Funkcja społeczności lokalnej w rozwiązywaniu problemów społecznych*. In: Cichocki, R. (ed.): *Podmiotowość społeczności lokalnych. Praktyczne programy wspomagania rozwoju*. Poznań: MEDIA G.T.
2. Barber, B. (1984): *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley.
3. Drucker, P. (1995): *Zarządzanie organizacją pozarządową. Teoria i praktyka*. Warszawa: Fundusz Współpracy, Program PHARE Dialog Społeczny – NGOs.
4. Kochanowicz, J. (2003): *Trzeci sektor*. www.ceo.org.pl/koss/biblioteka.
5. Wieczorek, P. (1992): *Wybory do rad gmin, samorząd terytorialny, rozwój lokalny*. Warszawa.

Божена ТУЗЯК,
доктор, старший
викладач Інституту
соціології на факультеті
історії та соціології
Жешувського
університету (м. Жешув,
Республіка Польща)

SUMMARY

This paper deals with the issue of self-government as a fundamental precondition for effective functioning of the democratic system. It includes a characteristics of the self-government in institutional dimension, focused on presentation of formal and legal determinants of structure and operations of local government institutions in Poland. The issue of self-government has been subject to an analysis from the point of view of forms and scope of civic activeness as a main evidence of subjectivity and participation of self-governing communities in moulding the socio-economic reality on a local level.

Key words: self-government, democratic system, civic activeness.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена вопросу самоуправления как основной предпосылки для эффективного функционирования демократической системы. Она включает характеристики самоуправления в институциональном аспекте, ориентированные на презентации формальных и юридических факторов, определяющих структуру и деятельность учреждений местного самоуправления в Польше. Вопросы самоуправления стали предметом анализа с точки зрения форм и сферы гражданской активности в качестве основного доказательства субъектности и участия самоуправляющихся общин в формировании социально-экономической реальности на местном уровне.

Ключевые слова: самоуправление, демократическая система, гражданская активность.

Індикатор могутності провідних країн світу: характер, тенденції та прогноз

УДК 327:321

Першими звернули увагу на проблему оцінки могутності держави політологи. Так, К. Кнорр у 1956 р. показав практичну користь розрахунку могутності держави [1]. Він визначав національну могутність як поняття, що включає в себе волю до боротьби (мораль), адміністративний таланти, у першу чергу йшлося про якість державного планування і компетентність у прийнятті рішень у воєнний час, а також військовий потенціал.

Ми поділяємо думку науковців [2; 3] про те, що поняття «потенціал» і «могутність» за своїм змістом не ідентичні, оскільки відповідають філософським категоріям реальності й можливості. Повна реалізація потенціалу держави здійснюється не завжди, хоча він є максимально можливим рівнем сукупної могутності держави. Насправді сукупний потенціал держави, як категорія можливості, є більш широким, але менш конкретним поняттям, ніж сукупна могутність держави, що, як категорія дійсності, є конкретною сукупністю реалізованих чинників і умов як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Під могутністю держави ми розуміємо сукупність наявних у держави матеріальних і духовних можливостей, що використовуються для досягнення її геополітичних цілей.

Існує низка причин використання не однієї, а цілої множини показників для оцінки могутності держави:

- по-перше, щоб адекватно охарактеризувати різні виміри, оскільки жоден із простих показників не може охопити складності поставленого завдання;

- по-друге, всі показники несуть у собі баласт надлишковості, зайвий вантаж, що не стосується оцінюваного результату;

- по-третє, коли ми використовуємо кілька показників, будь-який із них відображає певну інформаційну грань – і кожен має індивідуальні вади.

Разом ефект баласту надлишковості кожного з показників згладжується – і оцінювач може одержати повне й точне уявлення про величину оцінки могутності держави.

Параметри концепту «могутність держави»

Огляд наукових джерел показав, що могутність держави залежить від двох складових: первинної, або базової (територіально-географічний і демографічний параметри) і вторинної, або динамічної (військовий, військово-економічний, економічний, фінансовий параметри). Значимість базової складової залежить від коефіцієнта науково-технічного прогресу держави, що змінює як середовище існування людини, так і

Summary

From the universal methodological positions the research investigates application of system approach to define the power indicator of state (PIS). The result of the carried-out analysis of PIS is classification of the world leading countries, character of its change trends and calculation of regression predictive models. Power indicator of state is an important tool of the system analysis and strategic planning.

Keywords: the power indicator of state, national security, forecast and trends of the international security.

можливості її впливу на потенційну могутність держави. Динамічну складову могутності держави відносять до вторинних чинників, оскільки вона безпосередньо залежить від політичної активності керівництва держави [4].

Тому вважаємо за доцільне вживати термін «індикатор могутності держави» (далі – ІМД). Він вживатиметься майже в тому самому значенні, що й «оцінка», з тією лише відмінністю, що під індикатором розуміємо оцінку, що має напрям. Тобто один край шкали вважається більшим, кращим або інтенсивнішим порівняно з іншим.

У нашій системі параметрів враховано базову компоненту: площа території, чисельність населення, очікувана тривалість життя та коефіцієнт народжуваності, індекс розвитку людського потенціалу. Її доповнено параметрами динамічної складової: розмір ВВП, частка промисловості у ВВП, енергоозброєність держави, витрати державного бюджету, витрати державного бюджету на науку, частка зайнятого населення, частка населення, зайнятого у промисловості.

Щоб врахувати вплив

розвитку інформаційних технологій на могутність держави, ми розглядали індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІР ІКТ), що розраховується Міжнародним союзом електрозв'язку Організації Об'єднаних Націй на основі 11 характеристик, які визначають рівень освіченості населення, доступність інформаційних технологій, рівень використання новітніх технологій тощо.

До нашої системи параметрів входили також параметри, що характеризують військову могутність держави: витрати держбюджету на національну оборону, загальна чисельність збройних сил, експорт озброєння та військової техніки, а також наявність на озброєнні держав у бойовому стані танків, вертольотів і літаків, кораблів, субмарин, артилерійського озброєння, мінометів і реактивних систем залпового вогню.

Таким чином, індикатор могутності держави є певним кількісним дескриптором, який можна використати під час кількісного аналізу. Він є складеним мірилом, тобто утвореним з певного набору простих змінних.

Метрика концепту «могутність держави»

Аналіз наукових публікацій, присвячених його вирішенню, показав, що найбільш придатним є підхід, заснований на евклідовій відстані. Ця метрика розраховується так:

$$M_i = 1 - \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^n (1 - x_{ij})^2}{n}},$$

$$x_{ij} = \frac{\Pi_{ij}}{\sum_{i=1}^m \Pi_{ij}},$$

де M_i – інтегральний показник могутності i -тої держави, x_{ij} – питома вага i -тої держави за j -тим показником, Π_{ij} – значення j -того показника для i -тої держави. При цьому $i=1,2,\dots,m$, а $j=1,2,\dots,n$.

де – інтегральний показник могутності i -тої держави, – питома вага i -тої держави за j -тим показником, – значення j -того показника для i -тої держави. При цьому $i=1,2,\dots,m$, а $j=1,2,\dots,n$.

Розрахунки ІМД дають зведену оцінку могутності держав. Із їхньою допомогою можна виявити стабільні тенденції, що визначають і формують події у сфері міжнародних відносин, у першу чергу, міжнародної безпеки. Загальну картину змін ІМД для 48 провідних держав світу за останні роки можна подати графічно (рис. 1).

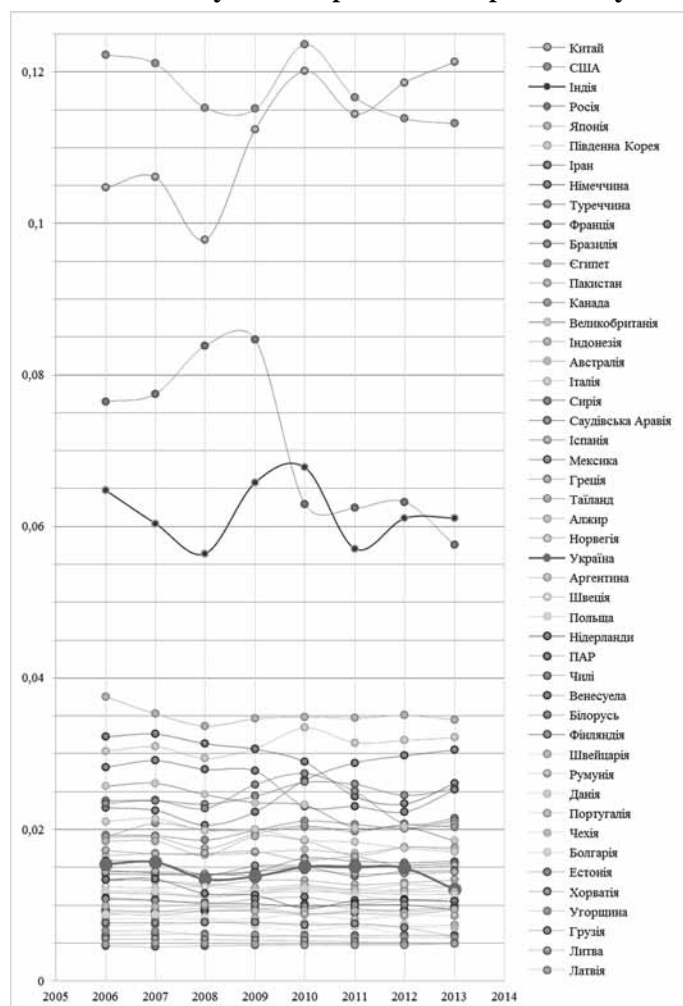
За допомогою ІМД вдалося впорядкувати цих учасників міжнародних відносин. Індикатор могутності кожного з них змінюється в певних межах. Країни можна поділити на чотири основні групи (табл. 1): наддержави, великі держави, регіональні держави та малі держави [5].

Усі чотири наддержави

та великі держави мають свої ядерні сили. Росія та США скорочують ядерні сили згідно з укладеним у 2011 р. новим СНО, а також у рамках одностороннього скорочення своїх сил. Водночас вони реалізують далекосяжні програми модернізації систем доставки ядерної зброї, боєголовок і виробничих потужностей. Велика Британія та Франція мають намір принаймні зберегти свій ядерний потенціал. Китай – єдино визнана ядерна держава, яка нарощує свої ядерні сили. Про стан ядерних арсеналів і спроможності трьох держав, що ніколи не були сторонами Договору про

Рис. 1

Індекс могутності провідних держав світу

Таблиця №1

Категорії держав згідно ІМД

	Категорії	Держави світу	Значення ІМД
I	Наддержави	США, Китай	0,098-0,121
II	Великі держави	Росія, Індія	0,058-0,085
III	Регіональні держави	Японія, Південна Корея, Німеччина, Франція, Бразилія, Туреччина, Іран, Великобританія, Італія, Канада, Єгипет, Пакистан, Індонезія, Австралія,	0,017-0,038
IV	Малі держави	Іспанія, Сирія, Мексика, Саудівська Аравія, Україна, Греція, Тайланд, Норвегія, Швеція, Алжир, Польща, Аргентина, Нідерланди, ПАР, Фінляндія, Венесуела, Швейцарія, Білорусь, Чилі, Румунія, Данія, Чехія, Португалія, Хорватія, Болгарія, Угорщина, Естонія, Литва, Грузія, Латвія	0,0158-0,0047

нерозповсюдження (ДНЯЗ) – Індії, Пакистану та Ізраїлю важко отримати достовірну інформацію.

Останніми роками найбільше зростання величини ІМД демонструє Китай. Це пов'язано з тим, що йому з найменшими втратами вдалося уникнути світової економічної кризи. Окрім того він належить до п'яти з 15 країн світу з найвищим рівнем військових витрат. Найбільше зростання військових бюджетів за останні роки зафіксовано саме в Китаї (170%).

Однак характер змін ІМД підтверджує той факт, що США по праву є провідною країною світу й надалі будуть очолювати цей перелік. Це пов'язано не тільки з їхнім військовим потенціалом (згідно з даними Щорічника СІПРІ, вони витрачають на армію більше, ніж наступні за ними 14 країн разом узяті). Інвестиції цієї країни в нові озброєння та технології сприятимуть збережен-

ню високого рівня ІМД в осяжному майбутньому.

Загальним для всіх країн є наслідок глобальної фінансово-економічної кризи 2008 року. У більшості країн Європи сталося стрімке зростання бюджетних дефіцитів. Однак наразі багато країн світу поза традиційною системою військових альянсів нарощують економічні, дипломатичні та військові можливості стосовно подій у сферах регіональної та глобальної безпеки. Значне збільшення військових витрат Китаю, Росії, Індії та Саудівської Аравії є лише частиною загальної картини.

Окрім великої кількості населення і значної території, показники яких суттєво вплинули на величину ІМД Індії, необхідно зазначити, що вона належить до країн, які останніми роками намагаються розвивати власну оборонну промисловість. Зусилля Індії, спрямовані на модернізацію, переобладнання та ремонт військової техніки збройних сил і розширення військових спроможностей, зробили країну найкрупнішим імпортером основних систем озброєнь. Її оборонна промисловість також намагається задовольнити цей попит – зокрема, за рахунок передачі технологій [2].

Регресійний аналіз ІМД показав, що для багатьох країн світу, які не належать до країн із найвищим рівнем ІМД, спостерігається тенденція до його зростання завдяки швидкому економічному зростанню або значним ресурсним потенціалам. Ураховуючи нинішню міжнародну обстановку, можна припустити, що США, Китай,

Туреччина, Південна Корея збільшать свої військові бюджети, а Велика Британія, Франція, Японія, Німеччина, Австралія, принаймні, їх збережуть. Оскільки вони входять до переліку найкрупніших світових експортерів основних звичайних озброєнь, це й надалі сприятиме зростанню їхніх ІМД.

Своєчасне виявлення назрілих проблем національної безпеки держави, причин їх виникнення, а також шляхи подолання значною мірою залежать від розуміння майбутнього. Геополітичний прогноз майбутнього України неможливий без урахування розвитку ситуації в Росії та політики Кремля.

Наразі прогнози щодо майбутнього РФ звучать дуже суперечливо. З одного боку, є сценарії розпаду Російської Федерації, з іншого – цю країну зараховують до групи держав, які розвиваються (БРІК).

Розрахована за допомогою ІМД лінійна регресійна модель показує, що для песимістичних прогнозів є досить підстав (див. рис. 2). Із 2009 р. Росія, як жодна інша країна світу, почала втрачати свою могутність. На нашу думку, у першу чергу це пов'язано із загальною економічною кризою 2008 року. Ураховуючи специфіку розра-

хунку ІМД, можна припустити, що не останню роль у його стрімкому падінні відіграла демографічна ситуація: стрімке старіння населення, очікувана низька тривалість життя, погіршення стану здоров'я населення та міграційний тиск тощо.

Прогнозування в аналізі політики має на меті не передбачення, а спробу дати оцінку різним припущенням. Так, на тлі стрімкого падіння ІМД спостерігається коливний характер його зміни. При цьому величина амплітуди зменшується. З погляду теорії систем можна припустити, що це є свідченням відсутності продуманої державної політики РФ і затримки прийняття стратегічних рішень, у першу чергу, у сфері економічної безпеки.

Іншим вагомим аргументом для песимістичного прогнозу майбутнього РФ є сировинний характер її економіки. Доходи від експорту нафти і газу тривалий час давали змогу Кремлю згуртовувати країну, а також підсилювати можливості з поширення свого впливу на найближчих сусідів. Однак низький модернізаційний потенціал, попри значні енергетичні запаси Росії, призводить до зростання собівартості їх розробки,

що тягне за собою зростання витрат на утримання інфраструктури. Тому здатність РФ залишатися глобальним постачальником енергетичних ресурсів у майбутньому і надалі використовувати їх з метою політичного тиску викликає нині все більші сумніви.

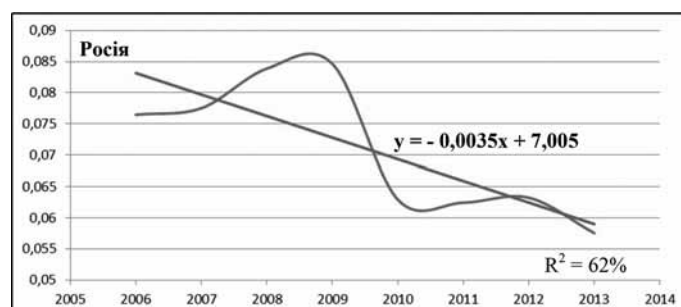
Вважається, що для Росії 35, або 40, або навіть 60 дол. за барель буде руйнівним у фінансовому відношенні. Нещодавно ОПЕК опублікувала звіт і прогноз в енергетичній сфері. У ньому йдеться і про втрати Росії від зниження цін на нафту. Якщо світова ціна на нафту цього року збережеться на поточному рівні – 55 дол. за барель, Росія у 2015 р. заробить (на експорті) приблизно на 135 млрд. дол. менше, ніж у 2014 році.

Важливим чинником, який і надалі може посилити падіння ІМД Росії, є міжнародні санкції проти неї. Комітет Європарламенту із закордонних справ схвалив проект резолюції, що закликає до посилення санкцій Євросоюзу проти Росії в разі невиконання Мінських угод Москвою. У ньому зазначається: якщо Росія буде продовжувати дестабілізувати ситуацію на сході України і не відмовиться від Криму, ЄС повинен посилити санкції та розглянути можливість надання Україні оборонних озброєнь та іншої військової допомоги.

Прогнози за допомогою ІМД не допоможуть передбачити майбутнє, проте вони допомагають ухвалювати стратегічні рішення та управляти невизначеністю. Аналіз концепту могутності Росії дає змогу зробити висновок: РФ ще

Рис. 2

Прогнозна модель ІМД Росії

залишається могутньою державою, але значно слабшає. Однак центральна влада, навіть втрачаючи свою силу, може успішно реалізовувати найрізноманітніші проекти, у тому числі військово-політичні сценарії.

Історичні факти свідчать, що СРСР, Ірак тощо, маючи велике значення оцінки могутності держави, припинили своє існування під тягарем внутрішніх проблем або зазнали воєнної поразки внаслідок непродуманої агресивної зовнішньої політики. Тому до висновку, що чим сильніша держава, тим надійніше забезпечується її національна безпека, потрібно ставитися розважливо.

Розрахунки показали, що впродовж 2006 - 2013 рр. у рейтингу держав за рівнем ІМД Україна посідала місця з 21 по 27, по чергово міняючись із такими країнами, як Греція, Мексика, Сирія, Іспанія, Норвегія, Саудівська Аравія, Таїланд.

Зовсім нещодавно пошук балансу між потребами безпеки та економічними реаліями залишався в центрі дискусій у багатьох країнах – разом зі зміцненням розуміння, що суто військові рішення дедалі менше відповідають потребам розв'язання актуальних безпекових проблем майбутнього.

У статті «Міжнародна безпека, озброєння та роззброєння» Б. Гілл зазначає, що у 2011 р. західні столиці отримали підтвердження аргументів на користь того, що в майбутньому найбільшу загрозу добробуту й безпеці розвитку світу загалом і наявним інструментам міжнародної безпеки

зокрема становитимуть не традиційні загрози, а фінансова безвідповідальність і марнотратство, у тому числі й тривалі витрати на різні війни. У майбутньому значно більше уваги треба буде приділяти зменшенню військової складової у розв'язанні проблем безпеки, що є і політичною, і практичною потребою.

Отже, на жаль, нині світовій спільноті ще вдається усвідомити триваючі структурні зміни, що визначають динамічну складну картину міжнародної безпеки. Збройна агресія Росії проти України стала визначальним чинником її державності. Унаслідок дій РФ упродовж 2014 р., зумовлених нехтуванням значної частини міжнародного права, було зруйновано систему глобальної та регіональної безпеки. Росія застосувала проти України так звану концепцію «гібридної війни»: приховування військового конфлікту та залучення до нього незаконних воєнних формувань, диверсантів, сепаратистів; ведення інформаційної війни; використання кібер- та економічних засобів тощо.

Очевидно, що зазначені вище зміни випереджають здатність міжнародної спільноти впоратися з ними наявними засобами. Збройна агресія Росії проти України свідчить про те, що міжнародна система залишається вразливою до раптових потрясінь, спричинених географічно локалізованим інтенсивним застосуванням збройної сили.

Ураховуючи вищезазначене, а також характер змін ІМД, можна припустити, що громадськість розвину-

тих країн, особливо Європи, буде з підозрою сприймати пряму військову допомогу Україні, а національні уряди зазнають ще потужнішого тиску стосовно скорочення військових витрат.

Більше того, на прикладі пропозицій з проведення на сході України міжнародної миротворчої операції підтверджується думка [2], що поєднання повноважень держав і міжнародних безпекових інститутів загрожує втратою керованості, може нині обмежувати їхню волю і здатність до рішучих військових дій – як за мандатом ООН, так і в рамках ситуативних коаліцій.

Ураховуючи значення індикатора могутності України, який є корисним критерієм для прийняття виважених політичних рішень і об'єктивним науковим підґрунтям державної політики національної безпеки, можна дійти висновку: за таких умов у нас є один вихід – зростання могутності держави повинно здійснюватися за рахунок створення сучасної армії та нарощування оборонного потенціалу як надійної зброї стримуван-

Список використаних джерел:

1. Кнорр К. Военный потенциал государств / Клаус Кнорр; [пер. с англ.]. – М.: Воен. изд-во Министерства обороны Союза ССР, 1960. – 392 с.
2. Горбулін В.П. Засади національної безпеки України / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 272 с.
3. Общая теория национальной безопасности: Учебник / Под общ. ред. А.А. Прохожева. – М.: Изд-во РАГС, 2000. – 320 с.
4. Шустрова Т.В. Структура модели геополитического статуса государства / Т.В. Шустрова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.org/articles/2010/polit7.html>
5. Фартушняк Л.Л. Геополитический статус государства: сущностные характеристики / Л.Л. Фартушняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.journal.org/articles/2008/polit80.html>

Анатолій КАЧИНСЬКИЙ,
доктор технічних наук,
професор кафедри
інформаційної безпеки
Фізико-технічного
інституту Національного
технічного університету
України «Київський
політехнічний інститут»

Дар'я МОЛОЧЕНКО,
студентка Національного
технічного університету
України «Київський
політехнічний інститут»

АНОТАЦІЯ

У дослідженні з єдиних методологічних позицій розглянуто застосування системного підходу до вирішення проблеми визначення індикатора могутності держави (ІМД). У результаті здійсненого аналізу ІМД отримано класифікацію провідних країн світу, характер тенденцій його зміни та розраховано регресійні прогнози моделі ІМД – важливий інструмент системного аналізу та стратегічного планування.

Ключові слова: індикатор могутності держави, національна безпека, прогноз і тенденції міжнародної безпеки.

АННОТАЦИЯ

В исследовании с единых методологических позиций рассмотрено применение системного подхода к решению проблемы определения индикатора могущества государства (ИМГ). В результате проведенного анализа ИМГ получена классификация ведущих стран мира, характер тенденций его изменения и рассчитаны регрессионные прогнозные модели. ИМГ – важный инструмент системного анализа и стратегического планирования.

Ключевые слова: индикатор могущества государства, национальная безопасность, прогноз и тенденции международной безопасности.

Теорія асиметрії Б. Уомакка як нова світоглядна парадигма

УДК 327 (0.45)

Розмаїття існуючих на сьогодні в міжнародно-політичній науці теорій і концепцій може бути зведене до трьох відомих наукових парадигм: реалістичної (класичний реалізм і неореалізм), ліберальної (традиційний ідеалізм і неолібералізм) і неомарксистської. Кожна з парадигм виходить зі свого концептуального осмислення природи і характеру міжнародних відносин. Ці парадигми найкраще відображають реалії міжнародних взаємодій, однак не вичерпують змісту теорії міжнародних відносин. Теорію, завдяки власним експлікативним парадигмам, можна розглядати як інновації для вирішення політичних дилем.

Досліджуючи і оцінюючи той чи інший феномен міжнародного життя, важливо мати уявлення про його основні ознаки і зв'язки з іншими феноменами й можливі перспективи розвитку. Асиметрія, будучи об'єктивним і в цьому сенсі неминучим феноменом у міжнародних відносинах, є важливим засобом відображення реально існуючого різноманіття в об'єктивній дійсності.

В умовах поглиблення комплексної взаємозалежності, інтенсифікації зв'язків у різноманітних сферах діяльності між гетерогенними суб'єктами зростає науково-дослідне значення питання про сутність асиметрії міжнародних відносин.

Зміцнення взаємозв'язків, взаємопов'яза-

ності між акторами міжнародних відносин, поглиблення світової асиметрії, побудова нової ієрархії відносин між її елементами посилюють значення цієї проблематики.

Теорія асиметрії, розроблена професором кафедри політології Університету Вірджинії Б. Уомакком, є відносно новою парадигмою, яка вивчає вплив національних диспропорцій на міжнародні відносини та розглядає наслідки розбіжностей у міжнародній взаємодії. На думку Б. Уомакка, асиметрія неминуче створює відмінності в сприйнятті ризику та інтерактивній поведінці між державами, які до того ж можуть призвести до хибного системного сприйняття [1, с. 351].

Уомакк розвиває свою теорію в поєднанні з оригінальним аналізом взаємодії між Китаєм і В'єтнамом з давніх часів до сьогодення. Багаторічна історія китайсько-в'єтнамських відносин створює сприятливий ґрунт для розроблення та вивчення впливу асиметрії на міжнародні відносини.

Дослідження Б. Уомакка можна вважати новаторським, оскільки при аналізі міждержавних відносин він використовує поняття «асиметрія» в якості аналітичного інструмента.

Відносини між асиметричними акторами визначають зміст сучасної міжнародної політики. Водночас чимало з цих відносин мають для акторів обтяжливий характер, саме в періоди злетів і падінь

Summary

This article presents the questions of multidimensionality multiple asymmetries of relations between states. The attention is drawn to conceptual facets of B. Uomakk's theory. This article discloses the theoretical and conceptual basics for understanding of international relations asymmetry as a worldview paradigm. Key words: theory of asymmetry, asymmetrical relations, paradigm, power, states.

великих держав. Твердження, що асиметрія має лише хворобливі наслідки як для сильних, так і для слабких держав, не зовсім відповідає дійсності, однак цей факт ігнорується в науковій літературі. Асиметрію можна розглядати як важливу складову посилення структурного реалізму.

Асиметрію Б. Уомакк інтерпретує як дисбаланс потужностей і порушення рівноваги, що створює умови для прямого підпорядкування або конкуренції за панування [2, с. 20].

Учений стверджує, що держави в асиметричних відносинах, як правило, розглядаються як подібні актори, з незначною різницею в потужності, а не як актори, чиї інтереси і сприйняття визначаються їх відносним положенням.

Теорія асиметрії Б. Уомакка доводить, що відносини між акторами з різними стартовими позиціями мають перспективу ефективного розвитку, тобто асиметрія може призвести до стабільного розвитку інтеракцій між ними, що в цілому йде врозріз із теоріями міжнародних відносин [2].

Виправданою є думка американського дослідника про те, що переважна більшість асиметричних відносин не має конфронтаційного характеру і розвивається шляхом перего-

ворів, а не під диктатом сильнішої сторони.

Реальне значення теорії асиметрії проявляється у висвітленні динаміки відносин. Уомакк стверджує, що регулярна взаємодія і нейтралізація стабілізують міжнародні відносини. Сусідні держави залишаються точками найбільш інтенсивного контакту. Потенціальний опору менших сусідів є ключем до встановлення рівноваги, яка не заснована на принципах панування і підпорядкування [3].

Асиметричним відносинам притаманні специфічні риси, які вказують на обмежений арсенал засобів менш сильних учасників взаємодії. В асиметричних відносинах, як правило, сильніший партнер не застосовує додаткових силових заходів з метою нав'язування своєї волі. Тому учасники міжнародних відносин рідко вдаються до жорстоких і необдуманих дій, що часто є тим засобом з обмеженого арсеналу, який використовується слабкою стороною як інструмент впливу на більш сильну сторону. Віднайдений компромісу та врегулювання протиріч у цій ситуації видається складним завданням. Пояснення криється в тому, що сторони, використовуючи різні стратегії і тактики, часто переслідують кардинально проти-

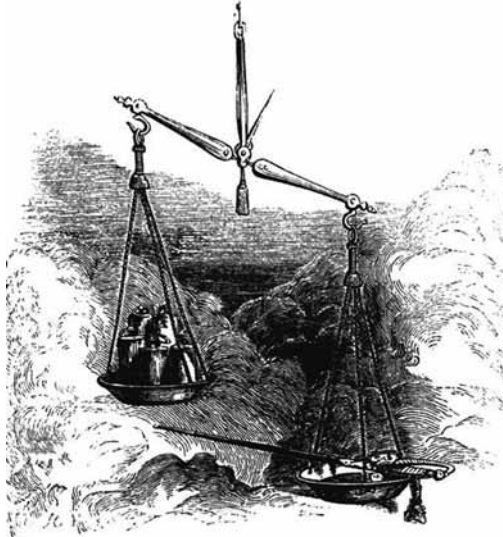
лежні цілі: слабкі держави прагнуть розв'язати проблему виживання, а сильні — встановити своє панування [4].

У білатеральних відносинах між державами, які суттєво відрізняються показниками могутності, можливості та ризику відносин будуть різними для кожної сторони. Для більш могутньої держави відносини на рівні зовнішньої політики менш важливі, адже пріоритетними будуть національні інтереси, що визначатимуть основний зовнішньополітичний вектор. Тоді як для слабкої сторони міжнародні відносини деякою мірою є визначальними і мають важливіше значення. Менш сильна держава більше зацікавлена у підтримці відносин з іншою стороною. Відповідно вона докладе набагато більше зусиль для збереження цих відносин. Особливо важливим є вплив асиметрії для країн-сусідів. Саме розташування в безпосередній близькості посилює значення асиметрії.

Помилкове сприйняття ситуації можливе в будь-яких відносинах, однак різниця між сильною і слабкою сторонами в асиметричних відносинах створює можливість для системної похибки [2].

Політика сильнішої країни стосовно слабшої буде мати менш скоординований характер, і реальний рівень уваги буде зниженим, що може викликати кризові явища у відносинах.

Коли виникають конфлікти, сильніша країна буде стриманішою в про-

цесі зміни загальної політики, але у неї може виникнути величезна спокуса використати свої переваги для здійснення тиску на слабшу країну.

Слабка сторона може здійснювати у своїй політиці помилкові кроки через надмірну увагу до поведінки сильнішої сторони, уряд якої буде діяти навіть занадто ретельно і акуратно, тому що він зосереджений на всій ситуації в цілому, що не завжди може сприяти конструктивному розв'язанню кризової ситуації [3].

Питання про здатність наддержави домінувати виглядає етично привабливо, однак її активна участь у міжнародному співробітництві не вирішує реальні проблеми, створені диспаритетом влади в міжнародних справах.

Незважаючи на підвищений градус напруги в міжнародних відносинах, міжнародний порядок можна розглядати як відносно стабільний, оскільки навіть асиметричні відносини рідко переходять у фазу силового протистояння.

Міжнародне лідерство, яке стимулюється асиме-

трією розвитку, засноване на узгоджених взаємовідносинах, що дають змогу уникнути системних помилок.

Теорія асиметрії будується на концептуальній ідеї, яка ґрунтується на тому, що асиметричні двосторонні відносини фіксують різні можливості сторін і відповідно вразливість однієї з них проявляється в процесі переговорів. Уомакк

стверджує, що різниця потенціалу між двома країнами створює міцну основу для асиметричної форми взаємодії, у кожній фазі. Різниця в показниках могутності створює в перспективі різні моделі поведінки держав. Відмінність інтересів призводить до відмінностей у сприйнятті міжнародних реалій і, як наслідок, — до відмінностей у поведінці акторів.

Теорія асиметрії визнає, що інконгруентність показників могутності між державами створює реальні відмінності, що породжують нерівномірний розподіл влади в міжнародних відносинах [2].

Асиметрія влади між двома країнами або між наддержавою та рештою світу не може автоматично створити ситуацію, панування і підпорядкування, вона створює відмінності у сприйнятті ризику. Теорія асиметрії досліджує не абсолютну, але все ж доволі значну різницю в параметрах могутності держав.

Взаємозалежність і взаємопов'язаність національних економік, сучасні інноваційні технології поглиблюють диспропорції світової економіки і збільшують силу нерівно-

сті між націями, а велетенський руйнівний потенціал ядерної зброї практично унеможливує її використання більш слабкою стороною.

Майже в кожному разі асиметричні відносини, як зауважує Б. Уомакк, будуються на договірній основі, а не з позиції сили і диктату. Часто жодна зі сторін в асиметричних відносинах не спроможна забезпечити реалізацію своїх цілей з урахуванням наявних ресурсів, що доводить існування ірраціональної компоненти в діях обох сторін. Попри різницю в уразливості між державами різних рівнів ієрархії, асиметричні відносини можуть бути досить стабільними і динамічними. Якщо загальний клімат відносин є приязним, дружнім, то переваги цієї взаємодії будуть відчуватися особливо гостро [4].

У реальній політиці показники могутності держави важливі для визначення національної перспективи, тоді як глобальна матриця потужності може кардинально впливати на її реалізацію. Теорія асиметрії критично сприймає односторонню поведінку сильних держав, що ґрунтується на етиці стійкого лідерства в матриці відносин. В асиметричних відносинах більш могутні держави виступають своєрідним регулятором і каталізатором цієї взаємодії.

Найпотужніша країна постійно намагається максимізувати свої переваги стосовно інших країн, не консультуючись із ними і не пов'язуючи себе багатосторонніми угодами й актами. Ігнорування центром світового впливу інтересів інших держав,

загроза свавілля з його боку спонукатиме їх до дій, спрямованих на обмеження або врівноваження його влади.

У довгостроковій перспективі стабільність глобальної матриці націй і непередбачені наслідки політики домінуючого центру спроможні призвести до послаблення або навіть падіння його влади, не здатної забезпечити всебічного планетарного лідерства [3].

В асиметричних відносинах спокуса використувати нерівність сил, як правило, призводить до зворотних результатів у довгостроковій перспективі та може спричинити небажані наслідки навіть у короткостроковій. Звичайно, держави нижчих щаблів ієрархії, які є більш вразливими у відносинах із більш могутніми державами, прагнуть мінімізувати негативні прояви цієї взаємодії.

Глобальна ієрархія влади, побудована за пірамідальним принципом, стикається з усе більшою протидією через нездатність її механізмів забезпечити консенсус інтересів держав [2].

Зростання розбіжностей інтересів держав, викликаних асиметрією розвитку, породжують елементи нестабільності та напруги в поліцивілізаційному світі.

Слід зазначити, що відповідальність за підтримання миру переважно лежить на більш потужних державах, які мають великий просторовий масштаб впливу, але жодна з провід-

них держав не може гарантувати стабільність і безпеку в глобальному масштабі, тому занепокоєння менших держав кореняться в асиметрії відносин [1].

Новизна і складність в асиметричних відносинах збільшує ймовірність помилки, саме в період після закінчення холодної війни і розпаду біполярної конфігурації світу, який є особливо небезпечним і непередбачуваним.

Сьогодні світова економічна та інформаційна інтеграція не передбачає примусових заходів, але водночас інтеграція збільшує важелі асиметричного впливу.

Загалом теорія асиметрії інтегрує в собі осмислення як позитивних, так і негативних факторів, що сприяють становленню відносно стабільних відносин, незважаючи на відмінності потенціалів держав.

Сучасні теорії міжнародних відносин, що впливають з положень Вестфальської системи, яка вперше санкціонувала принцип територіального суверенітету в міждержавних відносинах, трактують асиметрію як небезпечну форму взаємодії та розглядають можливі способи її мінімі-

зації. Уомак у своїй теорії намагається спростувати подібні постулати. Аналітичний підхід у теорії асиметрії відрізняється від теорій міжнародних відносин західної і особливо американської школи, однак у ньому присутні елементи, притаманні найбільш сучасним теоріям.

Як і класична теорія реалізму, теорія асиметрії припускає, що держави, посилюючи виробничі потужності, намагаються розширити коло своїх інтересів [2, с. 18] Актори, зорієнтовані на власний інтерес, прагнуть максимізувати свої вигоди і нейтралізувати загрози, ураховуючи наявні обмеження.

Теорія асиметрії дійсно має практичні імплікації. Вона, як і конструктивістська теорія, фокусує увагу на елементах сприйнятої реальності (цілях, загрозах, страху, тотожності), що впливають на суб'єкти міжнародної взаємодії.

Важливим завданням у дослідженні теорії асиметричних відносин вбачається побудова стратегій і тактик для суб'єктів, що спроможні налагодити відносно рівноправні відносини.

Теорія асиметрії, яка аналізує відносини держав з різними індексами могутності у відносно стабільній

матриці міжнародних відносин, може слугувати базовою основою для емпіричного дослідження проблеми асиметричної взаємодії [1].

Незважаючи на ідентичність із численними теоріями міжнародних відносин, теорія асиметрії Б. Уомакка формує нові підходи до розуміння проблем асиметричних відносин і є переосмисленням міжнародних відносин з принципово нової відправної точки.

Список використаних джерел:

1. Womack Brantly. *Asymmetry Theory and China's Concept of Multipolarity* // *Journal of Contemporary China* (2004), 13(39), May, 351–366.
2. Womack Brantly. *China and Vietnam: The Politics of Asymmetry* / Brantly Womack // Cambridge University Press, 2006. – 296 s.
3. Womack Brantly. *Asymmetry and systemic misperception: China, Vietnam and Cambodia during the 1970s* // *Journal of Strategic Studies*, Volume 26, Number 2, June 2003.
4. Womack Brantly. *How size matters: The United States, China and asymmetry* // *Journal of Strategic Studies* Volume 24, Issue 4, 2001.

Ігор ДЕРЕВ'ЯНКО,
кандидат історичних наук, доцент Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Асиметрія. Оригамі від Еріка та Мартіна Демайн

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання багатовимірності множинних асиметрій у відносинах між державами. Акцентовано увагу на смислових гранях теорії Б. Уомакка. Розкрито теоретико-концептуальні основи розуміння асиметрії міжнародних відносин як світоглядної парадигми.

Ключові слова: теорія асиметрії, асиметричні відносини, парадигма, могутність, держави.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены вопросы многомерности множественных асимметрий в отношениях между государствами. Акцентировано внимание на смысловых гранях теории Б. Уомакка. Раскрыты теоретико-концептуальные основы понимания асимметрии международных отношений как мировоззренческой парадигмы.

Ключевые слова: теория асимметрии, асимметричные отношения, парадигма, могущество, государства.

Економічне диво Панами

УДК 327:94

Частина I

У світі є низка країн із вигідним географічним розташуванням, які використовують його у своїх національних інтересах. До них варто віднести Сінгапур, Туреччину, Іран, Бельгію, Швейцарію та Панама. Відсутність праць українських учених із проблематики модернізації Панами в період після переходу під юрисдикцію уповноваженого нею органу трансокеанського каналу спонукала автора розглянути цю тему. У статті поставлено за мету проаналізувати, за допомогою яких механізмів ця країна перетворилася на одного з економічних лідерів Латинської Америки. Джерельною базою для дослідження є публікації американських і латиноамериканських ЗМІ, а також інформація, отримана з панамських сайтів ділових новин.

Панама з 3,7-мільйонним населенням і площею 75 тис. кв. км розміщена в найбільш вузькому місці Центральноамериканського перешийка, де він має тільки 50 км. Територія країни затиснута між двома океанами, тому міс-

цева погода характеризується потужними зливами і підвищеною вологістю повітря. Водночас тут не буває ураганів, які негативно впливають на туристичний сезон у регіоні, а місцеві вулкани вже давно згасли. Формою країна нагадує знак американського долара, при цьому її найбільші міста розмістилися біля зони Панамського каналу, що розділяє її навпіл. Вона має належний рекреаційний потенціал, адже узбережжя простягнулося на 788 км, а в тамтешніх територіальних водах є 1518 островів, частина з яких використовується як приватні володіння, а інша – як курорти.

Назва «Панама» – індіанського походження і означає «місце, де багато риби». Символом країни вважається солом'яний капелюх, який насправді походить із Еквадору. Справа у тому, що в 1840 р. під час золотої лихоманки і згодом на будівництві Панамського каналу робітники одягали для захисту від пекучого сонця еквадорські капелюхи-токільї, у які також можна було набирати воду завдяки значній щільності воло-

Summary
The article analyses the causes and consequences of Panama's turning into logistical, touristic and financial centre of Latin America.
Keywords: Panama, the USA, canal, property, tourism.

кон. У XX ст. місцеві майстри налагодили їх виробництво в центральній частині Панами в регіоні Монтекрісті. Найдешевші з них коштують 15 доларів, а найдорожчі – до 25 тис. доларів. Місцевим символом країни є мола – зображення тварин, риб і птахів на блузках індіанських жінок із племені куна, вишиті різнокольоровими нитками. Ця назва перекладається як «опірнення птаха» і вказує на яскравий колір подібних прикрас, зазвичай червоних, синіх чи зелених.

Як і в Сальвадорі та Еквадорі, грошовою одиницею Панами є американський долар. Щоправда, монети названі на честь конкістадора Васко Нуньєса де Бальбоа, якого вважають людиною, що заснувала на північному сході у 1510 р. перший населений пункт – Санта Марія ла Антігуа дель Дар'єн. Вони мають таку саму вагу, розмір і вартість, що й центи

США. Прив'язка країни до «зеленого» визначає її інвестиційну привабливість, адже різкі коливання курсів валют можуть спричинити банкрутство не одного підприємства. Хоча в Панамі використовується долар, тут спостерігається значно вища інфляція, ніж у США, адже вона орієнтована на сферу послуг, тому вважається провідним імпортером продовольства, споживчих товарів і енергоносіїв [1].

Панама – одна з доволі «молодих» країн регіону, що здобула незалежність від Колумбії в 1903 р. за допомогою США і тривалий час вважалася «банановою республікою». Французи не зуміли побудувати канал через її вузький перешийок у другій половині XIX ст. внаслідок складної топографії, потужних тропічних злив і зсувів ґрунту, епідемії малярії та жовтої лихоманки, тому їхня кампанія збанкрутувала в 1889 р.,

давши цим подіям назву «Панамська афера». Американці, які врахували помилки своїх попередників і зуміли закінчити інфраструктурний об'єкт, відкрили 77-кілометровий канал із одним шлюзом («Гатун») ближче до Карибського моря і двома шлюзами («Педро Мігель» та «Мірафлорес») недалеко від узбережжя Тихого океану в 1914 році. Уперше через нього пройшов пароплав із США «Ancon». До цього він перевозив цемент і суттєво допоміг при будівництві водного шляху, тому його екіпаж і отримав таке почесне право. У добу «холодної війни» в зоні каналу чи поруч із нею діяли 14 американських військових баз, великий шпиталь Горгас і центр Південного командування США у Форті Клінтон. Із місцевих аеродромів також відбувалися вильоти літаків-розвідників, що кружляли над андськими країнами, у горах яких фермери вирощували коку.

У 1977 р. очільник країни Омар Торріхос підписав угоду з президентом Джиммі Картером про передачу каналу під панамську юрисдикцію 31 грудня 1999 року. Через це місцеві жителі вважають його батьком нації, а на його честь названо великий національний парк. У 1983 - 1990 рр., коли при владі перебував колишній соратник Торріхоса Мануель Норьєга, країна перетворилася на осередок наркотрафіку із сусідньої Колумбії, тому у Вашингтоні було прийнято рішення здійснити військову операцію «Справедлива справа», що завершилася полоненням Норьєги в січні 1990 року. У такий

спосіб США створили небезпечний прецедент для всієї Латинської Америки, адже панамського лідера було затримано в Панамі, а згодом засуджено флоридськими судами [2].

З початку 1990-х років країна почала переживати економічний бум і втратила славу центральноамериканської столиці «брудних грошей» після знищення в сусідній Колумбії великих наркокартелів. Уже в ХХІ ст. на місці військових баз США з'явилися школи, шпиталі та готелі. У 2006 р. син Омара Торріхоса і тодішній президент Мартін Торріхос ініціював референдум щодо розширення пропускної спроможності Панамського каналу за кошти платників податків і отримав позитивну відповідь від 78% учасників. Це стало першим поштовхом для динамічного розвитку країни. Із 2009 р., коли до влади прийшов власник мережі супермаркетів Рікардо Мартінелі, Панама почала здійснювати низку великих проектів і за рахунок завантаження великими замовленнями будівельної галузі характеризувалася найбільшими темпами зростання ВВП у Латинській Америці, що перевищували 8% на рік. За правління цього мільярдера країна інвестувала в покращення інфраструктури понад 20 млрд. дол., що дало можливість створити багато робочих місць і не зважати на світову фінансову кризу [3].

Головними перевагами, які сприяли перетворенню Панами на першого «економічного тигра» регіону, стали: вигідне географічне розташування між Центральною та Південною

Америкою, Карибським морем і Тихим океаном; наявність трансокеанського каналу, яка визначила орієнтацію країни на сферу логістичних, страхових і банківських послуг; знання місцевими жителями англійської мови, здобуте під час перебування військових США на панамській території з 1903 по 1999 рр.; розвинена транспортно-портова інфраструктура; використання країною американського долара як грошової одиниці.

Основною рушійною силою економічного розвитку Панами залишається канал. Цей водний шлях зі шлюзами та штучним озером Гатун, необхідним для заповнення їх значними обсягами води, може обслуговувати щороку 14 тис. суден, адже він дає можливість заощадити паливе на 20 днів шляху навколо Південної Америки. Нині об'єкт приносить до 1 млрд. дол. у вигляді транзитної платні від судновласників і в такий спосіб забезпечує 10% урядових прибутків. У компанії Панамського каналу працює понад 10 тис. осіб. Прохід океанічних перевізників відбувається протягом 8-10 годин, і при цьому використовують як буксири при наближенні суден

до шлюзів, так і локомотиви «Mitsubishi» вагою 50 тонн і потужністю 580 кінських сил, що тягнуть океанічних перевізників безпосередньо через них. Судновласники також можуть розраховувати на послуги місцевих лоцманів, які добре знають фарватер. Капітани суден із 5 тис. стандартних контейнерів повинні заплатити 450 тис. дол. за прохід через канал [4]. У першій половині дня рух відбувається в напрямку Тихого океану, а після обіду – до Карибського моря.

Проект розширення пропускної спроможності цього водного шляху, який поки що є найбільш масштабним у регіоні за всю його історію, має кошторис у сумі 5,25 млрд. дол. і передбачає створення шлюзів, що обслуговуватимуть найбільші контейнеровози світу.

Будівельні роботи планували завершити ще в 2014 р. – до святкування 100-ї річниці з нагоди відкриття першого каналу, однак через проблеми зі страйками і зростанням витрат на 1,6 млрд. дол. цю подію перенесли на 2016 рік. Після введення в дію нових шлюзів стратегічний маршрут зможе обслуговувати судна класу «Post-Panamax» із 15 тис.

контейнерів. Чому це є таким важливим явищем для світової торгівлі? Справа у тому, що перевізники «Post-Panamax» дають змогу заощадити багато часу, оскільки кожного з них можна розвантажити швидше, ніж три судна з 5 тис. контейнерів. Крім того, судовласники не витрачатимуть значні кошти на паливо. Розширення каналу дасть економічну перевагу США, що розраховують збільшити обсяги транспортуванням зрідженого газу, вугілля, нафти, зерна, сої та бобів до країн Східної Азії. Покращить своє торговельне лідерство у світі й Китай, який виступає одним із ключових економічних партнерів Сполучених Штатів Америки та має значне позитивне сальдо в торгівлі з ними.

Панамський канал відіграє також важливу туристичну роль. Відвідувачів країни пускають до центру Мірафлорес, розташованого неподалік знаменитих одноіменних шлюзів і цікавого своїм музеєм. Через них рухаються круїзні лайнери, які виходять у плавання з портів Флориди і висаджують пасажирів на берег уже в Каліфорнії. У прилеглий зоні

працюють страхові компанії, склади готової продукції в портах Бальбоа та Крістобаль, перший із яких розміщений біля столиці, а другий – поруч із північним містом Колон.

Панама вже тривалий час для організації ЮНІСЕФ є регіональним осередком із розподілу гуманітарної продукції для зон природних катаклізмів у регіоні. Про подібну співпрацю має намір домовитися й ООН, зацікавлена вигідним географічним розташуванням країни. Ці заходи підвищують міжнародний авторитет Панами і посилюють її вплив у латиноамериканському регіоні.

Водночас великим ризиком для неї є проект побудови альтернативного трансокеанського каналу довжиною 250 км, який почали здійснювати в Нікарагуа в грудні 2014 року. Його інвесторами є китайські компанії, тому можна очікувати, що після завершення робіт частину суден із Піднебесної буде переорієнтовано на новий маршрут. Крім того, цей інфраструктурний об'єкт буде розташований на 1 тис. км ближче до узбережжя США, що дасть нагоду заощаджувати

кошти на пальному. І нарешті, нікарагуанці можуть демпінгувати, пропонуючи послуги свого каналу значно дешевше за конкурента в перші роки його роботи. Щоправда, Нікарагуа не є стабільною країною, оскільки влада там монополізована багатодітним кланом президента Даніеля Ортеги (людини похилого віку) і невідомо, як розвиватиметься ситуація після його смерті чи відставки за станом здоров'я. Водночас багато місцевих жителів виступають проти будівництва каналу, адже воно може призвести до виселення із традиційних місць помешкання і завдати шкоди довкіллю, зокрема – найбільшому в Центральній Америці озеру Нікарагуа. Попри це Д. Ортега вирішив розпочати суперечливий проект навіть без проведення референдуму, отримавши лише парламентський дозвіл.

Осередком розвиненої економіки послуг вважається столичне місто Панама з населенням понад 1,4 млн. осіб. Воно розміщене зовсім поруч зі знаменитим каналом, який забезпечує роботою містян. Від ділової активності в його зоні також залежить нормальна життєдіяльність найбільшого міста півночі Колона. Через це рівень безробіття в країні є одним із найнижчих у регіоні та становить 2,7% працездатних громадян.

Загалом уся панамська економіка, що має найвищий ВВП у Центральній Америці, безпосередньо чи опосередковано пов'язана з обслуговуванням каналу. Ідеться про надання «зручного прапора» реєстрації суднам різних країн, роботу портів Бальбоа та Кріс-

тобаля, страхування і послуг з ремонту океанічних перевізників. Зважаючи на це, економіка Панами є другою найбільш конкурентоздатною в регіоні після бразильської.

Із 1948 р. діє вільна економічна зона (ВЕЗ) Колон із площею 400 га, яка є найбільшою в Латинській Америці та розміщена на півночі регіону біля входу до Панамського каналу з Карибського моря. Тут працюють або мають власні склади 2500 компаній. У Колоні різноманітні складні вироби збирають із вузлів, перепаковують, зберігають, а згодом перепродають. Панама, розташована на глобальному роздоріжжі між США й Азією, завозить до ВЕЗ товари з обох регіонів і згодом збуває їх у басейні Карибського моря.

Особливо багато приїздить сюди ділових людей із 7000 островів Карибів, країни яких надто малі, щоб бути самостійними торговельними гравцями. Більшість із них має площу, що не перевищує кілька десятків квадратних кілометрів, тому й позбавлена великих комерційних портів для повноцінної міжнародної торгівлі чи розвитку власної промисловості. Крім того, тривалий час головним покупцем у зоні Колон була Венесуела, яка імпортує практично всі споживчі товари, а експортує переважно нафту. Однак ще з 2013 р. венесуельський попит почав зменшуватися через гостру економічну кризу.

Важливими користувачами ВЕЗ є і колумбійські бізнесмени, які звикли купувати тут продукцію для найкращих карибських курортів Колумбії.

Зрештою сюди приїзять і власники магазинів із самої Панами, оскільки можуть в одному місці замовити товари з усього світу. Купувати тут дуже вигідно, адже в зоні існують податкові пільги для імпортерів і реекспортних операцій, ціни гуртові, а страхові та логістичні послуги завжди доступні замовникам. Характерно, що після завершення робіт із розширення каналу у 2016 р. більшість портів Латинської Америки не зможе обслуговувати перевізників із 15 тис. контейнерів, тому ділові кола будуть змушені залишати свої товари тут для зберігання та подальшого транспортування суднами з меншим тоннажем. По суті вільну економічну зону Колон можна назвати не тільки торговельною вітриною Латинської Америки, а й головним діловим центром Панами, операції в якому забезпечують формування 8% національного ВВП [5]. Разом з тим, одноіменне місто, у якому переважає чорношкіре населення, є небезпечним для туристів, оскільки тут діють вуличні банди, а міська інфраструктура перебуває у стані занепаду.

Сприятливе геополітичне розташування країни дає їй можливість виступати ключовим транзитним осередком авіаційних перевезень. У 1947 р. була створена компанія «Сора Аерлайнс» («Compa a Paname a de Aviación»), яка в перші роки свого існування обслуговувала лише внутрішні рейси. Згодом її діяльність була пов'язана з перевезенням до США родин американських військовослужбовців, що потрапили під ротацію. У 1998 р. конкурент «Сора»

«Continental» став її основним інвестором, що придбав значний відсоток акцій і організував обслуговування клієнтів за стандартами США. Нині панамська компанія має у своєму розпорядженні 14 лайнерів «Boeing»-737-700, 54 літаки «Boeing»-737-800, 12 «Embraer»-190, а також вантажні перевізники. Загалом «Сора» використовує 90 літаків різних виробників і здійснює польоти до 66 міст у різних країнах світу. Її основним місцем базування є столичний аеропорт Токумен, розташований за 24 км від Панама-сіті біля одноіменного міста. Цей авіаперевізник має більше рейсів до міст Центральної Америки, ніж будь-який інший його конкурент. Зважаючи на це, в Токумені вже функціонують дві злітні смуги, тоді як в інших «аеропортових воротах» регіону використовується лише одна.

Варто з'ясувати, як така мала країна зуміла стати авіаційним лідером регіону. Справа тут у ефективному розподілі коштів і використанні вигідного географічного розташування. Зокрема, «Сора» налагодила 8 щоденних рейсів до Коста-Ріки –

сусіда, що є туристичним «магнітом» Центральної Америки і головним осередком помешкання західних пенсіонерів. Ще одним популярним напрямком стала Богота, куди літаки прибувають транзитом через Картагену, оскільки 46-мільйонна Колумбія з третім найбільшим населенням регіону після Бразилії та Мексики є основним споживачем панамських авіаційних послуг. Багато європейських, американських і канадських авіакомпаній здійснюють прямі рейси до Токумена, використовуючи лайнери, розраховані на перевезення 300-450 пасажирів, а далі по Латинській Америці польоти за домовленістю з ними виконують уже середньоміагстральні літаки «Сора Аерлайнс», оскільки з Європи рейси до низки регіональних столиць не досить активно заповнюються. Квитки авіакомпанії «Сора» є одними з найдорожчих у світі, адже вона виступає монополістом, а її послуги дуже зручні за рахунок незначного інтервалу між рейсами і охоплення ними більшості стратегічних напрямків. Конкуренти перевізника зі США програють через візові обме-

ження, оскільки жителю Латинської Америки, що здійснює пересадку в будь-якому місті Сполучених Штатів, необхідно мати транзитну візу. Нарешті, Панама розташована в географічному центрі Америки, тому вона може використовувати порівняно недорогі вузькофюзеляжні літаки з дальністю польоту до 5 тис. км. Наприклад, новий «Boeing»-737-700 коштує лише 78,3 млн. доларів, а «Boeing»-737-800 – 93,3 млн. доларів.

Міжнародний аеропорт Токумен, відомий з 1992 р. як «Hub of Americas» (Транспортний вузол Америки), нині модернізують, щоб він встигав виконувати функції регіонального посередника, покладені на нього авіакомпанією «Сора», яка здійснює звідси 80% своїх рейсів. Зокрема, площа основної будівлі для пасажирів становить 21 тис. кв. м, але зараз добудовуються її північний та південний термінали. Після завершення робіт у 2017 р. аеропорт буде щорічно приймати 18 млн. пасажирів. Згідно з даними «World Airport Awards» Токумен уже кілька років вважається найкращим у регіоні Центральної Америки і Карибського басейну, тому свої представництва утримують тут відомі авіакомпанії «Iberia», «Lufthansa», «Air Canada» та «KLM». Головні «аеропортові ворота» країни також виступають найбільшим регіональним осередком із продажу відомих брендів одягу і сумок, рому, кави та цигарок. У 2013 р. аеропорт обслужив 7,7 млн. пасажирів.

Із 1922 р. Панама пропонує для використання судновласникам свій прапор,

що надає кілька переваг, пов'язаних зі зменшенням для них операційних витрат. Зокрема, це можливість простої реєстрації в Інтернеті з незначною кількістю документів, відсутність податкового податку і мінімальної погодинної зарплати для членів екіпажу. У Панамі не потрібно проводити огляд технічного стану за винятком тих випадків, коли океанічним перевізникам уже понад 20 років, а сама реєстрація є недорогою і коштує 3 тис. доларів. У свою чергу, екіпаж зареєстрованого в цій країні плавзасобу працює ненормований робочий день і отримує за це символічну платню, оскільки ніхто не стежить за дотриманням прав працівників. Нині 8600 суден ходять під панамським прапором, що вважається світовим рекордом. Прибутки від його використання щорічно приносять країні 500 млн. доларів. Подібними методами заощадження нерідко користуються власники круїзних компаній, яким потрібна дешева і слухняна робоча сила, готова задовольняти побажання пасажирів цілодобово. Практику надання послуг реєстрації у Панамі перейняли різні країни

світу, зокрема – Ліберія, Багамські острови і навіть Монголія.

У зв'язку з тим, що Панама розташована в географічному центрі регіону, тут динамічно розвивається туризм. Раніше країна виступала осередком пересадок для мандрівників, що подорожували до Колумбії чи Коста-Ріки, однак нині вона успішна як окремий напрямок для подорожей. Кожен турист вважає своїм обов'язком відвідати знаменитий Панамський канал, якого від околиць столиці можна дістатися за 10 хвилин. Іноземці відпочивають на узбережжі Тихого океану і після годинної подорожі автомобілем вже заходять у воду на пляжах Карибського моря. Значців історії цікавить старе місто Каско Вієхо, збудоване замість спаленого піратом Генрі Морганом у 1671 р. історичного центру, а також форти Портобело і Сан Лоренцо на карибському узбережжі, що є під захистом ЮНЕСКО. У колоніальну добу через Панамський перешийок перевозили золото, а на іспанські судна в Карибському морі нападали англійські корсари.

Як наслідок, морське дно біля північного берега кра-

їни вкриті рештками 87 великих галеонів і цікаве для аквалангістів. Затока на тихоокеанському узбережжі приваблює вже натуралістів, оскільки є місцем тимчасового помешкання мільйонів перелітних птахів, що мігрують між Північною і Південною Америкою та зупиняються на відпочинок у мангрових заростях. Район Букете відомий тропічними лісами, вулканами і великими плантаціями кавових дерев. Особливо густою є рослинність у прикордонних зонах із Коста-Рікою та Колумбією, тому тут розташовані великі національні парки. Багато туристів під час туру до Панами також відвідує й Коста-Ріку, знамениту своїми заповідниками, гарячими джерелами і вулканами. Іноземцям подобається не тільки ефективна транспортна інфраструктура, а й зручні страхові послуги. Починаючи з 2011 р. вони отримують безкоштовне страхування терміном на 30 днів при в'їзді через міжнародний аеропорт Токумен. У 2014 р. в країні побували 2,3 млн. мандрівників, які витратили на її курортах 3,2 млрд. доларів.

Ділові кола усвідомлюють, що важливу роль у розвитку панамської економіки відіграють пасажирські круїзні лайнери. Країна має два спеціалізовані порти для обслуговування круїзів – «Колон-2000» на атлантичному

узбережжі та «Амадор» на тихоокеанському. Щорічно на її берег сходять 300 тис. пасажирів, а загалом у Панамі швартуються 130-140 великих круїзних лайнерів і тисячі дрібних суден. До послуг туристів заклади з латиноамериканськими, європейськими і китайськими стравами, а також величезні універмаги, переповнені товарами із США та Західної Європи. Серед найпопулярніших круїзних маршрутів Карибського моря – Панама, голландські колоніальні володіння Аруба й Кюрасао, найкрасивіше місто Колумбії Картагена, відоме в іспанську добу ринком рабів і потужними укріпленнями.

Завершення в наступному числі «З.С.»

Список використаних джерел:

- [1] Panama – Currency // Expat Focus. – <http://www.expatsfocus.com/expatriate-panama-currency>
- [2] Manuel Noriega Is Overthrown in Court // New Yorker. – 2014. – October 30.
- [3] Panamanian presidential race is all about Martinelli // Suffragio. – 2014. – May 2.
- [4] Elizabeth Nix. 7 Fascinating Facts about the Panama Canal // History in the headlines. – 2014. – August 15.
- [5] Panama says Colombia's textile tariffs violate trade regulations // Colombia reports. – 2014. – December 1.

Павло ІГНАТ'ЄВ,
доктор політичних наук,
професор

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано причини та наслідки перетворення Панами на транспортний, туристичний і фінансовий осередок Латинської Америки.
Ключові слова: Панама, США, канал, нерухомість, туризм.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы причины и последствия преобразования Панама в транспортный, туристический и финансовый центр Латинской Америки.
Ключевые слова: Панама, США, канал, недвижимость, туризм.

Політика Малайзії щодо Південно-Китайського моря: «PLAYING-IT-SAFE»

УДК 327.5:341.225](595:510)(265.72)(045)

Морські суперечки навколо Південно-Китайського моря викликають стурбованість міжнародної спільноти. Вони мають довгу передісторію, але останніми роками спостерігається загострення ситуації та намагання в односторонньому порядку змінити статус-кво через застосування тактики примусу, яка балансує на межі війни.

Малайзія продовжує свій підхід «playing-it-safe» щодо суперечок навколо Південно-Китайського моря, поєднуючи сукупність дипломатичних, правових, економічних, безпекових ініціатив, забезпечуючи таким чином свої інтереси як держави-позивача та одночасно проводить досить обережну політику, щоб не порушити її життєво важливі двосторонні економічні відносини з Китаєм.

Результатом такої політики є двостороннє співробітництво із США та іншими регіональними гравцями з питань морської безпеки. Водночас Малайзія проводить досить стриману політику на рівні уряду щодо прямого втручання, спрямованого на стримування Китаю в Південно-Китайському морі.

Із 2009 р. Китай виробив більш жорстку позицію щодо п'яти країн Південно-Східної Азії: Брунею, Малайзії, Філіппін, Тайваню, В'єтнаму, — які претендують на певні території в Південно-Китайсько-

му морі.

Протягом останніх кількох років Пекін збільшив обсяг і частоту військово-морських патрулів у межах своєї сумнозвісної «дев'ятипунктирної лінії», що охоплює більшість території в Південно-Китайському морі [1, с. 3].

Для обґрунтування своїх територіальних претензій Китай спирається на карту, успадковану з часів уряду націоналістів, — так звану лінію з дев'яти пунктирів, що простягається майже на тисячу миль на південь від материкового Китаю, інколи неабияк наближаючись (на відстань 40-50 миль) до берегів В'єтнаму, Малайзії, Брунею і Філіппін. Усі ці держави претендують на 200-мильну виняткову економічну зону, гарантовану Конвенцією UNCLOS.

Коли виникла суперечка довкола рифа Місчиф, китайські офіційні особи не змогли пояснити значення «лінії з дев'яти пунктирів», проте під тиском вони визнали, що пунктиром позначені зони, на які Китай пред'являє суверенні права. Водночас вони погодилися, що Південно-Китайське море не є внутрішнім китайським водоймищем і що воно регулюється Конвенцією ООН. На базі цих домовленостей США і Китай уникали конфліктів з цього питання майже два десятиріччя.

Однак Китай не уникав конфліктів зі своїми сусі-

Summary

Attempts to change unilaterally the «status quo» in the South China Sea raise the growing concern of the international community. Noteworthy policy of Malaysia and its special approach «playing-it-safe», which is a combination of diplomatic, legal, economic and security measures to ensure Malaysia's claims in the South China Sea and at the same time maintaining a special relationship with China.

Keywords: ASEAN, Asia-Pacific region, «nine-dashed line», Declaration of Conduct (DoC), Code of Conduct (CoC), the Royal Malaysian Navy (RMN), the Royal Malaysian Air Force (RMAF), the Malaysian Maritime Enforcement Agency (MMEA), Malaysia, Malaysian approach «playing-it-safe», the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS), Southeast Asia, the South China Sea.

дами по морю. Хоча він зобов'язався дотримуватися Кодексу поведінки, погодженого Асоціацією держав південно-східної Азії (АСЕАН) 2012 року, проте використовував свою більшу військову потужність у суперечках із Філіппінами і В'єтнамом. У 2012 р. китайські патрульні кораблі відігнали філіппінські риболовецькі судна від мілини Скарборо біля берегів Філіппін. Уряд Філіппін звернувся до Міжнародного трибуналу ООН з морського права (ITLOS) з цією суперечкою, що, на думку Китаю, не підпадає під юрисдикцію трибуналу. У 2014 р. після встановлення Китаєм бурової платформи у водах, на які претендує В'єтнам, кораблі двох країн почали таранити один одного й розв'язали битву водометами. Наслідком цього стали антикитайські погроми у В'єтнамі.

Менші держави регіону почали шукати підтримки у Америки. Однак США продовжували поводитися обережно, щоб не стати учасником суперечок, викликаних претензіями на суверенні права, окремі з яких слабо обґрунтовані,

а в окремих Китай має сильнішу юридичну позицію. Крім того, Америка повинна була фокусуватися на важливіших питаннях у своїх відносинах із Китаєм.

Ситуація почала змінюватися, коли Китай став активно наживати пісок для заповнення рифів і створення островів принаймні в п'яти місцях. На початку цього року аналітики опублікували зображення, на яких, як припускають, видно майбутню трикілометрову злітну смугу на рифі Файері Крос.

США стверджують, що Конвенція UNCLOS гарантує вільний рух іноземних суден і літаків за межами 12-мильної прикордонної зони, проте Китай заявляє, що військові літаки не можуть пересікати кордон його 200-мильної економічної зони без попереднього дозволу. Якщо останній почне претендувати на таку зону для кожного з островців, які він окупував, це призведе до закриття більшої частини Південно-Китайського моря. Як вважає американський чиновник, Китай, схоже, намагається «поставити всіх

перед фактом», спираючись на «велику стіну з піску», як її назвав адмірал Гарі Харріс, головнокомандувач США в Тихому океані [2].

Інтереси Малайзії в Південно-Китайському морі

Малайзія має декілька інтересів у Південно-Китайському морі. Перший і найбільш очевидний — це збереження претензій на острови в Південно-Китайському морі. Малайзія наполягає на 11 островах у межах архіпелагу Спратлі. Вісім із них вона зайняла, інші три окуповані В'єтнамом і Філіппінами.

Символічно, що Малайзія одна з перших країн АСЕАН, яка нормалізувала відносини з Китаєм. Цей історичний момент стався в 1974 р. за часів керівництва країною Тун Абдул Разака. Ці події заклали підвалини особливих відносин між двома країнами, які досі тривають на офіційному рівні. На сьогодні Китай є найбільшим торговим партнером Малайзії та найбільшим туристичним генеруючим ринком за межами АСЕАН. Це означає, що Пекін — стратегічний партнер Малайзії, на який діючий Прем'єр-міністр Наджиб Разак покладає високі сподівання, з метою перетворення Малайзії на високорозвинену країну до 2020 року.

Уряд Малайзії продовжує вірити, що Китай надає більше можливостей, ніж загроз їхнім інтересам, і Малайзія надалі буде продовжувати зміцнювати економічні відносини, не дозволяючи погіршення двосторонніх

зв'язків через проблеми в Південно-Китайському морі. У своїй промові Прем'єр-міністр Наджиб Разак у 2011 р. під час Шангри-Ла Діалогу заявив, що його країна повністю поділяє позицію країн-членів АСЕАН стосовно Південно-Китайського моря, однак позиція щодо двосторонніх відносин із Китаєм залишається незмінною [1, с. 4-5].

Чжи-Мао Тан, доцент університету Сучжоу (Тайвань), стверджує, що «довготривалий капіталістичний мир» серед країн-членів АСЕАН гарантується зміщенням фокусу державного будівництва від політики націоналізму до політики державного будівництва через економічне зростання. Члени АСЕАН проголосили у своїх країнах ліберальний капіталізм і стратегію заміщення імпорту на експортно-орієнтовану економіку (Сінгапур у 1965р., Індонезія та Таїланд у 70-х рр., Малайзія у 80-х рр., В'єтнам у 90-х рр.). Для реалізації цієї стратегії необхідна стабільність на регіональному рівні з метою залучення інвесторів і торгових партнерів у регіон. Тому, запроваджуючи політику ліберально-

го капіталізму, країни АСЕАН зобов'язалися уникати конфліктів щонайменш на рівні держав [3].

Політика Малайзії щодо Південно-Китайського моря: «playing it safe»

Для реалізації своїх внутрішніх інтересів Малайзія взяла на озброєння політику «playing-it-safe». Це означає, що її уряд використовує поєднання дипломатичних, правових, безпекових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення своїх вимог у Південно-Китайському морі, одночасно заявляючи про особливі відносини з Китаєм.

А. Дипломатичні заходи
Із 2009 р. Малайзія намагалася грати в «безпечну гру», вправно використовуючи тактику своїх особливих двосторонніх відносин з Китаєм у поєднанні з умілим користуванням регіональними нормами і механізмами для забезпечення своїх інтересів. Ця тактика використовується задля уникнення зростання націоналізму серед населення та ризику погіршення життєво важливих відносин між державами.

Пекін, у свою чергу, у приватному та публічному порядку оцінив підхід уряду Малайзії до суперечок у Південно-Китайському морі, тому політика Китаю стала більш м'якою до Малайзії в порівнянні з В'єтнамом і Філіппінами. З іншого боку, Малайзія докладає значних зусиль, щоб забезпечити єдність позиції серед країн-членів АСЕАН щодо питань Південно-Китайського моря, таким чином наголошуючи на засудженні односторонніх політик держав АСЕАН, які порушують «status quo» з цього питання, включаючи Китай.

Одночасно Малайзія продовжує працювати в публічному та приватному порядку з іншими країнами-членами АСЕАН, щоб зменшити розбіжності й виробити єдину позицію, націлену на стримування зростаючої напруженості в Південно-Китайському морі. У приватному порядку Малайзія наполягає, щоб члени АСЕАН говорили єдиним голосом проти будь-яких дій, що порушують міжнародне право, наприклад, як це зробив Міністр закордонних справ Малайзії Аман (Anifah Aman) у Пномпені (Phnom Penh) у липні 2012 р., незважаючи на опозицію з боку інших держав Південно-Східної Азії.

Б. Правові заходи

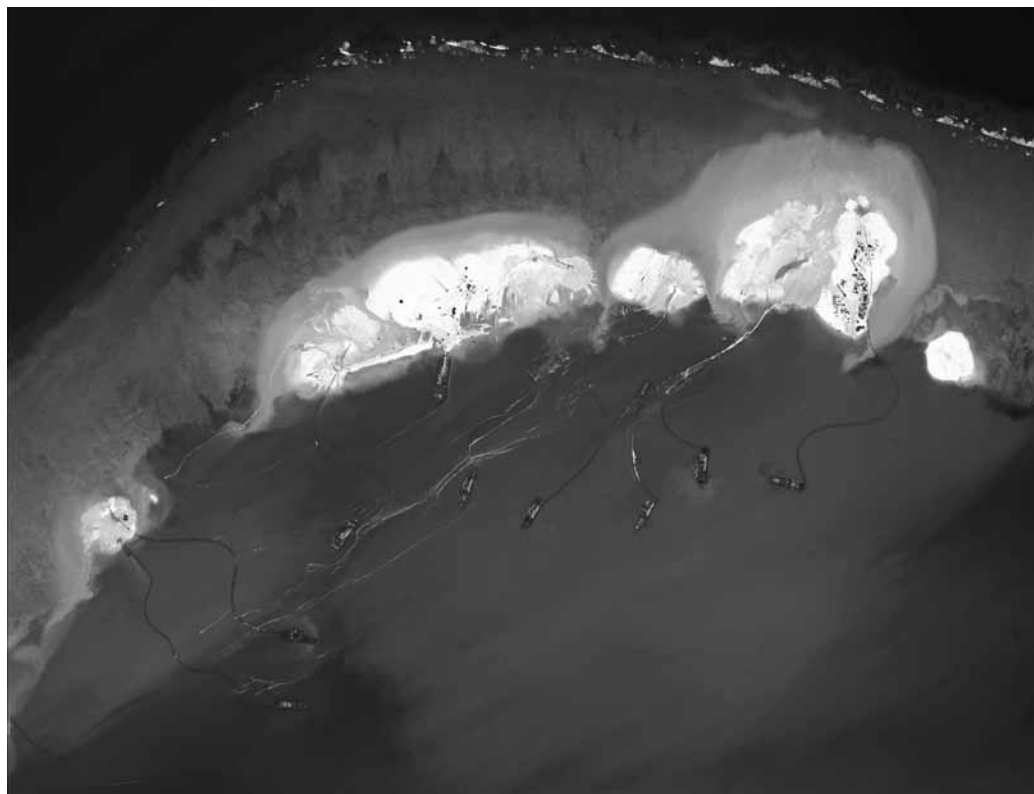
Малайзія намагається також грати безпечно в правовій сфері, ретельно і вибірково використовуючи міжнародні інститути, щоб забезпечити за необхідності свої вимоги та незначні розбіжності з іншими заявниками АСЕАН. Водночас Малайзія категорично відмовляється підтримати спірні зусилля інших країн-чле-

нів АСЕАН щодо Південно-Китайського моря, побоюючись розсердити Пекін і таким чином завдати шкоди своїм власним інтересам.

Існують чіткі межі використання правових інструментів як Малайзією, так і іншими претендентами на позовні вимоги у Південно-Китайському морі. Наприклад, незважаючи на неодноразові пропозиції від філіппінських чиновників і США, Малайзія відкрито на офіційному рівні не підтримала у 2013 р. вимоги Філіппін до Китаю, подані до Міжнародного трибуналу з морського права (ITLOS). Остання публічна заява була зроблена Прем'єр-міністром Малайзії Наджиб Разаком і Президентом Філіппін Беніньо Акіно III у лютому 2014 р., у якій містяться тільки нечіткі посилання на «мирне врегулювання суперечок», «верховенство закону» і дотримання принципів Конвенції ООН з Морського права (UNCLOS).

В. Безпекові заходи

Малайзія надалі продовжує зміцнювати потужності своїх ключових інститутів, таких як: Королівський Військово-Морський флот Малайзії (RMN), Королівські Повітряні сили Малайзії (RMAF) і Малайзійське Агентство Морського Виконання (ММЕА), також відоме як Малайзійська берегова охорона — для забезпечення своїх вимог у Південно-Китайському морі, і відповідно ресурсів. Це є своєрідна сукупність рішучих заходів, спрямованих на запобігання потенційній ескалації з Китаєм у Південно-Китайському морі.

З одного боку, Малайзія активно нарощує свої потужності в морі і ця тенденція посилюється в 2013-2014 рр. у зв'язку з численними випадками китайських вторгнень. Традиційно, для захисту своїх вимог, Малайзія підтримує декілька військових форпостів у районі архіпелагу Спратлі; використовує бойові кораблі та підводні човни для проведення патрулювання; здійснює моніторинг спірних територій на предмет наявності іноземних суден; за необхідності використовує стандартні процедури і періодично проводить навчання в межах своїх територій Південно-Китайського моря, щоб підтвердити свою присутність і таким чином перевірити готовність флоту на випадок активних бойових дій. У відповідь на часті випадки порушення китайськими суднами морських кордонів, Куала-

Лумпур посилює патрулювання навколо своїх окупованих і спірних територій з одночасною співпрацею із США в морській сфері. У жовтні 2013 р. Міністр оборони Малайзії Hishammuddin, повідомив, що його країна створить нову військово-морську базу в Бінтулу (Bintulu) (Саравак) і започаткує новий корпус морської піхоти для забезпечення виконання завдань у Південно-Китайському морі.

З іншого боку, Малайзія продовжує досить обережну політику щодо можливого використання своїх військових потужностей проти Китаю. Зазвичай, як тільки малайзійські кораблі виявляли випадки порушень територіальних вод китайськими суднами, то видавалися лише накази про залишення порушених морських кордонів, уникаючи агресивних маневрів, а всі зареєстровані випадки передавалися

для дипломатів, які на своєму рівні вирішували ці проблеми шляхом дипломатичних протестів. Малайзія також створила механізми запобігання ескалації, зокрема, умисно розміщуючи на один корабель менше порівняно з Пекіном у випадках ескалації — це так званий «мінус один підхід» («minus-one approach»). Малайзія також продовжує будувати двостороннє співробітництво з Пекіном у сфері безпеки, нарощуючи консультації в галузі оборони та здійснюючи заходи зі зміцнення довіри.

Г. Економічні заходи

Життєво важливим елементом політики «play-it-safe» є економіка. Як згадувалося раніше, найбільш продуктивні нафтові і газові родовища Південно-Китайського моря розміщені неподалік малайзійський штатів Сабах і Саравак острова Борнео, на які

припадає близько третини річного доходу уряду Малайзії. Більше того, щоб підвищити свій військовий потенціал та відповідно захистити нафтові та газові установки, Малайзія співпрацювала з міжнародними компаніями та підписала низку угод з іншими країнами, щоб уможливити максимальне отримання економічних вигод від Південно-Китайського моря.

Державний нафтовий і газовий гігант Малайзії компанія Petroliaam Nasional Berhad (Petronas) продовжує співпрацювати з іншими транснаціональними корпораціями, такими як Shell, Murphy Oil та ExxonMobil, добуваючи вуглеводні, у тому числі в Південно-Китайському морі. У липні 2014 р. міжнародний енергетичний консорціум, у який входять компанії Mubadala Petroleum, Petronas та Shell, відкрив нове велике родовище природного газу приблизно за 90 миль від узбережжя штату Саравак. Юридично компанія Petronas має ексклюзивні права на розвідку і реалізацію всіх виробничих проєктів і несе відповідальність безпосередньо перед Прем'єр-міністром Малайзії.

У березні 2009 р. Малайзія і Брунею вдалося вирішити свої морські і сухопутні прикордонні суперечки в Південно-Китайському морі шляхом обміну листами: обидві сторони погодилися в подальшому спільно розробляти нафтові та газові ресурси у двох блоках (CA1 та CA2). Варто зазначити, що подібна матриця з вирішення територіальних розбіжностей у Південно-Китайському морі не застосову-

ється між Малайзією і Китаєм, оскільки це призведе до втрати значних прав першої на ексклюзивну економічну зону. Такий підхід іде врозріз із нинішньою політикою уряду.

Політика США щодо Південно-Китайського моря

Малайзійський підхід «playing-it-safe» до питання Південно-Китайського моря може змінитися в найближчі кілька років, якщо буде змінено загальну динаміку цієї суперечки. Якщо Китай погрожує нафтовим і газовим інтересам Малайзії або суттєво збільшить свою присутність навколо оспорованих територій, уряд Наджиб Разака або його наступник може змінити свій підхід на більш жорстку позицію щодо малайзійської політики з Південно-Китайського моря. Однак, наразі Малайзія буде продовжувати свій підхід «playing-it-safe», захищаючи таким чином власні інтереси, беручи на озброєння сукупність дипломатичних, правових, безпекових та економічних заходів, одночасно зберігаючи важливі двосторонні відносини з Пекіном.

Це означає, що Малайзія уникатиме прямих, публічних ініціатив, спрямованих проти Пекіна, натомість не буде перешкоджати двосторонній співпраці Малайзії зі США та іншими регіональними акторами, де їхні інтереси сходяться, наприклад, у підтримці позиції країн-членів АСЕАН стосовно верховенства міжнародних правил і норм, оскільки зрештою США, Малайзія і їхні партнери в Азіатсько-

Тихоокеанському регіоні та за межами разом поділяють позицію, спрямовану на збереження регіонального миру, стабільності і процвітання в ключових частинах світу на благо всіх народів.

Україна повинна взяти до уваги малайзійський підхід «playing-it-safe» з вирішення територіальних суперечок із країнами-сусідами та навчитися балансувати і пристосовуватися до нових викликів глобалізованого світу, даючи адекватні прагматичні відповіді на сучасні геополітичні та економічні виклики.

Список використаних джерел:

1. Prashanth Parameswaran *Playing It Safe: Malaysia's Approach to the South China Sea and Implications for the United States* / Prashanth Parameswaran // *Maritime strategy series*. - February 2015 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.cnas.org/sites/default/files/publicationsmpdf/CNAS%20Maritime%206> -

Parameswaran_Final.pdf

2. Джозеф Най *Острови американсько-китайського розбрату або Як уникнути конфлікту в Південно-Китайському морі* / Газета День. — Рубрика: Світові дискусії. — 2015. — №98.

3. Morgan Potts *ASEAN Is Not a Security Community (Yet)* // *The Diplomat*. - March 2015 [Electronic resource]. - Access mode: <http://thediplomat.com/2015/03/asean-is-not-a-security-community-yet/>

4. M. Taylor Fravel *China's Strategy in the South China Sea* // *Contemporary Southeast Asia*. - 33 №3 December 2011 [Electronic resource]. - Access mode: <http://taylorfravel.com/documents/research/fravel.2011.CSA.china.strategy.scs.pdf>.

5. Prashanth Parameswaran *Malaysia Responds to China's South China Sea Intrusion* // *The Diplomat*. - June 09.2015 [Electronic resource]. - Access mode: <http://thediplomat.com/2015/06/malaysia-responds-to-chinas-south-china-sea-intrusion/>

Ірина КРУПЕНЯ,
аспірант Дипломатичної академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Спроби змінити в односторонньому порядку статус-кво в Південно-Китайському морі викликають зростаючу стурбованість міжнародної спільноти. Заслугує на увагу політика Малайзії та її особливий підхід «playing-it-safe», який являє собою поєднання дипломатичних, правових, безпекових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення своїх вигод у Південно-Китайському морі при одночасному збереженні особливих відносин з Китаєм.

Ключові слова: АСЕАН, Азійсько-Тихоокеанський регіон, «дев'ятипунктирна лінія», Декларація поведінки, Кодекс поведінки, Королівський Військово-Морський флот Малайзії (RMN), Королівські Повітряні сили Малайзії (RMAF), Малайзійське Агентство Морського Виконання (ММЕА), Малайзія, малайзійський підхід «playing-it-safe», Міжнародний трибунал ООН з морського права (ITLOS), Південно-Східна Азія (ПСА), Південно-Китайське море.

АННОТАЦИЯ

Попытки изменить в одностороннем порядке статус-кво в Южно-Китайском море вызывают растущую обеспокоенность международного сообщества. Заслуживает внимания политика Малайзии и ее особый подход «playing-it-safe», который представляет собой сочетание дипломатических, правовых, экономических мер и мер безопасности, направленных на обеспечение своих требований в Южно-Китайском море при одновременном сохранении особых отношений с Китаем.

Ключевые слова: АСЕАН, Азиатско-Тихоокеанский регион, «девятипунктирная линия», Декларация поведения (DoC), Кодекс поведения (CoC), Королевский Военно-Морской Флот Малайзии (RMN), Королевские воздушные силы Малайзии (RMAF), Малайзийское Агентство Морского Выполнения (ММЕА), Малайзия, малайзийский подход «playing-it-safe», Международный трибунал ООН по морскому праву (ITLOS), Юго-Восточная Азия (ЮВА), Южно-Китайское море.

Федеральні й кантональні вибори Швейцарії: використання соціальних медіа та електоральні тренди (політико-дипломатичний аспект)

УДК 327:94

Швейцарці 18 жовтня 2015 р. обирали новий парламент. На початку цього року передвиборчі штаби остаточно оформили списки кандидатів у кантонах, провели переговори щодо можливих коаліцій відповідно до місцевих вимог. Серед тем передвиборчої риторики переважають такі: податкова система в галузі екології, звільнення від оподаткування сімейних прибутків, зловживання соціальною допомогою, однак ключовою темою є міграційна політика та політико-дипломатичні відносини Швейцарія – ЄС. Крім того, наразі в думках швейцарців вирує концепт, що розвиток їхньої держави все більше пов'язаний з подіями на міжнародній арені та політико-дипломатичним діалогом у світі¹.

Із подвійним президентством Дідьє Бургхальтера, голови Федерального департаменту закордонних справ, як на чолі Конфедерації, так і в ОБСЄ, швейцарська дипломатія продемонструвала компетентність наводити мости. Протягом 2015 р. зовнішня політика Швейцарії вийшла зі статусу другоградної й Конфедерація зайняла активнішу позицію на міжнародній арені.

¹ Yelmarc Roulet, *Les élections fédérales de la dépendance*, *Le Temps*, 28 janvier 2015, p.1.

Однак чи вдасться державі, що розташована в серці європейського континенту, очолити будівництво нової архітектури безпеки? Ще три роки тому Федеральний департамент закордонних справ включив у свої пріоритети питання міжнародної безпеки, оскільки швейцарські дипломати підкреслюють, що світові кризи стають дедалі складнішими та непередбачуваними.

На відміну від ЄС, політичний пейзаж Швейцарії є доволі сталим, з 1959 р. представники чотирьох партій беззмінно стають членами федерального уряду. За останній час до яскравих політичних проєктів слід віднести появу зелених, певне піднесення Демократичного союзу центру (Union démocratique du centre, UDC, Schweizerische Volkspartei, SVP) і згодом, ліберальних зелених, а також утворення Буржуазно-демократичної партії (Parti bourgeois-démocratique, PBD).

Проте більшість експертів зазначає, що політичний клімат країни напередодні виборів цього року значним чином відрізняється від року 2011-го. Одна із впливових політичних сил – Демократичний союз центру (ДСЦ), що отримала суттєву підтримку в ході минулих

Summary
What changes happened to be in the correlation of forces in Swiss Parliament parties? Is it possible to establish new of diplomatic stability in the Swiss-EU relations? How the new media influences the Swiss preelection process? In the world where the time limits continue to condense well-timed but balanced interaction has an immense importance. The new media quickly react to the social mood changes that is why to be actively present in the social networks is necessary for the political community.
Keywords: new media, federal elections, cantonal elections, elections trends, diplomacy, Swiss Confederation-EU, election campaign.

виборів, втрачає свій електорат завдяки постановці в фокус власної передвиборчої риторики питання білаторального співробітництва з ЄС та трудової міграції.

Насамперед, показовою стала ініціатива ДСЦ 9 лютого 2014 р. – «Проти масової імміграції», хоча вона була підтримана 50,3% населення Конфедерації. Така політична воля Швейцарії не може не мати наслідків для всього спектра відносин із Євросоюзом. У цьому зв'язку потрібно згадати юридичний контекст міграційної політики Швейцарії. У результаті прийняття угод щодо вільного пересування населення з ЄС, які були складовою пакету двосторонніх домовленостей, підписаних 21 червня 1999 р., населення Швейцарії суттєво збільшилося з набуттям чинності цих актів 1 червня 2002 р. унаслідок трудової міграції, що залишається в центрі уваги швейцарських виборців. Загалом відносини з ЄС випереджають питання медичного страхування та охорони

здоров'я і навіть безробіття та соціального забезпечення. Їх ставлять на перші місця 53% електорату², адже білаторальні угоди Швейцарії з ЄС діють за принципом доміно і відмова від одного аспекту взаємодії може негативно позначитися на всьому змісті двосторонніх відносин, а Євросоюз є найважливішим торговельним партнером Конфедерації. Потрібно зауважити, що політико-дипломатичний дискурс щодо співробітництва Швейцарії з Європейським співтовариством має подвійний характер. З одного боку населення Конфедерації вважає за доцільне реалізувати результати референдуму щодо обмеження міграції, з іншого боку швейцарці бачать це виключно в рамках продовження білаторального діалогу з ЄС. Саме тому відносини з Європейським співтовариством викликають напру-

² <http://www.swissinfo.ch/fre/elections-f%C3%A9d%C3%A9rales-2015-a-un-an-des-%C3%A9lections--l%C3%A9lectorat-revient-vers-le-centre/40874208>

жені дискусії в передвиборчому просторі Конфедерації.

Блок лівих на чолі з соціал-демократами радше захистить свої позиції за рахунок зелених, хоча цей процес не торкнеться Партії зелених лібералів (*Parti vert/libéral suisse*, PLR), яка може зрівнятися з традиційною партією зелених (*Les Verts – Parti écologiste suisse*, PES). Радикально-демократична партія Швейцарії (*Parti radical-démocratique suisse*, PRD), політична сила, що багата на давню історію в країні, уперше має тенденцію зупинити зменшення своєї підтримки.

Таким чином, п'ятірка лідерів передвиборчих перегонів – Демократичний союз центру, блок лівих партій на чолі з соціал-демократами, Партія зелених лібералів, традиційна партія зелених, а також найстаріша політична сила Конфедерації Радикально-демократична

партія Швейцарії можуть отримати відповідно 24,6, 20, 7,3, 7,3 та 15,8%. Це опитування було проведене Інститутом вивчення громадської думки на замовлення швейцарської національної телерадіокомпанії SRG SSR, підсумки опитування засновані на думці приблизно однієї тисячі осіб із правом голосу з усіх мовних регіонів країни.

Насамперед потрібно відмітити, що в Швейцарії є комуни, у яких одна й та ж сама політична сила здобувала понад 80% голосів упродовж останніх сорока десятиріч. У інших політичні погляди різняться щочотири роки. Існують також політичні угруповання, які виникли миттєво та посіли вищі позиції на політичному ландшафті Конфедерації.

На підставі даних Федеральної служби статистики SSR (громадське радіотелебачення Швейцарії) було проаналізовано роз-

поділ голосів у кожній комуні за партійним вибором до Національної ради з 1971 по 2011 роки³.

Насамперед, варто відзначити вихід на передову Демократичного союзу центру (ДСЦ, UDC, праві консерватори), який, однак, пішов на спад, починаючи з 2011 року. Ця політична сила з'явилася в 1971 р. на базі Партії селян, ремісників та буржуазії (РАВ), яка відома своєю значною географічною поширеністю. До 90-х років її bastion був у кантонах Берн, Шрізон та Во. Починаючи з 90-х років, під впливом цюрихської секції ДСЦ перетворилася на більш урбаністичну, антиєвропейську та антиімміграційну, націоналістичну та консервативну партію. Проте ця політична сила не полишає позицій однієї з найвпливові-

³ <http://www.ad-hoc-news.de/comment-les-rapports-de-force-entre-les-partis-representes-au-conseil-national-/de/News/44013588>

ших партій Конфедерації, хоча наразі їй не вдається припинити тенденцію відтоку голосів виборців.

Із тих часів ДСЦ мала найбільшу підтримку в таких кантонах – Тургау, Швіц, Санкт-Галлен та Шаффхаузен. У кантоні Во під час виборів 2011 р. Демократичний союз центру здобув кілька комун з рук Ліберально-радикальної партії (*Parti libéral-radical*, PLR, ЛРП, праві) та вступив у боротьбу з Соціалістичною партією.

Ці зміни сталися головним чином за рахунок інших партій. Особливих втрат зазнала Демократично-християнська партія (ДХП, *Parti démocrate-chrétien*, PDC, праві центристи), яка мала сильні позиції в кантонах католицького віросповідання. Їх суттєво підтримали лише Вале та Люцерн. Отже, у багатьох комунах Фріборгу відбулися зміни в позиціях Демократично-християнської партії та Демократичного союзу центру. Християнські демократи, які отримували понад 60% голосів, тепер отримують менш 20%, ДСЦ теж зазнає суттєвих електоральних втрат.

До електоральних і політичних трендів кантональних виборів слід віднести таке явище. Часи, коли комуна ставала форпостом певної партії, залишаються в минулому. Деякі виключення спостерігаються: в адміністративному районі Лоеш кантону Вале має сильну підтримку Демократично-християнська партія, в Урі – Ліберально-радикальна партія, в Емментналі – Демократичний союз центру.

З'являється інший політичний тренд – партії вступають у жорстку

боротьбу з невеликим відривом. Наприклад, у деяких комунах Женеви ДХП, РДП, ДСЦ, соціалісти та зелені здобувають майже рівну кількість голосів.

Комуна Фрауенфельд кантону Тургау демонструє найбільшу рівність електоральних переваг, саме там результати наближені до національних протягом 11 останніх федеральних виборів.

Політолог університету Лазанни Георг Лютц зазначає, що рівень явки виборців на кантональні вибори менший, ніж під час федеральних. Він припускає, що голоси виборців, які не взяли участь у голосуванні, розподілилися б так само, однак це малоімовірно.

Потрібно констатувати поступовий перехід до підтримки правих партій, стабільних позицій центристських сил і поступової втрати голосів партіями лівого флангу, які здають позиції зеленим. Також необхідно підкреслити, що останнім часом федеральні вибори відображають ситуацію в кантонах.

Як і в інших країнах Західної Європи, у Швейцарії нестримно падає кількість людей, бажаючих приєднатися до певної партії, що видно з соціологічних досліджень та опитувань громадської думки. Тенденція, коли громадськість не ідентифікує себе з жодною політичною силою, може викликати політичну нестабільність у країні.

Загалом динаміку підтримки тих чи інших партій громадянами Швейцарії важко оцінити, оскільки політичні сили різним чином ведуть підрахунок своїх прихильників, а деякі

партії взагалі відмовляються представити офіційну статистику. Процес ерозії партійного базису загалом притаманний країнам Західної Європи, адже в Німеччині в період з 1980 по 2009 рр. кількість активних членів будь-якої партії скоротилася на 30%, у Великій Британії – на 65%, Швейцарії на 40%. Андреас Ладнер, професор Інституту громадського управління при Університеті Лозанни, пояснює цю тенденцію так: «До кінця 1980-х рр. в Швейцарії на локальному рівні існувала система горизонтальних зв'язків, що ефективно діяла. Але потім пішов процес розмивання та ерозії таких соціальних зв'язків, особливо в невеликих комунах». Необхідно зазначити, що відсутність збільшення громадської підтримки політичних партій ставить під сумнів їхню подальшу історичну перспективу, а також, як було підкреслено вище, веде до політичної нестабільності та появи нових політичних сил. «Партії втратили свої глибокі зв'язки з суспільством, люди наразі набагато простіше, ніж раніше, готові змінювати політичні уподобання», – продовжує свою думку А. Ладнер. Він також наголошує, що за умов, коли партії не вирішують проблему відтоку людей, сценарій, коли політична еліта, що знаходиться на утриманні великого бізнесу та не захищає інтереси громадян, може стати реальним для Швейцарії.

Політичний або дипломатичний успіх має швидкоплинний характер скрізь у світі, а за умов зниження рівня зацікавленості політичним життям усередині

суспільства, громадяни можуть зробити свій вибір в останню мить та під впливом агітаційних та інформаційних кампаній партій, цінності яких вони раніше не поділяли.

Популярність і рівень довіри стали б найголовнішими складовими для політиків, якщо б Федеральна рада обиралася прямим голосуванням. На думку Клода Лоншана, директора інституту gfs.bern, ані федеральний радник, голова департаменту внутрішніх справ, Ален Берсе, ані Дідьє Бургхальтер, федеральний радник, голова департаменту закордонних справ, не відповідають цим критеріям. Населення підтримало б лідерів партій та інших кандидатів, відомих у національному масштабі, незалежно від того, франкомовний чи німецькомовний кантон. Він також зауважує на необхідності мати добре сприйняття серед населення, чим не може виділитися Крістоф Блохер, мільярдер, який тривалий час за допомогою популістської риторики тримав владу в Демократичному союзі центру, проте, незважаючи на суттєві інвестиції в його політичну діяльність, все ж таки змушений був зі скандалом залишити федеральний уряд.

«Швейцарський вибо-

рець добре сформувався та здатний розрізнити якості політика з реклами, що його оточує», – зазначає Андреас Ладнер. Беручи до уваги ментальність та політичні традиції Конфедерації, надто інтенсивна кампанія може «діяти на нерви швейцарців». З іншого боку, медіатизація кандидата, рівня довіри до нього та здатність упевнювати може позитивно вплинути на виборця. Політична культура відрізняється від культури сусідніх держав: швейцарці, які більше схильні підтримувати на виборах складні та більш прагматичні персоналії, хочуть бачити на чолі країни політика, здатного працювати в уряді, а не суто лідерів.

Клод Лоншан стоїть на позиціях «супермедіатизації» виборців, що ставить велику кількість етичних проблем. «Як в Італії, Франції чи США, ЗМІ можуть значно підтримати кандидата, можна уявити великі медіа-групи, що мають власного федерального радника», – зазначає він.

Нічого у швейцарському законодавстві не заважало б подібній практиці, якщо б ініціатива 9 червня була прийнята. Унесена Демократичним союзом центру, вона передбачала вибори за мажоритарною системою щочотири роки, однак

була відкинута переважною більшістю населення Швейцарії (73,6% «проти»). Найбільший супротив виказали франкомовні кантони. Небажання обирати Федеральні ради стало навіть сильніше у порівнянні з результатами 1942 р. – 67,6% «проти» та 1990 р. – відповідно 65%. Клод-Ален Вобле, віце-президент ДСЦ, так прокоментував результати референдуму: «Це була можливість більше тиснути на уряд, кажучи «так» ... «люди довіряють парламенту обирати уряд та він оцінює його компетентність». Крістофер Дарбелай, президент Християнсько-демократичної партії, стверджує, що у Швейцарії важко реформувати інститути влади.

Потрібно також зазначити, що вибори за мажоритарною системою були ще однією перевагою для найбільших партій, проте особливо для партійних альянсів та інших формацій, і дали б можливість привернути до себе увагу виборців та домогтися більшості голосів.

На думку Андреаса Ладнера, незадоволення електоральною системою мало б бути дуже сильним, для того щоб швейцарці підтримали ініціативу 9 червня. Однак можна констатувати, що за результатами референдуму населення Конфедерації показало високий ступінь довіри до діючої системи виборів.

Проаналізуємо, наскільки нові медіа впливають на передвиборчий процес у Швейцарії.

Починаючи з федеральних виборів 2007 р., мережа Інтернет почала відігравати суттєву роль у виборчому процесі, цього

року відбудеться схоже явище. Скоріше за все нові медіа будуть поступово завойовувати позиції під час виборів у Швейцарії. Марк Балзігер, політолог та експерт з комунікації, засновник агенції медіа та комунікацій (Border Crossing, Берн), зазначає, що значний перелом виникне поміж 2020 та 2025 роками, коли «цифрові сутності» будуть у більшості, ця зміна проявить себе в повній мірі. А значить, той, хто ризикне провести власну передвиборчу кампанію без використання нових медіа, буде приречений на поразку.

До того ж, нові медіа не замінили інших передвиборчих каналів комунікації, а лише доповнили арсенал передвиборчої боротьби, що існував тривалий час.

У своїй роботі, присвяченій передвиборчим технологіям «Провести кампанію, не діючи наосліп», Марк Балзігер представляє фактори, що впливають на передвиборчу кампанію у формі піраміди. Те, що становить перший рівень піраміди, є найбільш важливим – кандидатура вже відомої партії, імідж партії, політичний досвід, мережа, місце в списку.

Чотири роки тому Демократично-буржуазна партія (ДБП) та Партія ліберальних зелених змогли скористатися цими двома факторами, тобто іміджем їхньої партії. Вони обидві стали абсолютно новими утвореннями, і з цієї причини виборці вирішили дати шанс.

Стосовно подальшої долі цих політичних утворень Марк Балзігер припускає, що Демократично-буржуазна партія вже досягла

свого апогею та її виборець буде нішовим. За рік після минулих виборів в кантоні Берн, де вона має суттєву підтримку, ДБП втратила більше третини своїх голосів.

Іншою, як вважає політичний експерт, є ситуація з Партією ліберальних зелених. У порівнянні з ДБП, ця партія представлена практично в усіх кантонах і має великий потенціал у міських регіонах. Донедавна їй вдавалося привернути увагу виборців, як лівих, так і лівоцентристських, і, відповідно, зайняти важливий електоральний сегмент. Саме ця партія мала найбільший успіх у ході кантональних виборів за останні роки. Властивим для цієї партії є активне у швейцарському масштабі використання нових медіа для спілкування з виборцями.

На іншому рівні піраміди, який Марк Балзігер розробив на основі опитування 1500 кандидатів, є фактори, властиві кожному кандидату. Наприклад, підтримка, яку він має в різних організаціях, його прагнення, особистість, час, що він може присвятити передвиборчій кампанії, та фінансовий ресурс. На всі перелічені фактори, як зазначає експерт у галузі комунікацій, важко здійснювати політико-дипломатичний вплив.

Стосовно впливу використання нових медіа, Марк Балзігер підкреслює, що використання соціальних медіа притаманно переважній меншості кандидатів. Навпаки, багато з них використовують ці канали в односпрямований спосіб: швидше як рекламне повідомлення, аніж інтерактивні канали. Політолог пояснює таке

явище прагненням кандидатів мати вплив, витративши мінімум часу та енергії, що, звичайно, є помилкою. Використання нових медіа потребує зусиль. Існує п'ять правил успіху в роботі з соціальними мережами – треба бути інтерактивним, мати почуття гумору, а також справжнім, наполегливим і цікавим.

Потрібно також додати, що зміст повідомлень у нових медіа повинен бути таким, щоб його можна було оголосити будь-де, та не писати в соціальних мережах, перебуваючи в надто емоційному стані.

Отже, до федеральних виборів у Швейцарії залишилося кілька місяців і навряд чи політикум Конфедерації перегляне свої позиції щодо використання нових медіа, адже наразі з 246 депутатів у Twitter присутні менше половини, і це дещо відображає загальну картину ставлення швейцарців до соціальних ЗМІ (за даними інформаційного порталу Swissinfo активно використовують соціальні мережі 56% населення⁴).

Як зазначає Марк Балзігер, жодна з партій не розробила серйозну й переконливу стратегію власної присутності в нових медіа. Однак, на його думку, все ж таки існує певний прогрес у використанні соціальних мереж.

Сандро Люшер, засновник Twitter-каналу «Schweizer Politik», коментує ситуацію так: «Природно, що молодіжні відділення партій є найбільш активними в соціальних мережах, однак соці-

⁴ http://www.swissinfo.ch/fre/r%C3%A9seaux-sociaux_twitter--facebook---co--s-immiscent-avec-peine-dans-la-politique-suisse/41358200

алісти, зелені та християнські демократи також мають у них сильну присутність». Він підкреслює, що в Швейцарії нові медіа ще відіграють другорядну роль і потенціал їхнього розвитку є важливим. «У Швейцарії не можливий феномен Барака Обами», – вважає С. Люшер, адже демографічна складова та політична система Конфедерації є зовсім відмінними від США.

Проте доцільно навести й далі приклади використання соціальних медіа під час виборів у Швейцарії. Сюзан Хокулі, державний радник в уряді кантону Аргау виграла вибори 2012 р. завдяки використанню web-ресурсу. Будучи представником партії зелених, вона перемогла представника Демократичного союзу центру, що мав утричі сильнішу підтримку в цьому кантоні.

Оскільки вибори у Швейцарії відбуваються по суб'єктах федерації, які є водночас округами, пряме спілкування з виборцями є необхідним елементом передвиборчої кампанії. Спілкуючись із людьми, Сюзан Хокулі активно розміщувала фото, анекдоти, розповіді та думки, почуті під час таких зустрічей, на своїх сторінках у Twitter і Facebook, а деякі з її твітів були використані як передвиборчі плакати. 22 вересня 2011 р. вона написала в Twitter: «Політика не тільки для сьогодні, а також для завтра. Обрати мене до Урядової ради означає посягти майбутнє».

Таким чином, потрібно зробити висновок, що наразі вплив соціальних медіа обмежений через особливості виборчої системи, зокрема, певну стриманість у просторі у веденні кампанії (вона ведеться

за кантональним принципом) і певний консерватизм швейцарського електорату. До того ж деякі кантони Конфедерації є зовсім невеликими за кількістю населення, тому кандидати віддають перевагу прямому спілкуванню з виборцями, що теж стримує розвиток інтерактивної взаємодії. На хід передвиборчої кампанії та використання нових медіа політичною спільнотою впливає також той фактор, що федеральний парламент Швейцарії має міліційний характер, тобто депутати не є професійними політиками, а продовжують працювати за основними спеціальностями. Ця тенденція почала дещо змінюватися останніми роками, проте народні обранці все ще не можуть приділяти багато часу спілкуванню в соціальних мережах. Крім цього, швейцарські політики, які вже почали користуватися інструментарієм нових медіа, не завжди дотримуються правил спілкування в інтерактивному режимі, що передбачають насамперед легкість і добру відтворюваність повідомлення, однозначність у формулюванні. Певні тенденції не обмежуються кордонами Конфедерації, політики скрізь у світі продовжують розміщувати на власних сторінках у соціальних мережах повідомлення, більше схожі на офіційні прес-релізи, дотримуючись думки, що вони мають час для напрацювання правильної реакції на те чи інше запитання. У світі, де часові рамки й далі стискаються, вчасна, однак виважена, інтерактивна взаємодія має надзвичайне значення.

Нові медіа швидко реагують на зміни настроїв у суспільстві, тому активна присутність у соціальних мережах є необхідністю для політичної спільноти, оскільки це дає нові потужні можливості для моніторингу ситуації в країні та сприяє збільшенню підтримки політичної сили суспільством і ця тенденція має великі шанси посилитися.

Результати федеральних виборів будуть у центрі уваги європейських дипломатичних кіл. Звичайно, незалежно від того, яка політична сила чи політичний альянс отримає більшість у парламенті, Швейцарія поділятиме європейські цінності та відіграватиме особливу роль стосовно посередництва в конфліктах з метою відновлення миру та безпеки населення. 9 лютого стало тривожним сигналом для відносин Конфедерації з ЄС, оскільки обмеження міграції викличе проблеми для тривалого перебування, родинного возз'єднання та надання соціальної допомоги, але ці обмеження мають набути чинності

за три роки. Проте вже сьогодні Франція розглядає подібні дії швейцарської сторони як такі, що видаються вочевидь не сумісними з Угодою про вільне пересування громадян, підписаною ЄС та Швейцарією в 1991 р. і схваленою у 2000 (67,2% «за»).

Щодо європейського контексту зовнішньої політики і дипломатії Швейцарської Конфедерації, потрібно зазначити таке. Якщо тезу очільника Федерального департаменту закордонних справ Діда Бургхальтера «Ми хочемо тримати під контролем міграцію, не закриваючи двері в наші відносини з ЄС»⁵ буде реалізовано, то швейцарська дипломатія виявиться спроможною випрацювати нову стабільність у відносинах із Європейським співтовариством.

Іоланта-Анна де Вріс
кандидат політичних наук,
вчений секретар ДАУ
при МЗС України

⁵ Yves Petignant, *La politique étrangère suisse sort de son statut mineur*, *Le Temps*, 17 décembre 2014, p.2

АНОТАЦІЯ

Яких змін зазнало співвідношення сил між партіями, представленими в парламенті Конфедерації? Чи можливе встановлення нової політико-дипломатичної стабільності у відносинах Швейцарії з ЄС? Наскільки нові медіа впливають на передвиборчий процес Швейцарії? У світі, де часові рамки й далі стискаються, вчасна, однак виважена, інтерактивна взаємодія має надзвичайне значення. Нові медіа швидко реагують на зміни настроїв у суспільстві, тому активна присутність у соціальних мережах є необхідністю для політичної спільноти.

Ключові слова: нові медіа, федеральні вибори, кантональні вибори, електоральні тренди, дипломатія, Швейцарська Конфедерація – ЄС, передвиборча кампанія.

АННОТАЦИЯ

Какие изменения произошли в соотношении сил между партиями, представленными в парламенте Конфедерации? Возможно ли установление новой политико-дипломатической стабильности в отношениях Швейцарии с ЕС? Насколько новые медиа влияют на предвыборный процесс Швейцарии? В мире, где временные рамки и далее сужаются, своевременное, однако взвешенное, интерактивное взаимодействие имеет чрезвычайное значение. Новые медиа быстро реагируют на изменения настроений в обществе, поэтому активное присутствие в социальных сетях является необходимостью для политического сообщества.

Ключевые слова: новые медиа, федеральные выборы, кантональные выборы, электоральные тренды, дипломатия, Швейцарская Конфедерация – ЕС, предвыборная кампания.

Республіка Кенія в глобалізованому світі: інституційний і політико-дипломатичний потенціал XXI століття

УДК 327:94

Процес інституційно-регіональної інтеграції та стрімке зростання у XXI ст. політико-дипломатичного співробітництва на регіональному та міжнародному рівнях дало змогу Республіці Кенія заявити про себе в новому столітті як про самостійного гравця на міжнародній арені, стати новим міжнародним актором у політико-дипломатичній системі та інтеграційних процесах, що на сьогодні стрімко розвиваються на Африканському континенті та у світі.

Республіка Кенія є однією з найбільш успішних держав Східної Африки, яка динамічно розвивається і набуває політико-дипломатичної ваги й статусності регіонального рівня. Із перших років державності головними пріоритетами у сфері зовнішньої політики і дипломатії країна задекларувала перш за все незалежність і активність, рівновіддаленість від конфронтаційних блоків («принцип позитивного нейтралітету»). У цілому ж, на основі компаративного аналізу, можемо констатувати, що серед основних напрямів зовнішньої політики Кенії (держави Заходу, Росія і Китай), найбільш традиційними і міцними є відносини з Великою Британією. До сьогодні остання зберігає можливість впливати на колишню колонію, успішно облаштувавшись і

Джомо Кеніята

пристосувавшись до нових політико-дипломатичних реалій у Східній Африці. Європейський Союз нині не виявляє значної зацікавленості в поглибленні політичних відносин із Кенією, але водночас намагається посилювати економічну складову співпраці з державами Східноафриканського регіону. США в цілому зацікавлені лише у військово-технічних контактах та своїй військовій присутності в регіоні з безпекових міркувань.

Із середини 1980-х років найважливішу позицію в шкалі зовнішньополітичних і дипломатичних пріоритетів Республіки Кенія займає регіональне співробітництво. Головна мета її міжнародної діяльності – створення сприятливих зовнішніх умов для свого соціально-економічного розвитку, становлення демо-

Summary
The basic directions of foreign policy, institutional, political, diplomatic and socio-economic potential of the Republic of Kenya in the XXI century analyzed in the article. Particular attention is paid to the historical traditions of statehood, national specifics, achievements, problems and perspectives of development the Republic of Kenya in the globalized world.
Keywords: regional integration, foreign policy, diplomacy, institutionalization, Africa, East Africa, Kenya, Ukraine.

кратичної держави, а також сприяння побудові багатополярного (поліцентричного) світоустрою XXI століття.

Кенія тривалий час перебувала в десятці лідерів за показниками політичної та соціально-економічної стабільності на Африканському континенті. Цю репутацію вона здобула ще в роки перебування при владі першого президента Джомо Кеніяти, який на безальтернативній основі та з переважачою більшістю голосів був переобраний у 1969 і 1974 роках. Однак президентські вибори грудня 2007 р., на яких переміг Мваї Кібакі (уперше обраний на цю посаду у 2002 р.), ледве не зруйнували таку репутацію. Головний суперник М. Кібакі – Раїла Одінга, який також прагнув обійняти президентський пост, оскаржив підсумки

виборів і закликав своїх прихильників до масових акцій протесту, що спричинили хвилю кривавих етнічних сутичок по всій країні на початку 2008 року. Їх вдалося спинити лише завдяки втручанням колишнього Генерального секретаря ООН Кофі Аннана, який умовив протидіючі сторони сісти за стіл переговорів і розв'язати проблему в дипломатичний спосіб [1; 2, с. 42].

Основні інститути кенійської державності були сформовані в перші роки незалежного розвитку. Разом із тим, суттєві зміни в інституційно-політичному та політико-дипломатичному розвитку відбулися внаслідок масштабних ліберально-демократичних перетворень кінця 1990-х – початку 2000-х років. Головними підсумками реформ стали: відхід від влади та політичної діяльності військових сил, введення в країні реальної багатопартійності і прямих президентських виборів. На початку XXI ст. в Кенії значно підвищилася роль законодавчих органів влади та інституціональний розвиток держави [3].

Науковці від-

значають нові тенденції в інституційно-політичному розвитку країни [4, с. 29-33]. На Африканському континенті в політико-правовому контексті набуває поширення ідея федерації. У Східній Африці федералізм уже набув практичного застосування як на внутрішньому, так і на міждержавному або регіональному рівнях. В Ефіопії діє система «етнічного» федералізму, у Сомалі створюються федеративні політичні інститути. Інституційно-політичні процеси щодо федеративного типу державного устрою набувають поширення і в Республіці Кенія. На сьогодні можемо констатувати, що у 2014-2015 рр. усе більше посилюється тенденція до зміни державного устрою країни в напрямі децентралізації за етнорегіональним принципом. Федералізація торкнулася Східноафриканського регіону в цілому, що знайшло своє відображення у створенні Східноафриканського співтовариства. Одна з його головних цілей – формування політичної федерації під гаслом «Один народ, одна доля».

Сьогодні Республіка Кенія – це регіональний центр торгівлі і фінансів Африки, а також – аграрна країна з відносно високим рівнем розвитку багатогалузевого сільського господарства. Гірнича промисловість розвинена слабо і не відіграє значної ролі в економіці та загальній структурі господарської діяльності країни, хоча остання багата на розвідані поклади корисних копалин.

У Кенії зосереджено дві третини всіх національних парків Африки, тому

туризм повинен стати одним із напрямів соціально-економічного розвитку. Туристична подорож або сафарі-туризм країною – прекрасна можливість ознайомитися з правдою культури племені масаїв, відпочити на відмінних пляжах узбережжя. Сафарі проходять по знаменитих парках Кенії «Масаї Мара», «Цаво», «Амбоселі». Їх тривалість становить від двох-трьох днів до кількох тижнів. Класичні варіанти сафарі інколи пропонують поєднувати з екзотичними формами відпочинку, наприклад, з елементами орнітології, риболовлю на узбережжі Індійського океану.

Для того щоб у сучасному глобалізованому світі Республіці Кенія, як і іншим державам Африки, вистояти і прогресувати в розвитку, необхідно протиставляти свою самобутню африканську культуру західним цінностям і стандартам. Держави Африканського континенту повинні запропонувати свій альтернативний шлях політичного, соціально-економічного й інституційного розвитку, при цьому зберігаючи свою ідентичність і глибоко розуміючи проблеми, що стоять перед континентом [5; 6, с. 142-147].

Сучасний стан світового фондового ринку характеризується посиленням нестабільності в умовах системної невизначеності глобальної інституційної динаміки. Уповільнення зростання світової економіки, падіння цін на нафту призводять до зростання диспропорційності між розвиненими країнами і тими, що розвиваються, поглиблюючи кризові

явища в їхніх бюджетному та фінансовому секторах, у тому числі – країн Африканського континенту.

На сьогодні доводиться констатувати, що в країнах Африки існує усвідомлене розуміння глобальних проблем сьогодення, але конкретних ефективних спільних шляхів їх вирішення поки що не запропоновано. Африка «...обіймає останнє місце за показниками внутрішньо-регіональної торгівлі й інвестицій».

У сучасній зовнішній політиці та дипломатії Республіки Кенія присутній і український контекст. Адже «...упродовж останніх років Африка демонструє світові порівняно високі темпи економічного розвитку, що спонукає Україну приділяти дедалі більше уваги цьому континенту... Африка має стати важливим джерелом отримання окремих сировинних матеріалів та цінних природних ресурсів і потенційним ринком збуту продукції українських виробників. ...На часі – створення трансафриканської мережі точкової присутності із забезпечення українських торговельно-економічних інтересів, керованої з базових регіо-

нальних дипломатичних представництв України в Єгипті, ПАР, Нігерії/Гані та Кенії/Замбії тощо...»

Республіка Кенія також зацікавлена в розвитку взаємовигідних кенійсько-українських відносин, зміцненні міждержавних зв'язків на всіх рівнях і напрямках двостороннього торговельно-економічного, політичного, військово-технічного і культурно-гуманітарного співробітництва.

Важливою складовою нової системи суспільних відносин є сучасні інформаційні технології. Сьогодні ми спостерігаємо тенденцію формування економіки, базисом якої є сучасні знання. Це стає одним із основних стратегічних пріоритетів політики розвитку країн і тих, що розвиваються, які вбачають у сучасних інноваційних технологіях ефективний інструмент, здатний забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток держави в цілому. Республіка Кенія в умовах глобалізованого світу обрала одним із перспективних напрямів інформаційне суспільство з рівноправною інтеграцією в глобальний інформаційно-комунікаційний простір.

На сьогодні в Кенії діє достатньо розвинений інформаційно-комунікаційний сектор. Однак, попри деякі успіхи й досить високий ріст кількості абонентів, сотовий (мобільний) зв'язок продовжує розвиватися у 2013-2015 рр. переважно в південних районах, де розташовані найбільші промислові центри країни – Найробі, Момбаса і Кісумі.

Кенійське керівництво приділяє значну увагу поширенню інформаційних технологій у країні. Ця перспектива розвитку знайшла своє відображення в стратегічному путівникові – «Бачення 2030» (Kenya Vision 2030). «Kenya Vision 2030» – це загальний програмний документ, який було прийнято у 2008 р. та який являє собою програму розвитку країни на 2008-2030 рр., спрямовану на її перетворення «в промислово розвинену країну із середнім статком, яка забезпечує своїм громадянам високий рівень життя» [3]. Зрозуміло, що цей документ охоплює досить значний період часу і демонструє загальне бачення того, якою повинна стати Кенія до 2030 року. Відповідно до цієї програми в розвитку країни виокремлюються три складові – економічна, соціальна і полі-

тична сфери. Головна мета уряду полягає в тому, щоб до 2030 р. створити конкурентоздатне на міжнародній арені й процвітаюче кенійське суспільство з високим рівнем життя.

Отже, зовнішня політика і дипломатія ХХІ ст. є важливими елементами єдиної стратегічної політики держави, спрямованої на демократичний, суспільно-політичний і економічний розвиток, зміцнення національної ідентичності, захист національних інтересів, цінностей, прав людини, забезпечення безпеки її громадян і держави.

На сьогодні світові економіки посилюють вплив і економічне суперництво в Африці, чим дають державам цього континенту можливість (певний унікальний шанс!) змінити його роль у сучасній моделі світової економіки та диверсифікувати економіку африканських країн згідно з новими умовами та потребами соціально-економічного розвитку ХХІ століття. Однак цей шанс може бути успішно реалізований лише за таких умов: професіоналізація населення; підвищення рівня його освіти; спільні та узгоджені дії й зусилля африканських держав із накопичення людського капіталу тощо.

У зовнішньополітичній,

зовнішньоекономічній і дипломатичній сферах Республіки Кенія у ХХІ ст. перш за все варто відзначити якісні зміни – перехід політики в усіх сферах на позиції прагматизму, але на основі та з урахуванням особливостей її історичного розвитку як колонії Великої Британії.

Масштабні зміни початку ХХІ ст. в політико-дипломатичній, соціально-політичній, соціально-економічній та безпековій ситуації в регіоні Близького Сходу та Північної Африки під загальним визначенням «Арабська весна» актуалізували й обумовили необхідність під новим кутом зору проаналізувати нинішню роль держав Африки, зокрема й Республіки Кенія, в інституційному та політико-дипломатичному розвитку глобалізованого світу ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Достижение социальных целей Нового партнерства в интересах развития Африки [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт Refworld. – Режим доступу: http://www.refworld.org/cgi-bin/txis/vtx/rwmain/open_doc.pdf?rel_doc=y&docid=5497dc1c4

1. Костелянец С.В. Конфликты по-африкански: динамика и

способы урегулирования / С.В. Костелянец // Азия и Африка сегодня. – 2010. – № 01. – С. 40-43.

1. Kenya Vision 2030. Nairobi, January 2007. // Ministry of State for Planning and National Development and Vision 2030. URL: <http://www.planning.go.ke>

1. Турьинская Х.М. Федерализм в Восточной Африке: «один народ – одна судьба»? / Х.М. Турьинская // Азия и Африка сегодня. – 2014. – № 04. – С. 29-33.

1. Перспективы развития мировой экономики. Бюллетень основных прогнозов ПРМЭ, Январь 2015 [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт МВФ. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/weo/2015/update/01/pdf/0115r.pdf>

1. Циватий В.Г. Европейська регіональна політика: історичні імперативи і глобалізаційні впливи // Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики. Збірник тез доповідей / За заг. ред. Н.О. Татаренко, В.Г. Циватого. – Київ, 2012. – С. 142-147.

Вячеслав ЦИВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики, інституційний, політико-дипломатичний і соціально-економічний потенціал Республіки Кенія у ХХІ столітті. Особливу увагу приділено історичним традиціям становлення державності, національній специфіці, здобуткам, проблемам і перспективам розвитку країни в умовах глобалізованого світу.

Ключові слова: регіональна інтеграція, зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, Африка, Східна Африка, Кенія, Україна.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные направления внешней политики, институциональный, политико-дипломатический и социально-экономический потенциал Республики Кения в ХХІ веке. Особое внимание уделено историческим традициям становления государственности, национальной специфике, достижениям, проблемам и перспективам страны в условиях глобализованного мира.

Ключевые слова: региональная интеграция, внешняя политика, дипломатия, институционализация, Африка, Восточная Африка, Кения, Украина.

Мистецько-просвітницький тур «Європа з Україною»

Цей тур бере свої початки від 5 квітня 2014 року. Від тієї дати ми — етнорок-гурт «Горлиця-арт» у складі Лесі Горової, Світлани Тарабарової та автора цих рядків Володимира Гонського — провели понад двісті концертів-бесід-братань із нашими вояками по всій Україні. Так, приміром, побували на Маріупольщині, традиційно привезли туди для наших Героїв трохи добра і дали концерти у Володарському, на морському пляжі, який наші десантники перетворили на фортецю, і в аеропорту.

Скільки тепла ми віддали й отримали від цих справжніх українських Суперменів! І ще не раз віддамо і отримаємо...

Однак доля України вирішується не тільки в Україні. МЗС нашої держави і Товариство зв'язків з українцями за кордоном «Україна — світ» (керівник Іван Драч) помітили наш почин і запропонували здійснити мистецько-просвітницький тур «Європа з Україною» країнами Східної Європи. Уперше в історії вільної України.

Такий тур давно назрів: у світі посилюється зомбування російськими ЗМД (засоби масованої дезінформації); світ «втомлюється від України», зникає до всіх нових і нових жертв; світ не зрозумів, що трагедія голландсько-малайзійського літака — не єдина і не остання його данина російським агресорам...

Маємо різноманітну українську діаспору, мільйони заробітчан, просто друзів України, тому треба всіляко активізувати і координувати їхні зусилля із захисту

Зліва направо: Голова Державного самоврядування українців Угорщини Ю. Кравченко, Президент Європейського конгресу українців, Голова Товариства української культури Угорщини Я. Хортяні, заслужений діяч мистецтв України В. Гонський

Вітчизни.

Уже наступного дня приїняття в МЗС із цього приводу заступником міністра і керівниками відповідних структур приємно вразило ставленням до нашої місії. Останні проблеми перед поїздкою вирішувалися невідкладно дзвінком до Посла України в цій державі.

Очолити нашу команду голова секретаріату ГО «Україна — світ» Алла Кендзера. Мікроавтобус був із героєм-водієм-волонтером Борисом Бондарем, частково пальне надала ГО «Коло турботи». ВО «Батьківщина» також допомогла з пальним, спасибі їм і за десятки державних прапорів, футболки «Волю Надії Савченко» українською та англійською мовами тощо. Висвітлювати тур ми запросили Людмилу Клименко і Андрія Демківа з ДТРК «Всесвітня служба УТР». А ми з Лесею Горовою мали розповісти, показати і заспівати про Народну війну українців...

Отже, 3 травня увечері, у День польської конституції, ми приїхали в княжий Пере-

мишль, поселились у греко-католицькому монастирі в центрі міста. Поруч — міст через Сян, на якому не змогли не заспівати рідний Гімн...

Наступного дня відвідали українську гімназію ім. Маркіяна Шашкевича. Чудові, чемні дітки, знають про події в Україні, небайдужі та патріотичні. Ми обмінялися з ними найкращими українськими піснями й віршами. Ледь струни на гітарі мені не обірвали, шибеники...

Перемишляни постійно

допомагають нашим військовим. Контакти з Україною тут не послабні. На концерті в ошатному старовинному Українському домі, який пам'ятає ще Вербицького і Франка, зібралася українська еліта Перемишля. Ми співали їм ті патріотичні пісні й вірші, які даруємо нашим Героям на фронті, показали слайди, відео, розповіли про них...

Особливо шокували публіку продемонстровані осколки від «градів», мін різного калібру, «ВОГів», «АГСів», які я випросив у штабу батальйону «Батьківщина». Ми бачили у відповідь біль і гордість, відчували потиски рук і бажання допомогти. І так було на кожному нашому концерті-одкровенні.

5 травня через мальовничі карпатські хребти прибули у Пряшів (Словаччина). На жаль, тут є болючий розкол між українцями і «русинами», спровокований і підживлений зовнішніми силами (усім відомо якими...). Зараз у єдиному закордонному українському театрі

Зліва направо: заступник директора Головної редакції міжнародних відносин Державної телерадіокомпанії України «Всесвітня служба радіо і телебачення» Л. Клименко, Посол України в Словацькій Республіці О. Гаваші, представник благодійної громадської організації «Коло турбот» Б. Боднар, Голова Секретаріату Товариства зв'язків з українцями за межами України («Україна-Світ») А. Кендзера

ім. Духновича господарюють «русини», є проблеми і з українським радіо...

Цю ворожість ми відчули і від тих «русинів», які прийшли на наш концерт поряд з активістами української громади. Але це лиш додало нам сил. Під час концерту «русинські» сльози на очах поєдналися з «українськими», а опісля жваве братання опонентів не залишило сумніву в штучності цієї проблеми.

Наступного дня в українському Посольстві у Братиславі я так і сказав нашому Послу Олегу Гаваші та його раднику Віталію Усатому: зберіть усіх «русинів» на наш концерт і вони знову стануть українцями!.. Принаймні, це не складніше, ніж рятувати «руських» Луганська, Одеси чи Січеслава.

Хокей у Словаччині – спорт №1. Прикольне і плідне вийшло спілкування із сотнею словацьких юнаків у молодіжному центрі ім. Духновича, де ми ночували, під час і після перегляду хокейного матчу «Словаччина - Словенія» на чемпіонаті світу. Коли Словаччина програла 0:1, я пожартував, що, мовляв, зателефонував кому треба, і скоро буде 1:1. Так і сталося! Потім, уже на вимоги юних фанатів, я «телефонував» ще і ще, аж поки не «довів» до переможного для словаків рахунку 3:1.

Після перемоги, у ролі нового Месінга, розповів словацьким фанам про Україну, Майдан, війну і про Путіна.

– Ла-ла-ла-ла, – звично відгукувалося відлуння нічного Пряшева аж до ранку. Очевидно, що гітара і добре пиво підсилили успіх народної дипломатії...

7 травня. У Будапешті нас вразив красою будинок Угорського парламенту.

Його депутат, «головна українка Угорщини» Ярослава Хортяні, влаштувала тут зустріч із Міністром людських ресурсів та здоров'я Міклошем Шолтисом. Він подякував за нашу місію і запевнив, що Угорщина щиро підтримує Україну.

У Центрі української культури в Будапешті відбулася зустріч-концерт з українською громадою (були й угорці), місцевими ЗМІ. Імпреду підсилила участь двох Кіборгів із Закарпаття, які проходили тут реабілітацію. Вони впізнали нас із Лесею, згадавши концерт минулого літа. Супергерої розповіли і показали фото й відео про свої «аеропортні будні».

Тимчасовий повірений у справах України в Угорщині Михайло Юнгер з дружиною були приголомшені концертом, дипломат виступив з ідеєю показати нашу програму для угорців та інших європейців.

Медик-волонтер Вікторія передала багато ліків для воїнів. Ми з Горовою презентували тут, як і всюди, свої книги і диски.

І знову довгий переїзд. Величні гори, циганські села. Румунія. Мараморощина! На в'їзді в місто Сігет нас зустрічали голова Союзу українців Румунії Степан Бучута, його заступники Мирослав і Микола Петрецькі.

У добротну будівлю Союзу українців Сігету прибули з півсотні голів українських сіл і громад Мараморощини. Знову концерт, бесіда, фото і відео з війни, обмін книгами і дисками... У Сігеті ловить українське ТБ і мобільні мережі, люди знають правду про події в Україні, але зомборашативі напакостила і тут.

Треба позаздрити руму-

Учасники проекту «Європа з Україною» з Послом України в Румунії Т. Бауером, депутатом парламенту Румунії І. Марочко та представниками української громади Румунії

нам у їхній самодостатній любові до своєї культури в усіх її виявах: у ресторанах, на весіллях, телебаченні й радіо звучить румунська музика, від фольклору до етнороку, національне мистецтво видно і чути всюди. Коли вже у нас зникне цей малоросійсько-совковий комплекс селяка, угвинчений в російську попсу?..

9 травня ми поїхали в 11-тисячне українське селище Русь Поляни. Тут нас зустрів хлібом-сіллю селищний голова Степан Конча, голова Союзу українців цього села Степан Кіфа. На святковий концерт до Дня перемоги і румунської незалежності з'їхалися колективи з усієї Мараморощини – понад 200 учасників, кілька тисяч глядачів! Які яскраві національні строї!

Але, на жаль, склалося враження, що не всі місцеві діти добре володіють українською. Асиміляція... Не всюди належно викладається українська мова, не всюди вистачає добрих українських учителів, проблеми з підручниками...

Урочистою ходою підійшли до пам'ятника загиблим місцевим добровольцям 4-го Українського фронту. Панахида і церковний хор українською мовою, покладання квітів. Священик закінчив Київську духо-

вну семінарію УПЦ КП. Згадали й наших воїнів, які борються зараз на сході України проти новітнього нацизму і фашизму.

Концерт у переповненому Гуцульському культурному центрі. Пісні – як загальновідомі, так і вперше почуті. Наш виступ із Лесею Горовою був дуже тепло сприйнятий. Спільний обід ще більше всіх об'єднав.

І знову дорога через усю Румунію, по дорозі на Бухарест заночували у трансільванському готелі. Вранці прийом у Центральному офісі Союзу українців Румунії, після обіду – концерт у Національному палаці мистецтв румунської молоді.

11 травня – день народження Надії Савченко, на концерт ми знову вдягнули футболки з її зображенням, розповіли про нескореність жінки. Сюди завітали і працівники Посольства України на чолі з Послом Теофілом Бауером, депутат Румунського парламенту від української нацменшини Іван Марочко. Крім українців, були присутні й румуни, зокрема, журналісти, для яких вівся переклад.

На такий успіх ми не сподівалися, бо дещо остерігалися впливу румунських територіальних, скажімо так, невдовольень. Але Т. Бауер у своєму виступі

Учасники проекту «Європа з Україною» з українською громадою Молдови

заснавив, що Румунія одна з перших підтримала Майдан і територіальну цілісність України, засудила російську агресію. Бухарестський військовий шпиталь зараз лікує наших поранених воїнів. Українці Бухареста опікуються Героями.

Після фуршету, коли вже всі розходилися, старенька бабуса стала виводити якісь старовинні козацькі пісні про «царицю Катерину, вражу дочку, що Січ зруйнувала...», уже майже нікого не залишилося, а вона все співала, ніби хотіла комусь передати ці скарби...

— Я народилася в Тульчі, ці пісні навчила мене бабуса, внучка Задунайського козака, — відповіла вона на моє захоплення й підтримку...

Ми приїхали в Тульчу, місто в дельті Дунаю, наступного дня, де нас зустрів голова української громади Задунав'я Дмитро Черненко, толковий, патріотичний і колоритний румунський полковник-прикордонник у відставці, акордеоніст-віртуоз.

Стан українства тут найзагрозливіший. Українські школи закрили в 1959 році. Українських церков, священників немає... Молодь уже навіть не розуміє мови предків. Середнє покоління — розуміє, але говорить погано. Старше — розмовляє добре, але між собою вже

спілкується румунською. Щоправда, це не стосується островитян, які ізольовано живуть у дунайських плавнях і говорять доброю старою козацькою мовою, але час не шкодує і їх. Думаю, якщо не зробити рішучих кроків, печатка українського духу тут зігліє вже через 20-30 років...

Концерт розпочався із в'язанки невідомих нам бадьорих козацьких пісень у виконанні місцевих козаків і козачок. Звісно, наше з Лесею продовження було драматичнішим.

На другий день ми відвідали село Верхній Дунаєвець, де ще стоїть стара церква Задунайських козаків, гранітний пам'ятник з хрестом і тризубом та надписом на їхню честь. Школа пустує.

Дмитро Черненко прагне викупити її приміщення для української громади, щоб

проводити тут спільні заходи, літні табори для української юні Румунії й України, щоб не пересихали наші джерела... Місця тут благословенні, вода в дунайських ериках чиста і м'яка, сам випробував. Може, хтось захоче допомогти?

У центрі Тульчі стоїть пам'ятник Тарасу Шевченку, біля якого ми спільно вшанували його пам'ять.

14 травня по обіді на нас уже чекали в Кишиневі, тому з Тульчі виїхали о 4-й ранку. Місто Галац, де був похований Мазепа, паром через Дунай, кордон, жахлива дорога, хоч молдовські служиві стягують по 4 євро з кожної машини за проїзд.

У молдовській столиці неприємно впало в очі кілька авто з георгіївськими стрічками. У теоретичному ліцеї ім. М. Коцюбинського зібралися активісти, громадські діячі, митці української громади, журналісти, батьки учнів ліцею, чомусь не було самих учнів...

Вірогідно, якась частина з них під впливом московської пропаганди, але для того ж ми й виходимо на сцену, щоб із цим боротися... «Відстрілялися» добре!

Наступного дня наша делегація разом із дипломатами Посольства України та активом української громади взяла участь у покладанні

квітів до пам'ятника Т.Г. Шевченку на території однойменної Кишинівської гімназії №8 із вивченням української мови. Потім — зустріч-концерт зі старшокласниками й педагогами теоретичного ліцею ім. Г. Асаки.

Далі — урочисте зібрання в Культурно-інформаційному центрі Посольства України в Республіці Молдова з активом української громади Молдови та дипломатами посольства. Тимчасовий Повірений у справах України в Республіці Молдова Геннадій Алтухов щиро нас привітав, подякував, розповів про допомогу Молдови Україні, а ми розказали і заспівали про Україну. Було й добре молдовське вино.

Спільна вечеря в Центральному офісі української громади Молдови на чолі з Олександром Майстренком була завершальним акордом нашого двотижневого туру.

16 травня через Сороки і Могилів-Подільський ми повернулися до рідного Києва.

Які висновки? Наш тур виконав свою місію. Таких явищ народної дипломатії зараз потрібно не менше, ніж поїздок на фронт. Українці за межами України — величезна і потужна сила, яку потрібно системно і послідовно вмонтовувати в українське життя, використовувати для допомоги Україні. Зараз це робиться ледь на 5% від можливого.

Входження України в європейські інституції, безвізовий режим значно полегшить та інтенсифікує цей процес. Взаємодія є взаємовигідною як для України, так і для прогресу (порятунку) українських діаспор.

Тримаймося, воскресаймо, бо ми того варті! Слава Україні!!!

Володимир ГОНСЬКИЙ

Л. Горова та В. Гонський виступають перед учнями української школи ім. М. Шашкевича у м. Перемишль (Польща)

МЗС Open Air

«Нічні серенади» Міністерства закордонних справ України

У відкритому просторі перед Міністерством закордонних справ України 19 червня 2015 р. відбувся концерт класичної музики просто неба «Нічні серенади», присвячений українським в'язням, яких незаконно утримує Російська Федерація. Ці люди заслуговують на підтримку українців та всього міжнародного співтовариства, заснованого на повазі до прав людини і верховенства права.

Відкритий простір перед МЗС України між фасадом і колонами будівлі, що має унікальні акустичні властивості, прийняв масштабну мистецьку подію. Проект є черговим кроком у розвитку міністерства не лише як політичного, а й мистецького простору. Національний камерний ансамбль «Київські солісти» представив програму «Нічні серенади», що складалася з творів, присвячених кохання, з ліричних гімнів любові та ніжності. Цей музичний колектив унікальний своєю багатогранністю – кожний із музикантів має свою сольну концертну історію, а спільне виконання вирізняється дивовижно гармонійним ансамблевим звучанням. «Київські солісти» – пред-

ставники однієї виконавської школи – засновника ансамблю, «українського Паганіні», диригента, педагога – Богодара Которовича. Камерний ансамбль вже понад 10 років є володарем звання «Посол української культури у світі». Нині за диригентським пультом ансамблю – всесвітньовідомий віолончеліст і диригент – Дмитро Яблонський (США – Ізраїль). Художній керівник – директор ансамблю – народний артист України Олесь Ясько.

У той вечір лунала музика Вольфганга Амадея Моцарта, Антоніна Дворжака, Едварда Гріга, Фелікса Мендельсона, Петра Чайковського, Едуарда Елгара, Фріца Крейслера, Йоганна Штрауса, Астора П'яцоллі.

Серенади, що народилися свого часу під теплим небом Італії та Іспанії, зазвучали під нічним українським небом в історичному місці – на Михайлівській площі.

Організаторами концерту стали МЗС України і Національний камерний ансамбль «Київські солісти». Партнерами заходу виступили Українська правозахисна група Євромайдан SOS, Amnesty International, «Українська правда,

Життя», Ukraine Today, EuromaidanPress, Kyiv Post, hromadske.tv, Агенція культурного менеджменту ArtManagement, Zinteco Design & Engineering, LoraShen, Камелія.

Концерт відвідали родичі ув'язнених, представники дипломатичного корпусу, у тому числі 15 послів, українські політики, правозахисники, громадські діячі та журналісти, а також понад тисячу киян і гостей столиці.

Флеш-моб із білих троянд став кричущою барвою у київських сутінках на підтримку всіх незаконно утримуваних співвітчизників у Російській Федерації.

До гостей заходу звернулися із промовами нещодавно звільнений із російської тюрми Юрій Яценко, сестра ув'язненої в РФ української льотчиці Надії Савченко Віра, художній керівник ансамблю «Київські солісти» Олесь Ясько, а також Міністр закордонних справ України Павло Клімкін.

Пан Клімкін запевнив, що МЗС України й надалі наполегливо працюватиме над вирішенням проблеми незаконного ув'язнення українців в РФ, допоки кожен українець, якого незаконно утримують у Росії, не повер-

неться додому.

Міністр заявив, що Київ для звільнення всіх незаконно утримуваних українських політичних в'язнів у Росії ініціюватиме створення нових «списків Магнітського». «Всі ті, хто їх тримає, обов'язково будуть покарані Господом, але ми не будемо цього чекати і працюватимемо над тим, щоб всі ми і весь цивілізований світ їх звільняли. Світ звільнив Ходорковського, склав «список Магнітського». Ми зробимо так, щоб з'явилися нові списки», – наголосив П. Клімкін.

Довідково. «Список Магнітського» – закон, названий так на згадку про померлого у московському СІЗО аудитора фонду Hermitage Capital Сергія Магнітського, був ухвалений конгресом США наприкінці 2012 року. Він передбачає візові та економічні санкції щодо росіян, причетних, на думку американських парламентарів, до порушень прав людини. За даними правозахисників, у Росії наразі незаконно утримують понад десять громадян України. Найстаршому політв'язневі Юрію Солошенко 73 роки.

За інформацією українських інформажентств

Пам'ятними місцями Полтавщини

У червні працівниками дирекції «Дипсервіс» було організовано дводенну автобусну екскурсію до Полтави, Диканьки та Опішні. У поїздки взяли участь консули Франції та Данії, Перший секретар Посольства Греції, а також співробітники посольств Болгарії, ФРН, Франції та Фінляндії. Дипломати ознайомилися з визначними історичними пам'ятками та найкрасивішими місцями обласного центру; довідалися, що від початку свого існування місто заслужено вважалося «духовним центром України», помітним культурним осередком. Зокрема, цьому сприяла праця плеяди видатних письменників, діячів мистецтва, які тут народилися, мешкали і творили.

Надвечір у колоритному українському ресторані учасники поїздки із задоволенням скуштували шедевр національного кулінарного мистецтва – знамениті полтавські галушки.

Другого дня перебування на Полтавщині гості відвідали Диканьку – малу батьківщину всесвітньовідомого письменника

Миколи Гоголя, побували в родовому маєтку його батьків, де зараз розташований літературно-меморіальний музей. А в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішні отримали на згадку керамічні національні обереги – свистунці.

У стародавній Полтаві побували й співробітники дирекції «Дипсервіс» та централізованої бухгалтерії ДП «ГДП». Дорогою мали нагоду заїхати до Спасо-Преображенського чоловічого монастиря, розташованого на березі мальовничої річки Сули, у районі села Мгар, недале-

ко від Лубен. Тому його називають – Мгарським. До складу архітектурного ансамблю Мгарського монастиря, заснованого в 1619 р., входять Спасо-Преображенський собор, дзвіниця, церква Святого Афанасія, будинок ігумена, Благовіщенська церква, корпус келій XVIII століття.

У Полтаві учасники поїздки відвідали Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви», що став справжнім науково-методичним центром з вивчення історії України періоду XVII–XVIII століть у контексті європейської історії. У дев'яти експозиційних залах музею представлено

безцінні історичні реліквії: холодна та вогнепальна зброя, медалі, монети, живописні полотна, портрети, ікони, гравюри, бойові прапори, обмундирування, старовинні книги, карти, грамоти та історичні документи першої половини XVIII століття.

Нікого не залишила байдужим чудова експозиція в музеї-садибі батька української літератури – Івана Котляревського.

Наступного ранку співробітники ГДП ознайомилися із життєвим і творчим шляхом Миколи Гоголя. У селі Гоголеве учасники поїздки відвідали Національний музей-заповідник письменника, прогулялися чарівним парком, уквітчаним вишуканими трояндами. А також переглянули театралізоване дійство: із вуст матері Гоголя прозвучала цікава розповідь про сина.

У селі Диканька екскурсанти не оминули увагою побудовану в 1794 р. Миколаївську церкву. Її проект у стилі класицизму виконав М.О. Львов на замовлення князя та мецената Віктора Кочубея. Особливу увагу привертає іконостас із мореного

дуба, який виконали українські майстри, спеціально пройшовши навчання в Італії. Вразила відвідувачів і тонка різьба по дереву, що дивним мереживом обрамляє ікони, написані петербурзькими художниками.

Незабутні враження від багатой експозиції виробів талановитих майстрів співробітники ГДП отримали в Національному музеї-заповіднику гончарства в селі Опішня.

Завершальним акордом поїздки стали відвідини

музею весілля, у якому екскурсанти не лише знайомилися з українськими традиціями, а й брали безпосередню участь у церемонії. Серед співробітників було обрано нареченого та наречену, матерів, сестер, дружок, дядька Йосипа, гостей і «запорожців», які чекали своєї черги зайти до столу.

Враження від дводенних подорожей і у працівників дипкорпусу та ГДПівців залишилися прекрасні. Користуючись нагодою, щиро дякуємо керівниц-

тву, первинний профспілковій організації та відділу культури і туризму дирек-

ції «Дипсервіс» за організацію неповторних вихідних.

Українська вишиванка – на згадку про Переяслав-Хмельницький

Співробітники дирекції «Дипсервіс» провели у червні одноденну екскурсію до Переяслава-Хмельницького. У ній взяли участь співробітники посольств Греції, ФРН, Фінляндії, Болгарії та Франції. Усі назвали його містом-музеєм. Розташоване воно за 85 км від Києва, на лівому березі Дніпра, саме там, де в нього впадає річка Трубж.

За одинадцять століть існування в Переяславі-Хмельницькому відбувалися найрізноманітніші події, що залишали свій слід у становленні та розвитку краю. Сьогодні тут налічується понад 30 музеїв та відомих історичних пам'яток.

Дипломатів насамперед зацікавив музей видатного українського філософа Григорія Сковороди, де гостей ознайомили з цікавими фактами життя і творчості мандрівного філософа. Також вони оглянули унікальну колекцію бандур і кобз у музеї кобзарства. Але найбільші

враження співробітники дипломатичних представництв отримали від перлини міста – Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини просто неба з його автентичними експонатами. Комплекс входить до складу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Тут на великій парковій території зі ставками представлені дерев'яні житлові, господарські та культові споруди XVII-XIX ст., зібрані та привезені з різних куточків регіону, демонструється реконструкція будівель більш ранніх епох. На самій

території заповідника є ще низка музеїв: Української Православної Церкви, народних обрядів, декора-

тивно-ужиткового мистецтва, українського рушника, історії бджільництва, хліба, наземного транспорту, музей-пошта, меморіальний музей М. Бенардоса. Реконструйовано козацьку фортецю.

Протягом насиченої поїздки дипломати приємно та змістовно відпочили, а наприкінці екскурсії на фабриці художніх виробів усі охочі мали змогу придбати на згадку українську вишиванку.

*За інформацією
ДП ГДП*

Хемніц – друга любов

Дивна річ – проживши все свідоме життя в Києві, – закохатися в саксонське місто Хемніц, із яким наша сім'я познайомилася в 1997 р., повертаючись додому після виставки в ельзаському Мюлузі, що, як пізніше з'ясувалося, є його побратимом. Тут жив мій брат із сім'єю. Ми могли довідуватися про ці вулиці, будинки, людей – спокійно, без поспіху, спостерігаючи, як це стародавнє (XII ст.), колись індустріальне місто з величезними заводами, наприклад, паровозобудівним,

усілякими фабриками, масою найкрасивіших церков і соборів, музеїв і театрів, буквально оживає після нищівного бомбардування англійцями в кінці Другої світової війни. Тоді була зруйнована половина будівель. В історичному центрі їх залишилося лише кілька. І, на щастя, серед них – стара ратуша XVI ст., разом із новою – XIX століття...

Тоді місцевою владою було вирішено не відновлювати зруйноване, а зводити архісучасні магазини, музеї, ресторани... Були

запрошені відомі у світі архітектори та будівельники, стали здійснюватися їхні проекти – величезні красені зі скла та сталі.

Коли спостерігаєш картину будівництва – спокійну, акуратну, по-німецьки розмірену і заздалегідь продуману до дрібниць, коли бачиш, з якою любов'ю облаштовують парки, майданчики для дитячих ігор, милуєшся чистотою, квітами скрізь, де тільки можна, то й сам переймаєшся теплим почуттям і до міста, і до тих, хто все це робить...

Місто оживало ще й після часів соціалізму, які залишили у спадок масу доріг із ямами, таких прикрих порівняно з розкішними магістралями західної частини Німеччини...

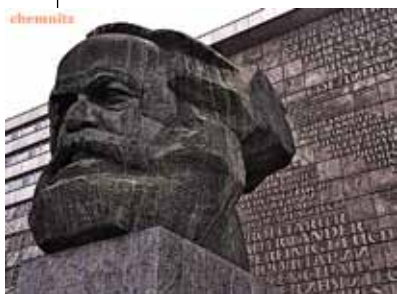
Роки життя в Хемніці були наповнені насолодою пізнання нового, незвичного для «радянського» погляду способу життя. Наприклад, коли ми з дру-

Жартівливий колаж, який Вячеслав використовував для створення афіші власних виставок...

жиною обрали собі квартиру і на завтра треба було піти в Ордунгзамт (дослівно: департамент порядку), щоб прописатися за визначеною нами адресою, я із сумом сказав братові: «Шкода, що ми у представника господаря будинку не взяли довідку». Брат запитав: «Яку довідку?» «Ну, що ми будемо жити за цією адресою», – спробував я пояс-

нити. Брат відповів, що ми там просто назвемо адресу. Я сказав: «Це ж ми можемо назвати будь-яку адресу!» «Ну, то будеш туди ходити за поштою», – відповів брат.

Така прописка після життя в Києві не вкладалася у мене в голову – до свободи доводилося звикати...

У перші ж роки проживання в Хемніці, який ще донедавна називався Карл-Маркс-штадтом з величезною головою Карла Маркса, створеною радянським скульптором Кербелем, що там стоїть досі, я відзняв серію фотографій з краєвидами міста та за допомогою комп'ютера перетворив їх у графічні аркуші, надрукував метровим роз-

міром і показав на багатьох міських виставках.

А один відомий у місті лікар, бажаючи придбати вподобані роботи, попросив виконати їх на полотні олією. Було нелегко, але я впорався...

Дуже гріють душу прикрашені інтер'єри магазинів, ресторанів, з любов'ю збереженими приємними дрібницями, старими речами, сухими квітами.

Разом з усмішками людей це створює прекрасний настрій і, врешті, стають зрозумілими такі мудрі фрази: «Поки ми скаржимося на життя, – воно проходить», або біблійний вислів: «Не роби іншому того, чого б ти не хотів, щоб зробили тобі».

А ось приємні справи, які виявляють любов до людини, наприклад, – свічки, запалені в кожному вікні, роблять життя оточуючих доброю казкою.

**Вячеслав
ПОТЄВСЬКИЙ,**
художник

